


EX LIBRIS
FRID. ZARNCKE.
ADSUM AMICIS.

The date shows when this volume was taken.

To renew this book copy the call No. and give to the librarian.

HOME USE RULES

All Books subject to Recall

All borrowers must register in the library to borrow books for home use.

All books must be returned at end of college year for inspection and repairs.

Limited books must be returned within the four week limit and not renewed.

Students must return all books before leaving town. Officers should arrange for the return of books wanted during their absence from town.

Volumes of periodicals and of pamphlets are held in the library as much as possible. For special purposes they are given out for a limited time.

Borrowers should not use their library privileges for the benefit of other persons.

Books of special value and gift books, when the giver wishes it, are not allowed to circulate.

Readers are asked to report all cases of books marked or mutilated.

Do not deface books by marks and writing.

HROTSVITHAE GANDESHEMENSIS,

virginis et monialis Germanicae, gente Saxonica ortae,

COMOEDIAS SEX

ad fidem codicis Emmeranensis typis expressas edidit,

praefationem poetriae et eius epistolam ad quosdam sapientes huius libri fautores praemisit,

versiculos quosdam Hrotsvithae, nondum antea editos, eodem ex codice iis adiunxit

J. Bendixen.

LUBECAE,
impensis librariae Dittmerianae
MDCCCLVII.

Non sine haesitatione aliqua ad emittendum hunc libellum accessimus. Neque enim eos defuturos esse putavimus, qui operam, quam in eo posuissemus, improbarent, quod vel repetita comoediarum illarum editione opus fuisse omnino negarent, vel quod nos hanc editionem aut alieno tempore aut ratione minus idonea instituisse iudicarent. Haec autem exspectatio cum a proposito nos non retinuerit, et quaenam ea sint, quae scrupulos illos nobis iniecerint, et cur iis non tantum tribuerimus, ut a consilio nostro desisteremus, praefationis loco ipsi libello praemittemus.

Ac primum, ut inde exordiamur, ulla recenti earum editione opus fuisse ii nimirum negabunt, quotquot sunt homines elegantes, qui ipsas comoedias omnino indignas habeant, quae legantur. Qui quidem et ipsi sunt permulti, et ad tuendam illam sententiam permultis rationibus satis instructi. Cui enim usui esse futurum istuc quasi theatrum quoddam monialis et coenobialis inscitiae et fatuitatis, comoedias istas larvarum potius quam personarum, stipitum potius

quam hominum partibus refertas? Quarum quum oratio horrida sit et inquinata, tum quas proponant imagines atque effigies hominum istorum poenitentium et peccantium, anachoretarum istorum et meretricularum, fideique Christianae et martyrum et persecutorum ita omnes ob omni integrae humanitatis veritate recedere, ut aut rigidi torporis callum prae se ferant, aut fanaticorum somniis agitentur, aut disciplinae monachicae coenobiorumque flagella et ieiunia, cucullos et ineptias redoleant. Ipsorum praeterea argumentorum tractationem nulla locorum varietate, nulla rerum inventarum copia, nullo sententiarum acumine, nulla dictorum hilaritate esse insignem, neque in omnibus his alucinationibus, quae comoediarum nomine olim dignatae sint, quidquam legentium risum facile excitaturum praeter ipsam earum insulsitatem. Itaque nugas illas, quibus in media agrestium Germanorum barbaria agrestes artis scenicae Musae primam quasi inter recentes Europae gentes balbutientis infantiae vocem olim emisisse dicerentur, politioribus saeculis iam dudum vel vetustate consenuisse, vel pudore obmutuisse: *avem* vero illam *raram*, quam Hrotsvitham decimo post Christum saeculo in Saxonia exstitisse faciles admiratores aliquando praedicassent,[1]) iam diu rarissimos tantum homines nactam esse, qui eius cantibus vel clangoribus aures non occluderent.

1) Henricus Bodo. Syntagma de ecclesia Gandeshemensi: *Rara avis in Saxonia visa est.*

Hac vero nostra politissima aetate in tanta antiquissimorum et recentissimorum carminum poetarumque copia et varietate comoediarum istarum et lectionibus et editionibus locum esse relictum nullum.

Haec autem hominum delicatorum fastidia ut e duobus maxime fontibus emanarunt, sic duorum virorum illustrissimorum opera et auctoritate hoc tempore cautum esse videtur, ne in posterum sola sine exceptione regnarent, utque iustioribus quam antehac limitibus coercerentur. Nam ut partim ex ipsis Hrotsvithae comoediis originem duxisse dicuntur, partim eorum hominum nituntur iudicio, qui omnes pariter poetas, qui medio, quod dicitur, aevo ad artem suam exercendam usi essent lingua Latina, spernendos et reiiciendos esse satis diu magna voce praeceperunt, utriusque illius rationis levitatem et imprudentiam Jacobus Grimm et Carolus Magnin, viri illustrissimi, argumentis firmissimis nuper demonstrarunt.[1]) Qui

1) Cf. Lateinische Gedichte des X. und XI. Jahrhunderts. Herausgegeben von Jacob Grimm und Andreas Schmeller. Göttingen 1838. (Eorum quae praefatione libri a p. I—LII efficiuntur summa quasi quaedam continetur verbis paginae Lm.: Es ergiebt sich genugsam, — — — — wie wenig vorbeigegangen werden kann, diese mittellateinische poesie genau zu studiren.)

Théatre de Hrotsvitha, religieuse Allemande du Xe siècle traduit pour la première fois en Français avec le texte Latin revu sur le Manuscrit de Munich, precédé d'une introduction et suivi de notes par Charles Magnin, membre de l'académie des inscriptions et belles-lettres. A Paris chez Benjamin Duprat. 1845.

quidem viri doctissimi cum non solum subtiliter exposuerint, carmina illorum poetarum Latinorum pleraque omnia quanti momenti essent ad hominum aequalium studia atque ingenia, ad temporum illorum instituta civilia, domestica, ecclesiastica, ad litterarum ipsarum artiumque initia, primaque quae inter nos cepissent incrementa recte aestimanda, sed cum praeterea ipsius Hrotsvithae causam gnaviter agendam susceperint,[1]) recenti editione operum eius hoc tempore opus esse distinctis verbis monuerint,[2]) ipsas has eius comoedias studiis virorum doctorum huiusce aetatis summo studio commendarint, iisque emendandis, emittendis, interpretandis suam operam ipsi navarint:[3]) nos quidem hoc loco non conabimur quaestionem illam latissime patentem paucis absolvere, sed in hoc virorum illustrissimorum suffragio libello nostro satis praesidii contra illam ineptiarum insimulationem positum esse confidimus.

Sed haec ipsa ad virorum illorum iudicia provocatio facile alteri illi, quod supra significavimus, crimini ansam praebebit. Cum enim ipsi editionis illius nitidissimae, qua comoediae Hrotsvithae nuper Parisiis prodierunt, modo mentionem movimus, ipsi for-

---

1) Cf. Praefatio Caroli Magnini a p. I—LXIV quae, maximam partem in Hrotsvithae honorem composita, multis locis copiose in eius laudibus versatur.

2) Cf. l. l. Jacobi Grimm p. 10. Eine neue ausgabe (der Hrotswitha) wäre erwünscht.

3) Cf. l. l. Caroli Magnini.

tasse quibusdam indicasse videbimur, hanc nostram editionem *alieno tempore* esse emissam, neque causam fuisse cur iam hoc tempore eadem illa opera a nobis repeteretur. Abs qua opinione cum multis de causis dissentiamus, quas leviores fortasse quibusdam videbuntur leviter modo perstringemus, nec multis verbis ex iis quaeremus: quotus igitur quisque inter nostros homines sit, qui libri illius ope per hos duodecim annos, ex quo tempore editus est, usum se esse fateatur? eorum autem qui ad pertractandas illas comoedias hoc libro usi sint, quotus quisque propter magnum, quo prostat liber, pretium non e bibliotheca aliqua publica ad tempus mutuari quam domesticae librorum copiae eum adiungere voluerit? quotum quemque denique eorum, qui in his talia curant, non puduerit, quod de gentis nostrae antiquissima poetria iam peregrini homines melius quam eius populares mereri viderentur? Non enim extrinsecus arcessendae sed in ipso illo libro positae sunt vel gravissimae causae et rationes cur, ex quo tempore editus est, homines doctos nova comoediarum illarum editione etiam magis quam antea egere putemus. Cum enim liber ille ipsa inscriptione de fide et auctoritate lectionum suarum, utpote quae illic primum post Conradi Celtis editionem[1]) ex ipso co-

1) Editionem illam principem edidit C. Celtes Norimbergae 1501. Fol

dice repetitae sint, praedicare videatur,[1]) tamen, quod pace viri illustrissimi dixerim, qui eum ducem sequentur, de rebus et multis et gravibus saepius, quam antea periculum fuit, a veritate abducentur. Quod quomodo factum sit, eius rei causam vir illustris in praefatione libri illius ipse ingenue explicat. Narrat enim,[2]) cum litteris amici alicuius certior factus esset, vetustissimum illum Hrotsvithae codicem, qui unus ad nostram aetatem pervenisset, hoc tempore in bibliotheca Monacensi regia asservari, et cum intercessione legati Franco-gallici, qui apud aulam regis Bavarici sedem haberet, ab humanissimis bibliothecae illius administratoribus impetrasset, ut ea codicis pars, quae comoedias complecteretur[3]) tam diligenter describeretur, ut etiam singularum litterarum ductus codicem imitati iure quodam ipsius codicis fidem sibi vindicarent, hoc exemplari, tamquam certissimo teste et arbitro lectionum et recipiendarum et reiiciendarum se usum esse in sua comoediarum illarum editione adornanda.

Iam vero cum in exemplis librorum sic describendis difficillime praecaveatur, ne, dum plurima religiosissime exprimuntur, aliqua parum diligenter observentur, mirandum sane non est, si quae illic in lectionum diiudicatione huic exemplo habita est fides,

1) Cf. supra p. V annotatio 1.

2) Cf. l. l. Praefat. p. LX.

3) A pagina codicis LXXVIIIa ad CXXIXmam.

ipsius codicis testimonio haud raro refellatur. De qua re cum nobis, instituta ipsius codicis comparatione, nulla relicta sit dubitatio, hoc loco duo illius negligentiae et festinationis genera, quibus exemplar illud a codice aberrasse videtur, breviter indicabimus.

Primum igitur cum in codice illo permulta emendationum vestigia et signa appareant, magna locorum, qua inter se differunt, dissimilitudo ab eo homine, qui describendi codicis munus susceperat, parum diligenter observata esse videtur. Quidquid enim ex illis ipsius codicis correctionibus in editione Parisiensi recensetur,[1]) ita plerisque locis ad Conradi Celtis coniecturas refertur, ut si his editionis illius annotationibus fidem habeamus, ipse codex erroribus vel omnino non emendatis vel calamo C. Celtis correctis redundare putandus sit. Quae quidem opinio ita a veritate recedit, ut nihil longius. Plurimi enim loci codicis, quibus aliquid emendationis exstat, ita referunt ipsius codicis ductus litterarum, atramentique quo scriptus est colorem, et tam subtilibus, diligenter delineatis, antiquis corrigendi signis sunt instructi, ut nemini qui ipsum codicem inspexerit, dubium relinquatur, quin ipsius

1) Permultae in editione Parisiensi omnino negliguntur, cf. infra p. 8 annot. 1, p. 12 annot. 1, p. 16 annot. 1, p. 26 annot. 2, p. 28 annot. 3, et plurimae earum annotationum criticarum, quae sequuntur, in quibus a nobis nulla editionis illius mentio facta est.

librarii manu et summa cautione ne legendi delectatio iis minueretur fuerint correcti.[1])

Ad hunc autem errorem, cuius ad debilitandam codicis auctoritatem vis est permagna, accessit eiusdem illius hominis in describendo codice altera quaedam indelIgentia, qua editio illa recentissima alterius cuiusdam erroris patrocinium quasi quoddam susce-

1) Iis quae supra disputavimus neque negare volumus in codice locos reperiri, quibus C. Celtes ipse vel medicinam aliquam adhibuerit, vel additamenta quaedam adiunxerit, sed esse perpaucos censemus (cf. p. 1 annot. 1, p. 7 annot. 1 cetera), neque horum locorum additamenta principi illi editori *coniectura ducti* assignamus, sed certissimo quodam oculorum testimonio in hac opinione confirmati. In *academica* enim bibliotheca Monacensi asservantur schedulae quaedam manu Conradi Celtis conscriptae, quarum comparatione omnis hac de re dubitatio tollitur. Iam vero cum codex exaratus sit satis magnis, certis, nigro atramento delineatis litteris, Conradus Celtes valde exiguis, vacillantibus, delibutis litterarum ductibus et atramento pallido uti consueverit, locis quibusdam codicis exstant emendationes, quarum et ductus litterarum et atramenti color medium quasi quendam locum inter utrumque genus occupare videntur. A tertio quodam scriptore has correctiones originem duxisse facile quispiam dixerit. Cui sententiae quominus assentiamus maxime impedimur magna illa diversitate, qua litterarum ductus non solum in carminibus heroicis eiusdem codicis discedunt a litteris comoediarum, sed qua ipsarum comoediarum partes magnopere inter se discrepant. Itaque ne in eundem errorem incidamus, quo Carolus Magnin illa discrepantia deceptus primae comoediae argumentum recentiore manu adscriptum fabulae esse censet (l. l. Introd. p. XXXIII), illis locis plerumque annotavimus: *a librario haec correcta esse videri.*

pisse videtur. Nam cum codex ille, ut plurimi saeculi X^{mi} et XI^{mi} libri scripti, in adhibendis distinctionum signis sit admodum parcus, neque ulla facile in ceteris eius carminibus inveniantur, nisi quae significandis versuum terminationibus et caesuris simul inserviant; [1]) tam crebro in comoediis earumque praefatione atque epistola iis praemissa haec signa interposita sunt, ut tanta diversarum eiusdem libri partium hac in re discrepantia ei, qui ad hanc rem animum attenderit, summam faciat admirationem. Quaerentibus autem, unde haec differentia orta sit, primum id quidem apparebit, non ideo multitudinem illam signorum iis, quas diximus, codicis partibus inesse, ut ad expedien-

1) Huius rationis et paucitatis ut quaedam exempla afferamus in carmine *de genetrice dei* quinque illi versus qui primum sequuntur (a versu secundo ad sextum) signis illis ad caesuras et terminationes versuum significandas hoc modo utuntur:

V. 1. Unica spes mundi dominatrix inclita coeli
V. 2. Sancta parens regis . lucida stella maris .
Quae parens mundo . restaurasti pia virgo .
Vitam quam virgo . perdiderat vetula .
Tu dignare tuae famulae . clementer adesse .
Hrotsvithae votis . carminulisque novis .

A septimo versu terminationes tantum singulorum versuum iis indicantur. —— In carmine *de adscensione domini* a versu primo ad decimum singuli tantum versus his signis separantur, sequuntur novem versus distinctionum signis omnino destituti; in exordio *panegyridis Oddonum* per viginti duos primos versus omnia omnino desunt distinctionum signa, a vicesimo tertio versu singulorum versuum exitus iis distinguuntur. Reliqua simillima.

dam orationis interpretationem eorum ope verborum continuatio membris articulisque distinguatur. Nam ut omittamus nullam ne fingi quidem cogitatione posse rationem cur librarius huic codicis parti magis quam alteri hoc interpretationis subsidio opus esse putarit; permulta signa iis locis interposita sunt, quibus nullae omnino enuntiationum particulae adiunctae a principibus earum partibus separantur.[1]) Ex iis vero exemplis, quae hoc loco in annotatione attulimus intelligitur, eos saepissime locos his signis distingui,

1) Cf. *Dulcitius* p. 46. *Milit.* Ecce animae corpora sunt egressae et nulla. laesionis reperiuntur vestigia.

p. 47. *Sisinn.* Non poteris polluta ultra inter contubernium. computari virginum.

Callimach. p. 57. *Andron.* Servandique cura sepulcri. Fortunato nostro relinquatur procuratori.

p. 60. *Joh.* Eventus post facta. docet persaepe rerum discrimina.

Abrah. p. 76. *Abr.* Interim eram consternatus mente. ex ostensae visionis terrore.

p. 77. *Abrah.* Postquam evigilans huius solamine visionis. temperabam tristitiam prioris.

p. 78. *Ephr.* Certe et ego. id ipsum patior nunc audiendo.

p. 88. *Maria.* In nullo unquam tui renitor. votis, sed quae iubes obtemperanter amplector.

p. 89. *Abr.* Ne itineris asperitas. secet teneras plantas.

p. 90. *Maria.* Et ubi me. decernis compunctioni vacare?

Paphnut. p. 115. *Thais.* Opus est eius miseratione ne. frangar in dubio certamine.

p. 117. *Paphnutius.* In exigua cellula. defiet sui commissa. Simillima plurima.

qui homoeoteleutorum quadam concinnitate sese excipiant. Accedit quod, cum in ipsis comoediis signa illa aliis locis tam profuse repetantur, ut singulae prope voces iis separentur, aliis locis satis cumulatae enuntiationum complexiones iis paene careant, huic diversitati ita respondere solet diversus ipsorum sermonum color, ut quo sint magis animi affectionibus commoti eo plura, quo sint sedatiores et tranquilliores eo pauciora inveniantur.[1]) Quae qui diligenter perpenderint eos nobiscum de eo consensuros esse speramus, ut interpunctionum illarum magnam partem *non grammaticis*, sed *rhythmicis* rationibus servire censeant, eidemque usui statuant earum multitudinem in comoediis fuisse destinatam, cui paucitatem earum reliquis in carminibus. Itaque etiam hic eas id potissimum agere, ut legentes de vocis intentione, remissione, intermissione commoneant, ut homoeoteleutorum vim augeant, ut numerorum oratoriorum concentum aliquo oculorum adminiculo quasi illustrent. Ideo autem in comoediis plurima, in carminibus paucissima signa distinctionum esse inserta, quod in his ipsum dicendi

1) Cf. *Callimach.* p. 63. Nam nimium confundor. cordetenus contristor. anxio. gemo. doleo super gravi impietate mea.

Abraham. p. 77. Rapido impetu adveniens. candidulam secus me columbam repperiens. cepit. devoravit. subitoque non comparuit.

Callim. p. 69. *Joh.* Ipsi soli honor. virtus. fortitudo. et victoria, laus et iubilatio per infinita saeculorum saecula. Amen.

Abrah. p. 89. Matuta nitescit. lucescit. abeamus.

genus certis membrorum mensuris adstrictum multo minus quam in illarum oratione his legibus soluta eorum auxilio egere videretur.

Iam vero cum inter homines doctos quaestio illa nondum sit satis expedita, utrum Hrotsvitha comoedias suas soluta oratione scribere, an delectationis et aurium causa, Terentium scilicet imitata, sermones oratoriis numeris ita adstringere voluerit, ut ad versuum similitudinem proxime accederent; [1]) ipsa haec creberrima distinctionum signa, quae in his codicis partibus insunt, quantum ipsa poetria illic huic numerorum concinnitati et homoeoteleutorum concentui tribuendum censuerit liquido demonstrare, et totam illam controversiam certissimo ipsius poetriae testimonio dirimere videntur.

Parisiensis vero editio cum non solum haec signa negligat, sed ideo a se neglecta esse distinctis verbis doceat, quod temere et nulla certa lege adhibita esse

1) Hac de quaestione cf. Carol. Magn. l. l. p. XXIX. Freytag: De Hrotsvitha poetria. Vratisl. 1839 p. 25. Insignem nostrae opinioni confirmationem Philaretus Chasles, homo eruditus, in commentatione, quam de originibus artis scenicae inter Christianos scripsit, attulit. Qui, ut demonstraret, Hrotsvitham sermonibus comoediarum permulta versiculorum simillima immiscuisse, quin etiam in iis saepe iustos versus confecisse, aliquas sermonum partes ad arbitrium in carminum versus redegit. (Cf. Etudes sur les premiers temps du Christianisme et sur le moyen âge. Paris 1847. Commentat. Vta: Naissance du drame chrétien p. 267—276.) Ex his autem exemplis duae circiter partes versuum cum illis ipsius codicis signis plane congruunt.

videantur,[1]) praeterea vero insigni illa, quam prae se fert, religiosae in rebus levissimis diligentiae specie omnem fere coniecturarum aditum, quibus quae ommissa sint suppleantur, legentibus praecludere videatur: iam his duobus, quae attigimus, errorum generibus afferendis opinionem illam satis confirmasse nobis videmur, qua nova earum comoediarum editione viris doctis iam nunc opus esse censebamus.

Verum enimvero, etiamsi demonstravimus eum qui post Carolum Magnin iam nunc de instituenda nova comoediarum illarum editione cogitet, non praepropere rem modo actam agere, fieri tamen potest, ut viris quibusdam doctis nihilominus haec editio tempore alieno in lucem prodire videatur. Singulari enim casu fieri solet, ut licet Hrotsvithae per longam annorum seriem in patria perpauci exstiterint amatores, ne ii quidem ab omni aemulationis et contentionis suspicione satis sibi cavere potuerint. Nam cum superiore saeculo Schurzfleischius, homo varia doctrina insignis, post ducentorum annorum intervallum alteram Hrotsvithae operum editionem adornasset,[2]) aliquot annis post Harenbergius, homo rerum Gandeshemensium studiosissimus, ab animo impetrare non potuit, ut has partes sedulitate Schurzfleischii sibi praereptas esse

1) Cf. l. l. Praefatio p. LXII.

2) Hroswithae illustris virginis etc. opera, cura et studio Henr. Leonh. Schurzfleischii. Vitemb. Saxon. 1717 (lege 1707). 4.

reticeret.[1]) Nobis vero cum superioris anni feriis Pentecostalibus ad hanc editionem parandam Monacum nos contulissemus, ibique summa viri illustrissimi, qui bibliothecae regiae est praefectus, liberalitate codicis illius cum editionibus conferendi facta esset potestas, illico post reditum litterae sunt redditae quibus edocebamur, hominem aliquem doctum, proximis mensibus eiusdem illius codicis ope usum, ad omnia Hrotsvithae opera edenda iam sic omnia parasse, ut intra proximarum duarum hebdomadum spatia primae libri plagulae prelo subiici possent. Ad quas litteras rescripsimus, nuntio illo accepto nostrum nos abiecisse comoediarum edendarum consilium, et ex animo Hrotsvithae gratulari quod hominem sui studiosum nacta esset, qui litterarum subsidiis ad eam vestiendam et adornandam nobis multo locupletior et apparatior esse videretur. Interea abiere septemdecim menses, neque quidquam ex illo tempore neque de homine illo, neque de eius consilio nobis est auditum. Horum omnium ignari id unum sciebamus, nosmet ipsos si diutius, quo illa promissa essent abitura exspectaremus, mox iis, quae per plurima litterarum compendia, summa festinatione ad usum proximum Monaci notassemus, non satis fidenter esse usuros. Praeterea cum mentem cogitatio subisset, nisi

1) Harenberg: Historia diplomat. coenobii Gandeshemensis. Hannover. 1734 p. 1072.

his feriarum autumnalium otiis ad eam rem absolvendam uteremur, et muneris scholastici officiis et aliis occupationibus in posterum tam diu nos distractum iri, ut nobis quidem nulla omnino reditionis spes ad consilii illius huiusque opusculi confectionem relinqueretur: non diutius nobis exspectandum, hominem autem illum doctum post tam diuturnam cunctationem et moram consilii nostri mutationem ita in bonam partem accepturum putavimus, ut quidquid his rectius haberet, id suo tempore nobis impertiret, interea vero his, quae ipsi habere nobis videbamur, alios, si quibus libitum esset, nobiscum uti humane pateretur.

Quae vero ipsi habere nobis videmur, omnia fere posita sunt in maiore libelli nostri cum codice congruentia, quam quae in editionibus superioribus exstitit. Ad eam rem efficiendam et codicis singula verba cum editionibus contulimus, et signa distinctionum descripsimus, et utraque typis diligenter exprimenda curavimus.[1]) Criticas quasdam annotationes iis maxime locis addidimus, quibus ab editione Pari-

1) In hac quidem describendi diligentia fortasse verendum est, ne quibusdam viris doctis iustum modum transgressi esse videamur. Cum enim superiores editores multa ex his comoediis, in quibus contra grammaticae regulas esset peccatum, ut errores a librario commissos tollere soliti essent, nos permultis locis idem facere non ausi sumus. Nam licet reliqua eius carmina liquido demonstrent, Hrotsvitham earum legum non fuisse ignaram, e comoediis Terentii et Plauti fortasse intellexisse sibi visa est huic sermonum generi liberiorem aliquam permitti audendi licentiam.

siensi discedendum nobis esse putavimus, in locum autem interpunctionum codicis, ne cum nostris distinctionum signis confunderentur, breves lineolas substituimus.[1]) Quod si vero erunt viri docti, — hoc enim erat tertium quod huic editioni verendum esse praemonuimus, — qui hanc nostram libri edendi rationem ut non satis idoneam improbent, et praeter criticas illas annotationes commentarios quosdam desiderent, quibus de locorum difficillimorum interpretatione, de comoediarum argumentis, et fontibus[2]) et consiliis, quae Hrotsvitha in iis persecuta esse videatur, et de similibus quaestionibus disseratur, duabus nos rationibus permoti sumus ut hoc nostrum opusculum arctioribus finibus circumscriberemus. Nam cum quae huius generis gravissima et lectoribus harum co-

1) Propter longum intervallum temporis, quod inter comparationem codicis et huius libri emissionem intercessit, facile fieri potuisse concedimus, ut non omnia illa signa satis accurate suis locis sint posita. Pro certo tamen affirmare possumus in exemplis, quae supra attulerimus, et praeterea in ultima comoedia (Sapientia) signorum illorum collocationem cum codice plane congruere. Si forte in ceteris nonnunquam a codice paululum aberraverimus, eo facilius eius rei veniam nos impetraturos speramus, quod eae quas diximus partes iam satis superque ad causam ipsam, quae agatur, iudicandam sufficiant, et in ipso codice librarii errore quaedam signa loco alieno esse interposita nobis sit persuasum.

2) Ipsa Hrotsvitha inter heroica carmina et comoedias interposuit (p. LXXVII codicis) haec verba: Huius omnem materiam sicut et prioris opusculi sumsi ab antiquis libris sub certis auctorum nominibus conscriptis: cet.

moediarum maxime necessaria videbantur iam ei interpretationi, qua paucis abhinc annis eas in sermonem patrium vertimus,[1]) adiunxissemus, haec neque, ut illic erant leviter coniecta, sic in hunc librum transscribere voluimus, neque hic, procul remoti ab omnibus bibliothecarum publicarum subsidiis, ut fieri debebat, augere, illustrare, corrigere potuimus. Cum vero nonnulli viri docti, qui in ephemeridibus litterariis de illa nostra comoediarum interpretatione egerant, nobis aut vitio vertissent quod Latinas comoedias interpretationi non adiunxissemus, aut cohortando animum nobis fecissent, ut eas ad exactam criticam rationem ederemus, cum ad quaestiones illas, quas Carolus Magnin de earum consiliis movisset expediendas, tali editione maxime opus esset: iam illa eorum virorum voluntate pro viribus explenda operae pretium hac nostri libelli editione nos facturos esse speravimus.

Quod vero sub finem libri versiculos quosdam Hrotsvithae, typis antea non expressos ex illo codice adiunximus, id non ideo quidem factum est, quo eos magni pretii esse iudicaremus sed quia quaecunque antiquissimae nostri populi poetriae carmina ad aetatem nostram pervenissent, maioris utique pretii esse censuimus, quam quae iure et merito perpetua oblivione oblitterarentur.

Ploenae. Idibus Octobribus. 1857. ***B.***

1) Das älteste Drama in Deutschland, oder die Comödien der Nonne Hrotsvitha von Gandersheim, von J. Bendixen. Erste Hälfte 1850. Altona. Zweite Hälfte 1853. Altona.

Hrosvithae illustris mulieris Germanicae, gente Saxonica ortae, in sex comoedias suas praefatio incipit feliciter.[1])

Plures inveniuntur catholici, cuius nos penitus expurgare nequimus facti, — qui pro cultioris facundia sermonis, — gentilium vanitatem librorum utilitati praeferunt sacrarum scripturarum. Sunt etiam alii sacris inhaerentes paginis, — qui licet alia gentilium spernant, — Terentii tamen figmenta[2]) frequentius lectitant, — et dum dulcedine sermonis delectantur, — nefandarum notitia rerum maculantur. Unde ego, *clamor validus*[3]) Gandeshemensis, — non recusavi illum imitari dictando, dum alii colunt legendo; — quo eodem dictationis genere, quo turpia

---

1) Haec inscriptio manu Conradi Celtis comoediarum praefationi in codice praemissa.

2) Codex: Terrentii tamen fingmenta: correctio utroque loco, nisi fallor, iam ipsius librarii calamo leviter indicatur.

3) De hac latina nominis Hrotsvithae interpretatione cf. Lateinische Gedichte des X. und XI. Jahrhunderts von J. Grimm und Andr. Schmeller. Göttingen 1838. Praefatio p. IX. annot.

lascivarum incesta feminarum recitabantur, — laudabilis sacrarum castimonia virginum iuxta mei facultatem ingenioli celebraretur. Hoc tamen facit non raro verecundari — gravique rubore perfundi, — quod huius modi specie dictationis cogente, — detestabilem inlicite amantium dementiam — et male dulcia colloquia eorum quae nec nostro auditui [1]) permittuntur accommodari, — dictando mente tractavi — et stili officio designavi. Sed si [2]) haec erubescendo neglegerem, — nec proposito satisfacerem, — nec innocentium laudem adeo plene iuxta meum posse exponerem, — quia quanto blanditiae amentium [3]) ad illiciendum promptiores, — tanto et superni adiutoris gloria sublimior — et triumphantium victoria probatur gloriosior, praesertim cum feminea fragilitas vinceret — et virile robur [4]) confusioni subiaceret. Non enim dubito mihi ab aliquibus obiici — quod huius vilitas dictationis multo inferior — multo contractior, — penitusque dissimilis eius, quem proponebam imitari; — sit, sententiis concedo: — ipsis tamen denuntio — me in hoc iure reprehendi non posse, quasi his vellem abusive assimilari, — qui mei inertiam

---

1) Sic in codice scripta vox legitur, non ut Magnin docet: autitui.

2) Particula conditionalis deest in codice; auctoritate Conradi Celtis in omnes editiones recepta.

3) Cur hanc vocem codicis, ut cèteri editores, convertamus in: *amantium*, non video idoneam causam.

4) In codice: virilis robur; Celtes retinuit, ceteri correxerunt.

longe praecesserunt in scientia sublimiori. Nec enim tantae sum iactantiae, — ut vel extremis me praesumam conferre auctorum alumnis, — sed hoc solum nitor, — ut licet nullatenus valeam apte, supplici tamen mentis devotione acceptum in datorem retorqueam ingenium. Ideoque non sum adeo amatrix mei, — ut pro vitanda reprehensione, Christi qui in sanctis operatur virtutem, quocunque ipse dabit posse, cessem praedicare. Si enim alicui placet mea devotio, — gaudebo; si autem vel pro mei abiectione, vel pro vitiosi sermonis rusticitate nulli placet, — memet ipsam tamen iuvat quod feci; quia, dum proprii vilitatem laboris in aliis meae inscientiae opusculis heroico ligatam strophio, — in hoc dramatica[1]) iunctam serie colo — perniciosas gentilium delicias abstinendo devito.[1])

EPISTOLA
eiusdem ad
quosdam sapientes huius libri fautores.

Plene sciis et bene moratis — nec alieno profectui invidentibus, sed ut decet vere sapientes congratulantibus, — Hrotsvit[2]) nesciola, nullaque probitate

1) Codex: drammatica, — divito.

2) Sic hoc loco nomen poetriae in codice scriptum est.

idonea, — praesens valere et perpes gaudere. Vestrae igitur laudandae humilitatis magnitudinem satis admirari nequeo, — magnificaeque circa mei utilitatem benignitatis atque dilectionis plenitudinem condignarum recompensatione gratiarum remetiri non sufficio — quia cum philosophicis adprime studiis enutriti — et scientia longe excellentius sitis perfecti, mei opusculum, vilis mulierculae, — vestra admiratione dignum duxistis, — et largitorem in me operantis gratiae — fraterno affectu gratulantes laudastis, — arbitrantes mihi inesse aliquantulam scientiam artium, quarum subtilitas longe praeterit mei muliebre ingenium. Denique rusticitatem meae dictatiunculae hactenus vix audebam paucis ac solummodo familiaribus meis ostendere, — unde[1]) pene opera cessavit dictandi ultra aliquid eiusmodi, quia, sicut pauci fuere, qui me prodente perspicerent, — ita non multi, — qui vel quid corrigendum inesset enuclearent, — vel ad audendum aliquid huic simile provocarent. — At nunc, quia trium testimonium constat esse verum, vestris corroborata sententiis, — fiducialius praesumo et componendis operam dare, si quando deus annuerit posse, — et quorumcunque sapientium examen subire. — Inter haec diversis affectibus, gaudio videlicet et metu, in

1) In praefatione monuimus, distinctionis illius rhythmicae signa errore librarii nonnunquam loco alieno interposita videri. Exempli gratia affero, hoc loco in codice post *unde* tale signum inveniri .

diversum trahor. Deum namque, cuius solummodo gratia sum id quod sum, in me laudari cordetenus gaudeo, — sed maior quam sim videri timeo, — quia utrumque nefas esse non ambigo, et gratuitum donum dei negare, — et non acceptum accepisse simulare. Unde non denego praestanti gratia creatoris per dynamin me artes scire, — quia sum animal capax disciplinae, — sed per energian[1]) fateor[2]) omnino nescire. Perspicax quoque ingenium divinitus mihi collatum esse agnosco, — sed magistrorum cessante diligentia incultum, — et propriae pigritia inertiae torpet neglectum. Quapropter ne in me donum dei annullaretur ob neglegentiam[3]) mei, — si qua forte fila vel etiam floccos de panniculis a veste philosophiae abruptis evellere quivi, — praefato opusculo inserere curavi, — quo vilitas meae inscientiae, intermixtione nobilioris ma-

1) Sic codex, non ut editores: *energiam*.

2) Codex: *fator*; littera *e* ipsius librarii manu superscripta.

3) *Neglegentiam*, *neglegere:* has huius nominis et verbi formas Hrotsvitha omnibus locis videtur magis usitatis (negligentiam, negligere) praetulisse; ideo retinuimus. Sunt praeterea permulta, in quibus librarius a more et ratione scribendi saepissime aberrat. Omnibus fere locis: *haut* pro haud, *iocundus* pro iucundo, *mansurnus* pro mensurno; littera *h*. saepissime aut suo loco omissa, aut alieno inserta (harundineus, habundare, Habraham, actenus, ei pro hei et similia) vocales et diphtongi *o* et *u*, *ę* et *ae*, *ae* et *e*, litterae consonantes *c* et *t*, *f* et *ph* inter se permutatae. De quibus satius duxi semel monere, quam exscribendis his vitiis legentium oculos saepe offendere.

teriae illustraretur, — et largitor ingenii — tanto amplius in me iure laudaretur [1]) — quanto muliebris sensus tardior esse creditur. Haec mea in dictando intentio, — haec sola mei sudoris est causa, — neque simulando me nescita scire iacto, sed quantum ad me tantum scio quod nescio. Quia enim attactu vestri favoris atque petitionis arundineo more inclinata, — libellum, quem tali intentione disposui, — sed usque huc pro sui vilitate occultare — quam in medium proferre malui, — vobis perscrutandum tradidi, — decet ut non minoris diligentia sollicitudinis eum emendando investigetis, quam proprii seriem laboris; — et sic tandem ad normam rectitudinis reformatum mihi remittite, quo vestri magisterio praemonstrante — in quibus maxime peccassem possim agnoscere.

1) Sic Codex, non ut Magnin monet: *lauderetur*.

I.
Gallicanus.[1])

Argumentum in Gallicanum.[1])

Conversio Gallicani principis militiae, qui iturus ad bellum contra Scythas, sacratissimam virginem Constantiam, Constantini imperatoris filiam desponsavit, sed in conflictu proelii nimium coartatus, per Joannem et Paulum, primicerios Constantiae conversus ad baptisma convolavit, caelibemque vitam elegit. Postea autem iubente Juliano apostata in exilium missus martyrio est coronatus. Sed et Joannes et Paulus eodem iubente clam occisi et in domo occulte sunt sepulti. Nec mora: percussoris filius a daemonio arreptus, patris commissum et martyrum confitendo meritum iuxta eorum sepulchra salvatus, una cum patre est baptizatus.

Gallicanus.

FABULAE PERSONAE.[1])

Constantinus imperator. **Gallicanus. Constantia. Artemia. Attica. Joannes. Paulus. Principes.**

SCENA I.[1])

Constantinus.[2]) Taedet me, Gallicane, morarum, quia gentem, quam scis Scytharum, — Romanae solum

---

1) Nullas in codice neque comoediarum, neque argumentorum, neque personarum, neque scenarum antiquitus inventas fuisse inscriptiones et notationes, argumentorum *inscriptiones* manu Conradi Celtis esse additas, reliqua etiam nunc omnibus in comoediis deesse hic semel monemus.

2) Constantini nomen hoc loco deest in codice.

resistere paci, — nostrisque temere praeceptis reluctari, — bello protrahis lacessere, — quum pro tui strenuitate — id tibimet exercitii [1]) — ad defensionem non ignores patriae servari.

Gallicanus. Tuis, o auguste Constantine, obnixe manibus pedibusque semper insistens obsequiis, — tuae augustalis excellentiae votis — effectu conabar respondere operis, — nec umquam me subtraxi faciendis. [2])

C. Si [3]) opus est monitu, nam memoriae fixum teneo. Unde monui — hortando potius quam arguendo, — morem ut geras. [4])

G. Id ipsum etiam studebo nunc.

C. Gaudeo.

G. Nec amore vitae abduci potero, — quin peragam quae iubes.

C. Placet, tuique in me benivolentiam laudo.

G. Sed summa implendae intentio servitutis — summam expedit recompensationem mercedis.

---

1) Codex: exercii.

2) Ut plerisque locis etiam hic personarum nomina per compendia verborum indicata, nec tamen, ut Magnin censet, hoc loco *G. resp.* (Gallicanus respondet) recentiore manu exaratum; littera *G.* tique ab ipso codicis librario, neque reliquae litterae: *resp.* a Conrade Celte sunt scriptae.

3) Haec particula conditionalis, saepissima apud Hrotsvitham significatione aliqua *dubitandi* vel *negandi* instructa, idem prope declarat, quod *num*, vel *non*.

4) Cod. geres. Correctio ipsius librarii manu addita.

C. Nec iniuria.

G. Difficultas enim cuiuscunque laboris tolerabilius fertur, — si haud incerta accipiendae spe mercedis relevatur.

C. Patet.

G. Unde iocundi praemium periculi — mihi quaeso proponas in praesenti, — quo impigre dimicans sudore non frangar certaminis, animatus spe retributionis.

C. Quod dignissimum omnique videbatur senatui gratissimum — nunquam tibi negabam aut negabo praemium, — scilicet nostrae adeptionem familiaritatis, — praecipuaeque inter palatinos dignitatis.

G. Fateor, — sed id nunc haud molior.

C. Si aliud expetas, — oportet proferas.

G. Immo aliud.

C. Quid?

G. Si praesumo dicere.[1])

C. Et bene.

G. Irasceris.

C. Nullo modo.

G. Certe.

C. Non.

G. Moveberis indignatione.

C. Ne id vereare.

G. Dicam, — iussisti; Constantiam tuam natam — amo.

1) Magnin: Si praesumo dicere..... Nulla reticentiae signa in codice.

C. Et merito. — Decet enim [1]) ut herilem filiam — honorabiliter ames — et amabiliter honores.

G. Interrumpis dicenda.

C. Non interrumpo.

G. Ipsamque, si tua annuerit pietas, desponsare gestio.

C. Non leve appetit praemium, — sed summum — vobisque, o principes, ante insolitum.

G. Eh heu, dedignatur; praescivi. Instate, quaeso, mecum precibus.

Principes. [2]) Decet tuam, imperator egregie, dignitatem, — ut pro sui reverentia hoc illi non abnuas.

C. Si abnuo quantum ad me; — sed subtili primum inquisitione reor investigandum, — an filia praebeat assensum.

Princip. Consequens est.

C. Ibo, — ipsamque, si velis, Gallicane, pro hac re appellabo.

G. Ac libens.

SCENA II.

Constantia. Dominus imperator adit nos solito tristior. — Quid velit vehementer admiror.

---

1) Magnin censet, vocem *enim* recentiore manu in codice adscriptam esse. An non recte ita statuat, dubito.

2) Codex: *P.*, postea pallidiore atramento, iisdem litterarum ductibus, ut *enim*, additae sunt litterae: *rincipes*. Utrumque, nisi fallor, manu ipsius librarii.

Constantinus. Huc ades, filia Constantia, paucis te volo.

Constantia. Assum, domine mi; — iube quid velis.

C.tinus. Anxietate cordis fatigor, — gravique tristia afficior.

C.tia. Ut te venientem aspexi, — tristitiam deprehendi, et licet causam ignorarem, — conturbata pertimui.

C.tinus. Tui causa contristor. [1])

C.tia. Mei?

C.tinus. Tui.

C.tia. Expaveo; quid est domine mi?

C.tinus. Piget dicere, — ne contristeris.

C.tia. Multo magis contristor, — si non dixeris.

C.tinus. Gallicanus dux, cui frequens successus triumphorum — primum inter principes dignitatis adquisivit gradum, — cuiusque ope — saepissime indigemus — ad defensionem patriae...

C.tia. Quid ille?

C.tinus. Desiderat te sponsam habitum ire.

C.tia. Me?

C.tinus. Te.

C.tia. Malim mori. [2])

C.tinus. Praescivi.

C.tia. Nec mirum, — quia tuo consensu, — tuo permissu, — servandam deo virginitatem devovi.

C.tinus. Memini.

1) Codex: cotristor; ipse librarius adscripsit litteram: *n*.

2) Codex: mallim; editores: mallem.

C.tia. Nullis enim suppliciis umquam potero compelli, — quin inviolatum custodiam sacramentum propositi.

C.tinus. Convénit. Sed hinc coartor nimium, — quia si, quod debet fieri, — paterno more, te in proposito permansum ire consensero, — haud leve damnum patiar in publica re. — Si autem, quod absit, renitor, — aeternis cruciandus poenis subiacebo.

C.tia. Si enim divinum desperarem adesse auxilium, mihi quam maxime, — mihi potissimum esset dolendum.

C.tinus. Verum.

C.tia. Nunc autem nullus relinquitur locus moestitiae, — praesumenti de domini pietate.

C.tinus. Quam bene dicis, mea Constantia.

C.tia. Si meum digneris captare consilium[1]) praemonstrabo, — qualiter utrumque evadere possis damnum.

C.tinus. O utinam!

C.tia. Simula, prudenter peracta expeditione, — ipsius votis te satisfacturum esse: — et ut meum concordari credat velle, — suade, quo suas interim filias, — Atticam, — ac Artemiam, — velut pro solidandi pignore amoris, mecum mansum ire, — meosque primicerios Joannem et Paulum secum faciat iter arreptum ire.

1) Codex: conscilium; librarius ipse correxit scripturam.

C.tinus. Et quid, — si victor revertetur — mihi erit agendum?

C.tia. Reor omnipatrem prius esse invocandum, — quo ab huiusmodi intentione Gallicani revocet animum.

C.tinus. O filia, filia, — quantum dulcedine tuae alloquutionis — amaritudinem dulcorasti moesti patris, — adeo ut pro hac re — nulla posthaec movear sollicitudine.

C.tia. Non est necesse.

C.tinus. Eam, et Gallicanum laeta promissione circumveniam.

C.tia. Vade in pace, — mi domine.

SCENA III.

Gallicanus. Curiositate frangar, — o principes, — antequam, quid mis[1]) senior Augustus tamdiu cum herili filia agat, experiar.

Principes. Suadet illi velle quae desideras.

G. O utinam praevaleret suasio.

---

1) Celtes in praefatione editionis principis et epistola ad Fridericum III. Saxoniae electorem: „Incredibile dictu, quanto stupore et gaudio correptus fuerim, dum mulierem Germanam post sexcentos annos — — — — Latina oratione et versu loquentem legissem. Mirabar in ea vehementer tria, — — — — quod talia puellari aetate scripserit, et femina, in media barbarie et patria horrida genita. Mirabar insuper *antiquas* verborum et nominum inflexiones, et structuras, ut *sois* pro sibi, *tis* pro tibi, *mis* pro mihi — — et id genus plura.“ Nihilominus hoc loco vir doctus vocem Ennianam et Plautinam codicis e medio sustulit et in eius locum substituit: *meus.*

Pr. Forsitan praevalebit.

G. Silete, — quiescite, Augustus revertitur, non ut abiit obscuro, — sed vultu admodum sereno.

Pr. Bona fortuna.

G. Si enim, ut dicitur, speculum mentis est facies, serenitas faciei, — mansuetudinem forte designat eius animi.

Pr. Ita.

SCENA IV.

Constantinus. Gallicane!

Gallicanus. Quid dixit?

Principes. Procede, procede, vocat te.

G. Dii propitii, favete!

C. Perge securus, Gallicane, ad bellum. Reversurus enim accipies, quod desideras praemium.

G. Illudisne me?

C. Si illudo!

G. Me felicem, si unum scirem.

C. Quid unum?

G. Eius responsum.

C. Filiae?

G. Ipsius.

C. Iniusta satis ratio in hac re — verecundae virginis responsum quaerere. Consequentia autem rerum monstrabit eius assensum.

G. Si hunc scirem, responsum flocci facerem.

C. Licet, experiare.

G. Exopto.

C. Sui primicerios Joannem et Paulum tecum commoratum iri decrevit usque in diem nuptiarum.

G. Quam ob causam?

C. Quo illorum ex confabulatione — ipsius vitam, mores, consuetudines possis praenoscere.

G. Bonum consilium, mihique quam maxime placitum.

C. Scilicet tui filias secum versa vice desiderat interim mansum ire, quatinus illarum per sodalitatem tibi fiat morigera.

G. Euax, euax! Omnia meis respondent votis.

C. Fac, ut adducantur citius.

G.[1]) Statis milites! Currite, abite, adducite filias ad obsequium sui dominae.

SCENA V.

Milites. Assunt illustres Gallicani natae, tuae familiaritati, hera Constantia, pro sui pulchritudinis, sapientiae et probitatis perspicuitate satis aptae.

Constantia. Placet. Introducantur honorifice.[2])—

1) Codex: C.

2) De hoc loco ita disputat Magnin: „Codex: introducuntur. Celtes: introducantur. Haec verba parenthesis nota inclusi, quia, ni fallor, ad sermonis seriem non pertinent, sed de iis quae in *scena aguntur* nos monent." — At cum emendatio ista in ipso codice inveniatur, et litterarum ductus multo propius accedant ad litterarum librarii quam editoris principis similitudinem, quam audax sit illa coniectura et permutatio non est quod multis verbis exponam.

Amator virginitatis — et inspirator castitatis, Christe, — qui me precibus martyris tuae Agnetis — a lepra pariter corporis et ab errore eripiens gentilitatis — invitasti ad virgineum tui genetricis thalamum, in quo tu manifestus es verus deus, retro exordium natus a deo Patre — idemque[1]) verus homo, ex matre natus in tempore, — te veram et coaeternam Patri sapientiam, — per quam facta sunt omnia — et cuius dispositione consistunt et moderantur universa, — suppliciter exoro, — ut Gallicanum, qui tui in me amorem surripiendo conatur extinguere, post te trahendo — ab iniusta intentione revocare suique filias digneris tibi assignare sponsas, — et instilla cogitationibus earum tui amoris dulcedinem, — quatinus execrantes carnale consortium pervenire mereantur ad sacrarum societatem virginum.

Artemia. Ave, — Constantia, imperialis hera.

Constantia. Salvete, — sorores, — Attica et Artemia; — state, state, ne procidatis, sed libate mihi osculum amoris.

Artemia. Tuum ad obsequium, domina, alacri mente venimus, — tuae ditioni summa devotione nos subiecimus, — tantum, ut tua nobis abundet gratia.

C.tia. Unum dominum habemus in coelis, — cui debetur devotio nostrae servitutis, — in cuius fide et delectione condecet nos servata corporis integritate

1) Codex: idemque quae.

unanimiter perseverare, — ut mereamur aulam coelestis patriae cum palma virginitatis introire.

Artemia. In nullo reluctamur, sed testes in omnibus praeceptis parere nitimur, praecipue in agnitione veritatis, — et servandae proposito virginitatis.

C.tia. Congrua satis responsio, — vestraque ingenuitate condigna, — nec dubito quin divinae inspiratione gratiae ad credendum estis perventae.[1])

Artemia. Qui posset fieri, ut servientes idolis sanum saperemus, sine illustratione supernae pietatis?

C.tia. Stabilitas vestrae fidei — spem mihi excitat de credulitate Gallicani.

Artemia. Admoneatur tantum, — haud dubium, quin credat.[2])

C.tia. Advocentur Joannes et Paulus.

SCENA VI.

Joannes. Praesto sumus, — hera, quod[3]) vocasti.

Constantia. Ite citi ad Gallicanum, et inhaerentes eius lateri — suadete illi paulatim mysterium nostrae fidei, — si forsan illum deus dignetur per nos lucrari.[4])

1) Editio Schurzfleischiana: *perventurae.*

2) Codex: credat quin.

3) Codex: *quos;* emendatione perantiqua: *quod* in eius locum est substitutum.

4) *Lucrari* non, ut Magnin monet, est emendatio Celtis, neque codex, ut idem censet: habet *luctari.* Haud suo an in codice primum scriptum fuerit: *lactari:* utique emendatio: *lucrari* in

Paulus. Deus det proventum! — Nos adhibebimus frequentationes hortamentorum.

SCENA VII.

Gallicanus. Opportune advenitis, Joannes et Paule; suspensis diu animis vestrum praestolabar adventum.

Joannes. Ut vocem iubentis domnae hausimus, — tibi ad obsequendum convolavimus.

G. Multo magis vestro quam aliorum delector obsequio.

Paulus. Non immerito, nam vulgo dicitur: quod dilecti socius et ipse fit dilectus.[1])

G. Verum.

Joannes. Dilectio mittentis herae reconciliatur nos familiaritati tuae.

G. Non nego. Convenite, congregamini, tribuni et centuriones, omnesque mei iuris milites. Assunt Joannes et Paulus, quorum detinebar absentia ne pergerem.

Tribuni. Praecede, collectim comitantur.[2])

---

ipso exstat codice, ductibus litterarum, qui quam maxime a scriptura Conradi Celtis discedunt.

1) Sic codex. Errore Conradi Celtis, qui hoc loco litteras codicis perperam inter se coniunxisse, et similitur ut Magnin, legisse videtur: *quod dilectis ocius:* in verae lectionis locum irrepserunt in omnes editiones verba: qui dilectis obsequitur et ipse fit dilectus.

2) *Collectim comitantur*. Haec verba Magnin uncis inclusit.

G. Capitolium et templa primum nobis intranda, numinaque deorum placanda sunt ritu sacrificiorum, quo prosperent igitur exitum[1]) pugnae.

Tribuni. Necesse.

Joannes. Subtrahamus nos interim.

Paulus. Decet.

SCENA VIII.

Joannes. En, dux egreditur; ascendamus equos, offeramus nos obviam.

Paulus. Ac cito.

Gallicanus. Unde venitis? Ubi fuistis?

Joannes. Stravimus sarcinulas, praemisimus, quo expediti — tuum iter possimus comitari.

Gallicanus. Placet.

SCENA IX.

Gallicanus. O tribuni, proh Juppiter! aspicio innumerabilis exercitus legiones, — variis armorum instrumentis horribiles.

Tribuni. Hercle hostes!

G. Resistamus fortiter, — et congrediamur viriliter.

Trib. Si est utilis nostri congressio cum tantis?

G. Et quid mavultis?

Trib. Submittere colla.

G. Nolit hoc Apollo.

1) Sic, ni fallor, codex. Celtes: quo prosperentur exitum. Magnin, quo prosperentur exitus.

Trib. Aedepol faciendum. En undiquesecus circumdamur, vulneramur, perimimur.

G. Eh heu! quid erit, cum tribuni me spernunt, se tradunt?

Joannes. Fac votum deo coeli — te christianum fieri, — et vinces.

G. Voveo, et opere implebo.

Hostes. Heus! rex Bradan, sperandae fortuna victoriae illudit[1]) nos. En dextrae languescent, vires fatiscent;[2]) sed et inconstantia pectoris — cogit nos discedere ab armis.

Bradan. Quid dicam ignoro; ipsa, quam toleratis me urget passio. Restat ut nos duci tradamus.

Hostes. Alias non evademus.

Bradan. Dux Gallicane, noli in nostri perniciem saevire, — sed parce et utere, ut libet, nostra servitute.

Gallicanus. Ne trepidetis, ne formidetis; — sed datis obsidibus facite vos tributarios imperatoris et vivite beate sub Romana pace.

Hostes.[3]) Tuo arbitrio pendet quot, qualesque accipere, — quantumque pondus solvendi census nobis velis imponere.

---

1) Non, ut Magnin censet, in codice: *alludit*, emendatione Conr. Celtes illudit. Ipsius librarii manu in codice festinationis error correctus esse videtur.

2) Sic codex, Magnin: languescunt, fatiscunt.

3) Sic codex. Conrad. Celtes et Magnin in *hostium* locum regis Bradan nomen substituerunt.

Gallicanus. Solvite procinctum, mei milites; — nemo laedatur, nemo perimatur; amplectamur foederatos, quos publicos insectabamur [1]) inimicos.

Joannes. Quanto magis valet intenta precatio, — quam humana praesumtio.

Gallicanus. Verum.

Paulus. Quam efficax his aderit superna miseratio, — quos deo commendat humilis devotio.

Gallicanus. Perspicuum.

Joannes. Sed quod vovetur in perturbatione, — solvendum est in tranquillitate.

Gallicanus. Assentio; unde quantocius baptizari gestio, ac reliquum vitae in dei obsequio vacare.

Paulus. Justum.

SCENA X.

Gallicanus. Ecce, in introitu nostro proruunt Romani urbicolae; — insignia laudum ferentes ex more.

Joannes. Consequens est.

Gallicanus. Sed nec nostrae, nec deorum fortitudini — titulus debetur triumphi.

Paulus. Nullo modo, sed vero deo.

Gallicanus. Unde templa arbitror transeunda.

Joannes. Recte arbitraris.

Gallicanus. Et limina apostolorum supplici confessione esse intranda.

---

1) Sic codex, non, ut Magnin monet: insectamur.

Paulus. O te tali opinione felicem! Nunc testaris te verum christicolam.

SCENA XI.

Constantinus. Admiror, o milites, cur Gallicanus tamdiu se subtrahat nostris conspectibus.

Milites. Ut urbem intravit, gressum ad domum sancti Petri concite tetendit, terratenusque prostratus pro recepta victoria grates impendit altithrono.

Constantinus. Gallicanus?

Milites. Ipse.

Constantinus. Incredibile.

Milites. En, accedit; ipsum potes sciscitari.

SCENA XII.

Constantinus. Diu te, Gallicane, sustinui, — ut modum exitumque experirer proelii.

Gallicanus. Dicam digestim.

C. Hoc interim parvi pendo, — quo edisseras, quod magis exopto.

G. Quid est?

C. Cur iturus deorum templa — et revertens intrares apostolorum tecta?

G. Rogas?

C. Curiose.

G. Expono.

C. Exopto.

G. Fateor, sacratissime imperator, iturus, ut

obiecisti, sacella intravi — meque daemoniis et diis supplex commisi.

C. Hoc Romanis antiquitus fuit in more.

G. Mala consuetudo.

C. Pessima.

G. Quo peracto[1]) tribuni cum suis legionibus advenere, — meque euntem undiquesecus sepsere.

C. Pomposo admodum apparatu egrediebaris.

G. Promovimus, hostes impegimus, commisimus, victi sumus.

C. Romani victi!

G. Penitus.

C. O res dira, omnibusque seclis inaudita!

G. Ego quidem nefanda sacrificia iteravi, — nec aderant, qui adiuvarent dii; — sed invalescente congressione plurimi ex nostris interiere.

C. Confundor audiendo.

G. Tandem tribuni me spreverunt, se tradiderunt.

C. Hostibus?

G. Ipsis.

C. Ah! quid fecisti?

G. Quid possem facere, nisi fugam captare?

C. Non.

G. Etiam.

C. Quantis tunc angustiis — urgebatur constantia tui pectoris?

---

1) Sic Codex, editiones: pacto.

G. Maximis.

C. Et quomodo evasisti?

G. Mis familiares socii, Joannes et Paulus, suaserunt mihi — votum fecisse creatori.

C. Salubre.

G. Experiebar. Ut os ad vovendum aperui, — coeleste iuvamen sensi.

C. Quo pacto?

G. Apparuit mihi iuvenis procerae magnitudinis — crucem ferens in humeris, et praecepit ut stricto mucrone illum sequerer.

C. Quisquis ille erat, — coelitus missus fuerat.

G. Comprobavi; — nec mora, astiterunt mihi a dextra laevaque milites armati, — quorum vultum minime agnovi, promittentes auxilium sui.

C. Coelestis militia.

G. Non ambigo. At ubi sequens praecedentem securus inter medias hostium ingrederer acies perveni ad regem eorum, nomine Bradan, qui mox incredibili metu correptus, — pedibusque meis provolutus, — se cum suis subdidit, professus censum principi Romani orbis finetenus solvendum. —

C. Grates prosperitatis auctori, — qui in se sperantes non patitur confundi.

G. Experimento didici.

C. Vellem experiri quid deinde profugi actitarent tribuni.

G. Maturabant reconciliari.

C. Recepistin' gratis?

G. Ego illos[1]) gratis, — qui me periclis,[2]) qui se inimicis? haud ita.

C. Et qui?

G. Proposui promerendae gratiae pretium.

C. Quale?

G. Videlicet sectam christocolarum, quam qui elegerit,[3]) gratiam susciperet priorem, honoremque ampliorem; qui vero spreverit,[4]) gratia simul privaretur et militia.

C. Recta propositio, tuaque auctoritate condigna.

G. Ego quidem, baptismate imbutus, totum me deo subiugavi, in tantum, ut tuae, quam prae omnibus dilexi, abrenuntiarem filiae, quo abstinens coniugii — placerem virginis proli.

C. Accede propius, — ut irruam in tuos amplexus. Nunc quidem, nunc cogor tibi detegere — quod ad tempus studebam velare.

G. Quid?

C. Id videlicet, quod mea tuaeque natae eidem, — quam elegisti student religioni.

G. Gaudeo.

---

1) Codex: illas.

2) Non in codice: periclas, — neque emendatiōne C. Celtis periclis, ut Magnin docet; in ipso codice librarii manu prior vocis forma emendata.

3) Sic codex, non ut Magnin monet: *eligerit.*

4) Codex: spreverint.

C. Tantoque servandae virginitatis flagrant amore, — ut nec minis nec blandimentis revocari possunt[1]) ab intentione.

G. Perseverent, exopto.

C. Introeamus in palatium, ubi ipsae commorantur.

G. Praecede, sequar.

C. Ecce, occurrunt cum augusta Helena, mei genetrice gloriosa, — omnibusque lacrimae fluunt prae gaudio.

SCENA XIII.

Gallicanus. Vivite feliciter, o sanctae virgines, perseverantes in dei timore, decusque virginitatis inviolatum servate, quo dignae inveniamini amplexibus regis aeterni.

Constantia. Eo liberius servabimus, quo te non contra luctari sentimus.

G. Non contra luctor, non renitor, non prohibeo; sed vestris in hoc votis libens concedo in tantum, ut nec te, o mea Constantia, quam haud segniter emi vitae pretio, — aliud quam coepisti velle cogo.[2])

Constantia. Haec mutatio dextrae excelsi.

G. Si in melius mutatus non essem, — tuae promissioni assensum non praeberem.

---

1) Sic codex, Magnin: possint. In comoediis Hrotswithae non raro hanc coniunctionem excipit modus indicativus.

2) Magn. cogam. Celtes: cogor. Codex primum exhibuit formam: cogo, nunc littera *o* in *a* illic mutata est.

Constantia. Amicus pudicitiae virginalis, — et fautor totius bonae voluntatis, — qui te ab iniusta intentione[1]) et cogitatione revocavit, meamque virginitatem sibi signavit, — dignetur nos pro corporali discidio — quandoque associatum ire in aeterno gaudio.

G. Fiat, fiat!

Constantinus. Cum vinculum Christi amoris in unius nos societate coniungat religionis, — decet ut, quasi gener Augustorum, — honorifice nobiscum habites intra palatium.

G. Nulla magis est vitanda tentatio, — quam oculorum concupiscentia.

C.tinus. Refragari nequeo.

G. Unde non expedit me frequentius virginem intueri, — quam prae parentibus, prae vita, prae anima a me scis amari.

C.tinus. Ut libet.

G. Ecce habes quadruplicatum exercitum Christo favente et me laborante; patere ut nunc militem imperatori, — cuius iuvamine vici, — et cui debeo, quidquid feliciter vixi.

C.tinus. Ipsum decet laus et iubilatio, ipsi debet famulari omnis creatura.

G. Sed illi potissimum, — quis in necessitate largius praestat auxilium.

---

1) Non, ut Magnin docet, *intentione:* manu C. Celtis in codice loco: *cogitatione:* inscriptum. Sed ab ipso librario codicis altera vox alteri ita addita, ut neutri loco sit cedendum.

C.tinus. Ut asseris.

G. Partem possessionis, quae ad filias pertinet, excipio, — partemque ad susceptionem peregrinorum mihi reservo. De reliquo[1]) proprios servos libertate donatos ditari pauperumque necessitates volo sustentari.

C.tinus. Prudenter possessá disponis, nec expers fies aeternae retributionis.

G. Me ipsum etiam sancto viro Hilariano in urbe Ostiensi[2]) individuum sodalem ardeo associatum iri, quo ibidem reliquum vitae[3]) in dei laude pauperumque vacem susceptione.

C.tinus. Simplex esse, cui semper est posse, sinat tui esse prosperis successionibus iuxta sui velle vigere, et perducat te ad gaudia aeternitatis, — qui regnat et gloriatur in unitate trinitatis.

G. Amen.

---

1) In ipso codice, quod Magnin non observavit, iam exhibetur correctio primae scriptionis: *de relinquo.*

2) Cod. ostensi. Celtes: ostendi. Magnin ex Actis sanctorum Bollandi. T. V. p. 38 optime restistuit: Ostiensi.

3) Codex primum: *vivitae:* error ab ipso librario correctus.

Gallicani pars secunda.[1])

FABULAE PERSONAE.

Julianus imperator. — **Consules.** — **Milites.**

SCENA I.

Julianus. Incommodum[2]) satis nostro probatur esse imperio, — quod christiani libero utuntur arbitrio, — et iactant se leges debere sequi, — quas accipiebant temporibus Constantini.

Consules. Turpe si pateris.

Jul. Non patiar.

Cons. Decet.

Jul. O milites, accingimini et nudate christicolas possessionibus propriis, obiiciendo sententiam Christi dicentis: Qui non renunciaverit omnibus quae possidet. N. P. T. M. U. E. S. D. P. I. M.[3])

Milites. In nobis non erit mora.

---

1) Haec inscriptio deest codici. Celtes et Schurzfleisch: Actus secundus. Magnin: pars secunda.

2) Sic codex et Magnin. Celtes: In incommodum.

3) Haec sunt sigla codicis, non quae in omnibus editionibus leguntur: N. P. T. M. U. E. S. P. T.: — optime congruunt cum verbis salvatoris: *N*on *P*o*T*est *M*e*U*s *E*s*S*e *D*isci*P*ulus *I*de*M*. Lucae Evang. XIV. 33.

SCENA II.

Consules. En milites revertuntur.

Julianus. Secundusne est vester reditus?

Milites. Secundus.

Julian. Et cur tam citus?

Milites. Dicemus: Castella, quae Gallicanus sibi retinuit, decrevimus intrasse, tuaeque servituti usurpasse; sed si quis ex nostris pedem admovit, leprosus seu inerguminus[1]) est factus.

Julianus. Revertimini, ipsumque compellite vel patriam deserere vel idolis sacrificare.

---

1) Sic codex: idem: Paracliti, Agapis pro Agapes. Ad quas formas, quas non e libris scriptis, sed ex ore aequalium Graecorum excepisse Hrotsvitham facile quis crediderit, si idem cogitatione adiecerit permulta illa Graeca vocabula, quibus ut in reliquis carminibus, in comoediis utatur (stemma, pelagus, pauso, cauma, gaza, plasmasti, protoplastus, usia, dynamis, energia cet.), haud scio an ei summus ille virorum doctorum consensus, qui uno ore nostro tempore Hrostvithae omnem Graecae linguae scientiam abiudicant, confidentior videatur, quam cautior. Longe aliter vir doctissimus Harenberg: Historia diplomatica ecclesiae Gandersheimensis (1734), p. 1075: „Graece eam novisse Gesnerus tradiderat. Oudinus negantem abit ad sententiam. Sunt tamen vestigia quae id nos adfirmare suadent. Constantissima enim fama dictitat haec olim evangelia Graeca (illic) in festis Pentacostis diebus fuisse decantata, et Theophaniae imperatoris studio quamque canonicam graecis se litteris dedisse.“ — Pro eadem sententia faciunt quae nuper disputavit Giesebrecht, vir doctissimus in libro qui inscribitur: Geschichte der Ottonen. Braunschweig 1855. p. 304.

SCENA III.

Gallicanus. Ne fatigemini, o milites, inutilia suadendo, quia in aestimatione aeternae vitae flocci facio, quidquid habetur sub sole. Unde patriam desero — et exul pro Christo Alexandriam peto, — optans ibidem coronari martyrio.

SCENA IV.

Milites. Gallicanus, ut iussisti, patria expulsus Alexandriam petiit, ibique a Rautiano comite tentus, gladio est peremptus.

Julianus. O bene factum.

Milites. Sed Joannes et Paulus te fastidiunt.

Julianus. Quid agunt?

Milites. Libere vagant, thesauros Constantiae erogant.

Julianus. Advocentur.

Milites. Assunt.

SCENA V.

Julianus. Non nescio vos, Joannes et Paule, a cunabulis Augustorum mancipatos fuisse obsequio.

Joannes. Fuimus.

Julianus. Unde decet, ut meo inhaerentes lateri serviatis in palatio, in quo nutriti estis a puero.

Paulus. Haud serviemus.

Julianus. Mihin' non servietis?

Joannes. Diximus.

Julianus. Num non videor Augustus?

Paulus. Sed dissimilis prioribus.

Julianus. In quo?

Joannes. Religione et merito.

Jul. Vellem plenius audire.

Paul. Volumus dicere: Gloriosissimi et famosissimi imperatores Constantinus, Constans et Constantius, quorum famulabamur[1]) imperio, fuere viri christianissimi et gloriabantur se servos esse Christi.

Jul. Memini, — sed non opto eos in hoc sequi.

Paul. Deteriora imitaris. Qui ecclesias frequentabant, et excusso diademate prostrati Jesum Christum adorabant.

Jul. Ad haec me non cogitis.

Joann. Ideo illis es dissimilis.

Paul. Nam quia adulabantur[2]) creatori, augustalis apicem dignitatis ornabant et beatificabant insignibus suae probitatis et sanctitatis, prosperisque ad vota successionibus pollebant.

Jul. Certe ego.

Joannes. Non simili modo, quia eos divina comitabatur gratia.

Julian. Frivola. Ego quondam stultus talia exercui, — et clericatum in ecclesia obtinui.

Joann. Placetne tibi, o Paule, clericus?

---

1) Sic codex, non ut Magnin: famulabamus.

2) Sic codex, aut adolabantur. Celtes et Maguin: adolebantur.

Paul. Diaboli capellanus.

Julian. At ubi nihil utilitatis inesse deprehendi, — ad culturam deorum me inflexi, — quorum pietas me provexit ad fastigium regni.

Joann. Abrupisti nostri orationem, ne audires iustorum laudem.

Julian. Quid ad me?

Paul. Nihil; sed subiungendum est, quod ad te. Postquam enim mundus eis non dignus erat habendis, suscepti sunt inter angelos, tibique infelix respublica relinquebatur regenda.

Julian. Cur infelix iuxta id temporis?

Joann. Ex qualitate rectoris.

Paul. Reliquisti omnem religionem, — et imitatus es idololatriae[1]) superstitionem. Pro hac iniquitate et a tuis conspectibus et a tuorum societate nos subtraximus.

Julian. Licet satis multis[2]) a vobis dehonestatus sim, adhuc tamen parcens audaciae — cupio vos inter primos in palatio extollere.

Joann. Ne fatiga te, — quia nec minis, nec blandimentis cogimur cedere.

Julian. Decem dierum dabo inducias, quo tandem resipiscentes ultro maturetis reconciliari gratiae nostrae dignitatis. Sin autem, quod faciendum est, faciam, — ne ultra[3]) vobis ludibrio fiam.

---

1) Codex: idolatriae.

2) Celtes: multum.

3) Sic codex; Celtes et Schurzfl.: *ultro.*

Paul. Quod facturus eris hodie perfice, quia nec ad tui salutationem, nec ad palatium, nec ad culturam deorum nos poteris revocare.

Julian. Abite, discedite, quae monui perpetrate.

Joann. Acceptas non flocci faciamus inducias, sed facultates coelo permittamus, — nosque ieiuniis et obsecrationibus deo interim commendamus.

Paul. Consequens est.

SCENA VI.

Julianus. Vade, Terentiane, sumtis tecum militibus compelle Joannem et Paulum deo Jovi sacrificare. Si autem obstinato restiterint[1]) pectore, perimantur non palam, sed nimium occulte, quia palatini fuere.

SCENA VII.

Terentianus. Imperator Julianus cui servio misit vobis, Joannes et Paule, pro sui clementia aureum simulacrum Jovis, cui thura gratis imponere debetis. Quod si nolueritis, capitalem sententiam[2]) subibitis.

Joannes. Si Julianus sit tuus dominus, habeto pacem cum illo, et utere eius gratia. Nobis non est alius, nisi dominus Jesus Christus, pro cuius amore — desideramus mori, — quo mereamur aeternis gaudiis perfrui.

Terentianus. Quid tardatis milites? stringite fer-

1) Sic codex, Magn. resisterint.

2) Codex: sentiam. Emendatio ipsius librarii manu addita.

rum et interficite imperatoris deorumque rebelles, interfectos clam in domo sepelite, nullumque sanguinis vestigium relinquite.

Milites. Et quid dicemus rogati?

Terentianus. Simulate, quasi exilio sint destinati.

Joannes. Paulus. Te, Christe, cum patre et sancto spiritu regnantem, unum deum, sub hoc periculo invocamus, — te moriendo laudamus; — tu suscipe animas, — pro te de lutea habitatione eliminatas.

SCENA VIII.

Terentianus. Eh heu, christicolae, quid patitur unicus filius meus?

Christicolae. Stridet dentibus, sputa iacit, torquet insana lumina; nam plenus est daemonio.[1])

Terentianus. Vae patri! ubi agitatur?

Christicolae. Ante sepulchra[2]) martyrum Joannis et Pauli humi provolvitur, seque ipsorum precibus torqueri fatetur.

Terentianus. Mea culpa, meum facinus. Nam meo hortatu, meo iussu ipse infelix impias manus in sanctos martyres misit.

Christicolae. Si te hortante deliquit, te compatiente poenas luit.

Terentianus. Ego quidem parui iussis impiissimi imperatoris Juliani.

1) Sic codex, Celtes: daemonalis.
2) Celtes: sepulchrum.

Christicolae. Ideo namque ipse divina perculsus est ultione.

Terentianus. Scio, eoque magis expaveo, quo nullum hostem dei servorum impunitum evasisse meminero.

Christicolae. Recte.

Terentianus. Quid si curram et poenitens sceleris — sacris provolvar tumulis?

Christicolae. Veniam mereberis, — si tamen baptismate mundaberis.

SCENA IX.

Terentianus. Gloriosi testes Christi, Joannes et Paule, imitamini exemplum magistri eadem iubentis, et orate pro persecutorum delictis. Este compatientes orbati patris angustiis, — et misereamini furientis nati miseriis, — quo ambo tincti fonte baptismatis perseveremus in fide sanctae trinitatis.

Christicolae. Parce, Terentiane, lacrimis, et parce anxietati cordis. En filius tuus resipiscit — et per martyrum suffragia sanum recepit.

Terentianus. Gratias regi aeternitatis, — qui suis militibus tantum praestitit honoris, — ut non solum animae gaudeant[1]) in coelo, sed etiam mortua in tumulis ossa variis fulgeant miraculorum titulis, in testimonium sui sanctitatis — praestante domino nostro, Jesu Christo, qui vivit.

1) In ipso codice primum scriptum fuit: gaudent, fulgent. Emendatione perantiqua littera *a* utrique voci adscripta.

II.

Dulcitius.

Argumentum in Dulcitium.

Passio sanctarum virginem Agapis,[1]) Chioniae et Irenae, quas sub nocturno silentio Dulcitius praeses clam adiit, cupiens earum amplexibus saturari. Sed mox ut intravit mente captus ollas et sartagines pro virginibus amplectendo osculabatur, donec facies et vestes horribili nigredine inficiebantur. Deinde Sicinnio comiti iussu imperatoris[2]) puniendas virgines cessit, qui etiam miris modis illusus tandem Agapen et Chioniam concremari et Irenam iussit perfodi.

FABULAE PERSONAE.

Diocletianus. — Agape. — Chionia. — Irena. — Dulcitius. — Milites.

SCENA I.

Diocletianus. Parentelae claritas ingenuitatis[3]) — vestrumque serenitas pulchritudinis exigit vos nuptiali

1) Propter genitivum Agapis (de quo supra p. 30. annot.) Hrotsvitha nominativum *Agapes* finxisse videtur.

2) Codex et Celtes: iussu *per* puniendas. Optime Magnin suspicatur vocabulum „imperatoris expressum fuisse compendio a Hrotsvitha, e compendio illo a librario *per* esse effectnm "

3) Sic codex, editores: ingenuitas.

lege primis in palatio copulari, — quod nostri iussio annuerit fieri, si Christum negare nostrisque diis sacrificia velitis ferre.

Agape. Esto securus curarum, — nec te gravet nostrarum praeparatio nuptiarum, — quia nec ad negationem confitendi nominis, nec ad corruptionem integritatis ullis rebus compelli poterimus.

Diocl. Quid sibi vult ista, quae vos agitat fatuitas?

Agape. Quod signum fatuitatis nobis inesse deprehendis?

Diocl. Evidens, magnumque.

Agape. In quo?

Diocl. In hoc praecipue, quod relicta vetustae observantia religionis — inutilem christianae novitatem sequimini superstitionis.

Agape. Temere calumniaris statum dei omnipotentis. Periculum.

Diocl. Cuius?

Agape. Tui reique publicae, quam gubernas.

Diocl. Ista insanit. Amoveatur.

Chionia. Mea germana non insanit, — sed tui stultitiam iuste reprehendit.

Diocl. Ista inclementius bacchatur, — unde nostris conspectibus aeque subtrahatur et tertia discutiatur.

Irena. Tertiam rebellem, tibique penitus probabis renitentem.

Diocl. Irena cum sis minor aetate, — fito [1]) maior dignitate.

Irena. Ostende, quaeso, quo pacto?

Diocl. Flecte cervicem diis, et esto sororibus exemplum correctionis, — et causa liberationis.

Irena. Conquiniscant idolis, — qui velint incurrere iram celsitonantis; — ego quidem caput regali delibutum non dehonestabo, pedibus simulacrorum submittendo.

Diocl. Cultura deorum non adducit dehonestatem [2]) sed praecipuum honorem.

Irena. Et quae inhonestas turpior, quae turpitudo maior, — quam servos venerari ut dominos? [3])

Diocl. Non suadeo tibi venerari servos, — sed dominorum, principumque deos.

Irena. Nonne is est cuiusvis servus, — qui ab artifice pretio comparatur, ut emptitius?

Diocl. Huius praesumtio verbositatis — tollenda est suppliciis.

Irena. Hoc optamus, — hoc amplectimur, — ut pro Christi amore suppliciis laceremur.

---

1) Sic codex, non, ut Magnin docet, sito, nulla igitur emendatione Celtis ad restituendam vocem: *fito:* hoc loco opus fuit.

2) Non, ut Magnin, censet, in codice *inhonestatem*, correctione Celtis *dehonestatem*, sed in ipso codice antiquis litterarum ductibus haec vox illi superscripta.

3) Neque hoc loco, ut idem docet: codicis scriptio: *quam ut servos venereris ut dominos* ab editore illo principe commutata cum ea, quam supra recepimus, sed ab ipso codicis librario.

Diocl. Istae contumaces nostrisque decretis contraluctantes catenis inretiantur,[1]) — et ad examen Dulcitii praesidis[2]) sub carcerali squalore serventur.

SCENA II.

Dulcitius. Producite, milites, producite, quas tenetis in carcere.

Milites. Ecce quas vocasti.

Dulcitius. Papae, quam pulchrae, — quam venustae — quam egregiae puellulae!

Milites. Perfectae,[3]) decorae.

Dulcitius. Captus sum illarum specie.

Milites. Credibile.

Dulcitius. Exaestuo illas ad mei amorem trahere.

Milites. Diffidimus te praevalere.

Dulcitius. Quare?

Milites. Quia stabiles fide.

Dulcitius. Quid si suadeam blandimentis?

Milites. Contemnunt.

Dulcitius. Quid si terream suppliciis?

M. Parvi pendunt.

D. Et quid fiet?

M. Praecogita.

D. Ponite illas in custodiam in interiorem officinae aedem, in cuius proaulio ministrorum servantur vasa.

1) Sic codex. Celtes: inretientur.

2) Celtes: praesulis.

3) Celtes: profecto. Magnin: perfecte.

M. Ut quid eo loci?

D. Quo a me saepiuscule possint visitari.[1])

M. Ut iubes.

SCENA III.

Dulcitius. Quid agunt[2]) captivae sub hoc noctis tempore?

Milites. Vacant hymnis.

D. Accedamus propius.

M. Tinnulae sonitum vocis a longe audiemus.

D. Observate pro foribus cum lucernis; ego autem intrabo, et vel optatis amplexibus me saturabo.

M. Intra,[3]) praestolabimur.

SCENA IV.

Agape. Quid strepat[4]) pro foribus?

Irena. Infelix Dulcitius ingreditur.

Chionia. Deus nos tueatur.

Agape. Amen.

Chionia. Quid sibi vult collisio ollarum, caccaborum et sartaginum?

Irena. Lustrabo. — Accedite quaeso, per rimulas aspicite.

---

1) Celtes: videri.

2) Magnin, ut opinatur, codicem secutus: quid *agant*, in ipso tamen codice iam prima illa scriptio antiquis litterarum ductibus in hanc nostram conversa.

3) Lectio prima codicis: *intro*, emendatio perantiqua.

4) Celtes: *strepit prae.*

Agape. Quid est?

Irena. Ecce, iste stultus mente alienatus aestimat se nostris uti amplexibus.

Agape. Quid facit?

Irena. Nunc ollas molli fovet gremio, nunc sartagines et caccabos amplectitur mitia libans oscula.

Chionia. Ridiculum.

Irena. Nam facies, manus ac vestimenta adeo sordidata,[1]) adeo coinquinata, ut nigredo quae inhaesit similitudinem Aethiopis exprimat.

Agape. Decet ut talis appareat corpore, qualis a diabolo possidetur in mente.

Irene. En, parat egredi.[2]) Intendamus, quid illo egrediente agant milites pro foribus expectantes.

SCENA V.

Milites. Quis hic egreditur daemoniacus, vel magis ipse diabolus? Fugiamus.

Dulcitius. Milites, quo fugitis? State, expectate, ducite me cum lucernis ad cubile.

M. Vox senioris nostri, sed imago diaboli. Non subsistamus, sed fugam maturemus; phantasma vult nos pessumdare.

Dulcit. Ad palatium ibo, — et quam abiectionem patior principibus vulgabo.

---

1) Celtes: sordida.

2) Codex: ingredi. Correctio Conr. Celtis.

SCENA VI.

Dulcitius. Ostiarii, introducite me in palatium, — quia ad imperatorem habeo secretum.

Ostiarii. Quid hoc vile ac detestabile monstrum, — scissis ac nigellis panniculis obsitum? Pugnis tundamus, de gradu praecipitemus, nec ultra hunc detur liber accessus.

Dulcit. Vae, vae! Quid contigit? Nonne splendidissimis vestibus indutus, — totoque corpore videor nitidus, — et quicunque me aspicit, — velut horribile monstrum fastidit? Ad coniugem revertar, — quo ab illa quid erga me [1]) actum sit experiar. En solutis crinibus egreditur, — omnisque domus lacrimis prosequitur.

SCENA VII.

Coniux. Heu! heu! mi senior Dulciti, quid pateris? — Non es sanae mentis? Factus es in derisum christicolis?

Dulcit. Nunc tandem sentio me illusum illarum maleficiis.

Coniux. Hoc me vehementer confudit, — hoc praecipue contristavit, — quod quid patiebaris ignorasti.

Dulcit. Mando ut lascivae praesententur puellae et abstractis vestibus publice denudentur, — quo versa vice quid nostra possint ludibria experiantur.

1) Verba: *erga me:* in codice omissa, deinde antiquis litterarum ductibus superscripta.

SCENA VIII.

Milites. Frustra sudamus, — in vanum laboramus. — Ecce vestimenta virgineis corporibus inhaerent velut coria. — Sed et ipse qui nos ad exspoliandum urgebat praeses stertit sedendo, — nec ullatenus excitari potest a somno. — Ad imperatorem adeamus, — ipsique rerum quae geruntur propalemus.

SCENA IX.

Diocletianus. Dolet[1]) nimium, quod praesidem Dulcitium audio — adeo illusum, — adeo exprobratum, — adeo calumniatum. — Sed ne viles mulierculae iactant[2]) se impune nostris diis deorumque cultoribus illudere, Sisinnium comitem dirigam — ad ultionem exercendam.

SCENA X.

Sisinnius. O milites, ubi sunt lascivae quae torqueri debent puellulae?

Milites. Affliguntur in carcere.

Sisinnius. Irenam reservate et reliquas producite.

M. Cur unam excipis?

S. Parcens infantiae. — Forte facilius convertetur, si sororum praesentia — non terrebitur.

M. Ita.

---

1) Haec lectio codicis esse videtur, recepta a Magnino, Celtes *doleo*.

2) Sic codex, nec desunt in comoediis similia. Magnin: *iactent*.

SCENA XI.

Milites. Praesto sunt, quas iussisti.

Sisinnius. Praebete assensum, Agape et Chionia meis consiliis.

Agape. Si praebebimus?

Sisinn. Ferte libamina diis.

Chionia. Vero et aeterno patri, eiusque coaeterno filio, sanctoque amborum paraclito, sacrificium laudis sine intermissione libamus.

Sisinn.[1]) Hoc vobis non suadeo, — si[2]) poenis prohibeo.

Agape. Non prohibebis, — nec unquam sacrificabimus daemoniis.

Sisinn. Deponite duritiam cordis et sacrificate. Sin autem faciam vos interfectum iri, — iuxta praeceptum Diocletiani.

Chionia. Decet ut in nostri necem obtemperes iussis — tui imperatoris, cuius nos decreta contemnere noscis. Si autem parcendo moram[3]) feceris, aequum est ut tu interficiaris.

Sisinn. Non tardetis milites, non tardetis capere[4]) blasphemas has, — et in ignem proiicite vivas.

1) Errore librarii in codice: *D.* = Diocletianus.

2) Sic codex, Magnin et Celtes: *sed.*

3) Celtes: morem.

4) Non emendatio est Celtis, ut Magnin docet, neque codicis lectio: *caput;* sed ab ipso codicis librario *caput* (vel capite?) in *capere* mutatum.

Mil. Instemus struendis rogis, et trademus illas bacchantibus flammis, — quo finem demus conviciis.

Agape. Non tibi, domine, non tibi haec potentia insolita, ut ignis vim virtutis suae obliviscatur, tibi obtemperando. Sed taedet nos morarum. Ideo rogamus solvi retinacula animarum, quo extinctis corporibus tecum plaudent in aethere nostro spiritus.

Milites. O novum, o stupendum miraculum! Ecce animae egressae sunt corpora,[1]) et nulla laesionis repiuntur vestigia[2]; sed nec capilli, — nec vestimenta — ab igne sunt ambusta, quo minus corpora.

Sisinn. Proferte Irenam.

Mil. Eccam?

SCENA XII.

Sisinnius. Pertimesce Irena, necem sororum, — et cave perire exemplo illarum.[3])

Irena. Opto exemplum earum moriendo sequi, — quo merear cum his aeternaliter laetari.

Sisinn. Cede, cede meae suasioni.

Irena. Haud cedam facinus suadenti.

Sisinn. Si non cesseris non citum tibi praestabo exitum, — sed differam et nova in dies supplicia multiplicabo.

---

1) Sic codex.
2) Celtes: etiam:
3) Celtes: earum.

Irena. Quanto acrius torqueor, — tanto gloriosius exaltabor.

Sisinn. Supplicia non metuis; — admovebo quod horrescis.[1])

Irena. Quidquid irrogabis adversi, — evadam iuvamine Christi.

Sisinn. Faciam te ad lupanar duci — corpusque tuum turpiter coinquinari.

Irena. Melius est ut corpus quibuscunque iniuriis maculetur, quam anima idolis polluatur.

Sisinn. Si socia eris meretricum, non poteris polluta ultra inter contubernium — computari virginum.

Irena. Voluptas parit poenam, — necessitas autem coronam, — nec dicitur reatus, — nisi quod consentit animus.

Sisinn. Frustra parcebam, — frustra miserebar, — huius infantiae.

Milites. Praescivimus; nullatenus ad deorum culturam potest flecti, — nec terrore unquam potest frangi.

Sisinn. Non ultra parcam.

Mil. Rectum.

Sisinn. Capite illam sine miseratione, — et trahentes cum crudelitate, — ducite ad lupanar sine honore.

Irena. Non perducent.

Sisinn. Quis prohibere poterit?[2])

---

1) Celtes: horresces.

2) Celtes: potest.

Irena. Qui mundum sui providentia regit.

Sisinn. Probabo.

Irena. Ac citius libito.

Sisinn. Ne terreamini milites, — fallacibus huius blasphemae [1]) praesagiis.

Milites. Non terremur, — sed tuis praeceptis parere nitimur.

SCENA XIII.

Sisinnius. Qui sunt hi, qui nos invadunt? Quam similes sunt militibus, — quibus Irenam tradidimus. Ipsi sunt. Cur tam cito revertimini? Quo tenditis tam anheli?

Milites. Te ipsum quaerimus.

Sisinnius. Ubi est, quam traxistis!

Mil. In supercilio montis.

Sisinn. Cuius?

Mil. Proximi.

Sisinn. O insensati et hebetes, totiusque rationis incapaces.

Mil. Cur causaris? — Cur voce et vultu nobis minaris?

Sisinn. Dii vos perdent.

Mil. Quid in te commisimus? — Quam tibi iniuriam fecimus? — Quae tua iussa transgressi sumus?

Sisinn. Nonne praecepi, ut rebellem deorum ad turpitudinis locum traheretis?

---

1) Codex: blasphemiae. Correxit Celtes.

Mil. Praecepisti, nosque tuis praeceptis operam dedimus implendis, sed supervenere duo ignoti iuvenes, asserentes se ad hoc ex te missos, ut Irenam ad cacumen montis perducerent.

Sisinn. Ignorabam.

Mil. Agnoscimus.

Sisinn. Quales fuerunt?

Mil. Amictu splendidi, vultu admodum reverendi.

Sisinn. Num sequebamini illos?

Milit. Sequebamur.

Sisinn. Quid fecerunt?

Mil.[1]) A dextra laevaque Irenae se locaverunt, et nos huc direxerunt, — quo te exitus rei non lateret.

Sisinn. Restat, ut ascenso equo pergam, et qui fuerint, qui nos tam libere illuserunt, perquiram.

SCÉNA XIV.

Sisinn. Hem, ignoro, quid agam. Pessumdatus sum maleficiis christicolarum. En,[2]) montem circumeo, et semitam aliquoties repperiens, nec ascensum comprehendere, — nec reditum queo repetere.

Milit. Miris modis omnes illudimur, — nimiaque

---

1) Omissum in codice, appositum in margine, pallidiore atramento, antiquis litterarum ductibus, nec solum, ut in codice littera *M.*, sed *Mil.*

2) Magnin docet, in codice scriptum esse *in*, non *en*. Qua in re an descripti illius exemplaris litteris falsus sit vir doctissimus equidem magnopere dubito.

lassitudine fatigamur, — et si insanum caput diutius vivere sustines, — te ipsum et nos perdes. [1])

Sisinn. Quisquis es meorum, — strenue extende arcum, — iace sagittam, — perfode hanc maleficam.

Mil. Decet.

Irena. Infelix erubesce, — Sisinni erubesce, [2]) — teque turpiter victum ingemisce, — quia tenellae infantiam virgunculae — sine armorum apparatu nequisti superare.

Sisinn. Quidquid dedecoris accedit, [3]) — lenius tolero, — quia te morituram haud dubito.

Irena. Hinc mihi quam maxime gaudendum, tibi vero dolendum, — quia pro tui severitate malignitatis in Tartara damnaberis; — ego autem martyrii palmam, — virginitatisque receptura coronam, — intrabo aethereum aeterni regis thalamum, — cui est honor et gloria in saecula.

---

1) Sic in ipso codice prior scriptio *perdis:* librarii manu emendata, non, ut Magnin docet, coniectura C. Celtis.

2) Verba: Sisinni erubesce — in editione principe Celtis omissa.

3) Celtes: accidit.

III.

Callimachus.

Argumentum in Callimachum.

Resuscitatio Drusianae et Callimachi, qui eam non solum vivam, sed etiam prae tristitia atque excaecatione[1]) inliciti amoris in Domino mortuam plus iusto amavit, unde morsu serpentis male periit; sed precibus sancti Joannis apostoli una cum Drusiana resuscitatus, in Christo est renatus.

FABULAE PERSONAE.

Callimachus. — Amici. — Drusiana. — Andronicus. — Sanctus Joannes. — Fortunatus.

SCENA I.

Callimachus.[2]) Paucis vos, amici, volo.

Amici. Utere quantumlibet nostro colloquio.

Callim. Si aegre non accipitis, malo vos interim sequestrari aliorum collegio.[3])

Am. Quod tibi videtur commodum — nobis est sequendum.

Callim. Accedamus in secretiora loca, — ne aliquis superveniens interrumpat dicenda.

Am. Ut libet.

---

1) Optima Conr. Celtis emendatione, in margine codicis apposita pro: execratione.

2) Callimachi nomen in codice deest.

3) Sic codex, Celtes: colloquio.

SCENA II.

Callim. Anxie diuque gravem sustinui dolorem, quem vestro consilio relevari posse spero.

Am. Aequum est ut communicata invicem compassione patiamur, quidquid unicuique nostrum utriusque eventu fortunae ingeratur.

Callim. O utinam voluissetis — meam passionem compatiendo mecum partiri.

Am. Enuclea quid patiaris, — et si res exigit compatiemur, — sin autem, animum tuum a nequam intentione revocare nitimur.[1])

Callim. Amo.

A. Quid?

C. Rem pulchram, rem venustam.

A. Nec in solo, nec in omni. Ideo atomum quod amas per hoc nego[2]) intellegi.

C. Mulierem.

A. Cum mulierem dixeris, — omnes comprehendis.

C. Non omnes aequaliter, — sed unam specialiter.

A. Quod de subiecto dicitur, — non nisi de subiecto aliquo cognoscitur. Unde si velis nos enarithmum agnoscere, dic primam[3]) usiam.

---

1) Sic codex, Magnin correxit: nitemur.

2) Non interruptam, ut Magnin docet, librarius vocem illam reliquit (nequ.... intellegi); sed plica quadam membranae impedimur, quominus ductus litterarum satis sequi possimus. Celtes: nequimus. Magnin: nequit. Dubito an scriptum fuerit: nego.

3) Sic codex, editores *primum*. De qua quidem emendatione

C. Drusianam.

A. Andronici huius principis coniugem?

C. Ipsam.

A. Erras, socie, — est lota baptismate.

C. Inde non curo, — si ipsam ad mei amorem attrahere potero.

A. Non poteris.

C. Cur diffiditis?

A. Quia rem difficilem pętis.

C. Num ego primus huiusmodi rem peto, — et non multorum ad audendum provocatus sum exemplo?

A. Intende frater: ea ipsa, quam ardes, sancti Joannis apostoli doctrinam secuta, totam se devovit deo, in tantum ut nec ad torum Andronici christianissimi viri iam dudum potuit revocari, — quo minus tuae consentiet vanitati.

C. Quaesivi a vobis consolationem, — sed incutitis mihi desperationem.

A. Qui simulat fallit, et qui profert adulationem vendit veritatem.

C. Quia mihi vestrum auxilium subtrahitis, — ipsam adibo, eiusque animo — mei amorem blandimentis persuadebo.

A. Haud persuadebis.

---

ut dicam quod sentio, vereor ne poetria nostra comoediis suis melius probaverit, doctrinae Peripateticae gnaviter se operam dedisse, quam editores illi atque emendatores, viri doctissimi, talibus correctionibus.

C. Quippe vetar fatis.

A. Experiemur.

SCENA III.

Callimachus. Sermo meus ad te, Drusiana, praecordialis amor.

Drusiana. Quid mecum velis, Callimache, sermonibus agere vehementer admiror.

Call. Miraris?

Drus. Satis.

C. Primum de amore.

D. Quid de amore?

C. Id scilicet, quod te prae omnibus diligo.

D. Quod ius[1]) consanguinitatis, quaeve legalis conditio institutionis compellit te ad mei amorem?

C. Tui pulchritudo.

D. Mea pulchritudo?

C. Immo.

D. Quid ad te?

C. Proh dolor! hactenus parum, sed spero quod attineat postmodum.

D. Discede, discede, — leno nefande, — confundor etiam diutius tecum verba miscere,[2]) — quem sentio plenum diabolica deceptione.

C. Mea Drusiana, ne repellas te amantem tuo-

---

1) Sic codex; editiones: quae vis [illegible]

2) Codicis prior scriptio: commiscere: calamo librarii, non, ut Magnin docet, a Celte correcta.

que amori[1]) cordetenus inhaerentem, sed impende amori vicem.

D. Lenocinia tua parvi pendo, — tuique lasciviam fastidio — sed te ipsum penitus sperno.

C. Adhuc non repperi occasionem irascendi, — quia quid mea in te agat dilectio forte erubescis fateri.

D. Nihil aliud nisi indignationem.

C. Credo te hanc sententiam mutatum ire.

D. Non mutabo pro certo.

C. Forte.

D. O insensate et amens! Cur falleris? Cur te vacua spe illudis? Quo pacto, — qua dementia reris me tuae cedere nugacitati, — quae per multum temporis a legalis toro viri me abstinui?

C. Pro deum atque hominum fidem! — si non cessaveris,[2]) — non quiescam, — non desistam, — donec te captiosis[3]) circumveniam insidiis.

SCENA IV.

Drusiana. Eh heu! Domine Jesu Christe, quid prodest castitatis professionem subiisse, cum is amens mea deceptus est specie? Intende domine, mei timorem, intende quem patior dolorem. — Quid mihi, quid agendum sit, ignoro. Si prodidero, civilis per me fiet discordia, — si celavero, insidiis diabolicis sine

1) Codex: amore.
2) Celtes: consenseris.
3) Codex: captuosis.

te refragari nequeo. Iube me in te, Christe, ocius mori, — ne fiam in ruinam delicato iuveni.

Andronicus. Vae mihi infortunato! Ex improviso mortua est Drusiana. Curro, sanctumque Joannem advoco.

SCENA V.

Joannes. Cur nimium contristaris, Andronice? Cur fluunt lacrimae?

Andronicus. Eh! heu domine, taedeo vitae propriae.

Joan. Quid pateris?

Andr. Drusiana, tui assecla . .

Joan. Estne homine [1]) exuta?

A. Hem, est.

J. Multum disconvenit, ut pro his fundantur lacrimae, — quorum animas credimus laetari in requie.

A. Non dubitem licet quin, ut asseris, anima aeternaliter laetetur, — corpusque quandoque incorruptum resuscitetur, — hoc tamen me vehementer exurit, quod ipsa me praesente mortem, ut adveniret optando invitavit.

J. Agnovistine [2]) causam?

A. Agnovi, tibique enucleam, si quando ex tristitia hac convalescam.

J. Accedamus, exequiasque diligenter celebremus.

---

1) Sic codex, Celtes: hominem.
2) Sic codex, Celtes: *agnostin'*.

A. Marmoreum in proximo sepulchrum habetur, in quod funus ponatur, — servandique cura sepulchri — Fortunato nostro relinquatur procuratori.

J. Decet ut tumuletur honorifice. Deus laetificet animam in requie.

SCENA VI.

Callimachus. Quid fiet, Fortunate, quia nec morte Drusianae — revocari possum ab amore?

Fortunatus. Miserabile.

C. Pereo, nisi me adiuvet tua industria.

F. In quo possum adiuvare?

C. In eo ut vel mortuam me facias videre.

F. Corpus adhuc integrum manet, ut reor, quia non languore exesum, — sed levi, ut experiebare, febre est solutum.

C. O me felicem, — si nunquam[1]) experirer.

F. Si placabis muneribus, — dedam illud tuis usibus.

C. Quae in praesenti ad manus habeo, — interim accipe, — nec diffidas te multo maiora accepturum fore.

F. Eamus cito.

C. In me non erit mora.

---

1) Sic codex, Magnin arbitratur fortasse legendum: si unquam. Vereor, ut recte.

SCENA VII.

Fortunatus. Ecce corpus — nec facies cadaverosa, — nec membra sunt tabida; — abutere[1]) ut libet.

Callimachus. O Drusiana, Drusiana, quo affectu cordis te colui, qua sinceritate dilectionis te viscera tenus amplexatus fui. Et tu semper abiecisti, — meis votis contradixisti. Nunc in mea situm est potestate — quantislibet iniuriis te velim lacessere.

F. At! at! horribilis serpens invadit nos.

C. Hei mihi! Fortunate cur me decepisti? — Cur detestabile scelus persuasisti? — En tu morieris serpentis vulnere, et ego commorior prae timore.

SCENA VIII.

Joannes. Accedamus, Andronice, ad tumulum Drusianae, — quo animam Christo commendemus prece.

Andronicus. Hoc decet tui sanctitatem, — ut non obliviscaris in te confidentem.

Joan. Ecce invisibilis deus nobis apparet visibilis — in pulcherrimi similitudine iuvenis.

Andron. Expavete.[2])

J. Domine Jesu, cur iuxta id loci dignatus es servis tuis manifestari?

Deus. Propter Drusianae eiusque qui iuxta se-

---

1) Sic codex, Celtes: utere.
2) Sic codex, Celtes: expaves.

pulchrum illius iacet resuscitationem[1]) apparui, quia nomen meum in his debet gloriari.

A. Quam subito receptus est coelo.

J. Ideo causam penitus non intellego.

A. Maturemus gressum; forte re[2]) experieris in perventione, quod asseris te minus intellegere.

SCENA IX.

Joannes. In nomine Christi, quid est hoc, quod video, miraculi? Ecce, aperto sepulchro corpus Drusianae foras est eiectum,[3]) iuxta quod iacent duo cadavera amplexu serpentis circumflexa.

A. Coniecto quid significet. Is ipse Callimachus Drusianam dum viveret inlicite amavit, — quod illa aegre ferens in febrem prae tristitia incidit et mortem, ut adveniret, invitavit.

J. Hoc amor castitatis coegit.

A. Post cuius occasum hic amens infelicis languorem amoris et negati taedium conglomerans sceleris, tabescebat animo, eoque magis desiderio aestuabat.

J. Miserabile.

A. Non ambigo quin hunc improbum servum mercede conduceret, — quo illi patrandi occasionem facinoris praeberet.

---

1) Prior codicis scriptio: resuscitatio, ab ipso librario emendata.

2) Sic codex, Celtes omisit verbum: *re*.

3) Celtes: abiectum.

J. O nefas incomparabile.

A. Ideo ambo, ut video, morte sunt consumpti, — ne effectum administrarent sceleri.

J. Nec iniuria.

A. In hoc tamen illud est ut maxime[1]) admirandum, cur huius qui pravum voluit resuscitatio magis quam eius, qui consensit, divina sit voce praenuntiata, nisi quia forte hic carnali deceptus delectatione deliquit ignorantia, iste autem sola malitia.

J. Quanta supernus arbiter distributione cunctorum facta examinat, — quamque aequa lance singulorum merita pensat, — id non obvium, nec cuiquam explicabile fore potest, — quia divini subtilitas iudicii longe praeterit humani sagacitatem ingenii.

A. Ideo admirando deficimus[2]) — quia rerum quae geruntur causas docte internoscere nequimus.

J. Eventus post facta — docet persaepe rerum discrimina.

A. Verum age iam, beate Joannes, quod acturus es. Fac ut resuscitetur Callimachus, — quo solvatur huius ambiguitatis[3]) nodus.

J. Reor prius invocato Christi nomine anguem proturbandum,[4]) — post vero Callimachum suscitandem.[5])

---

1) Celtes: vel maxime.
2) Celtes: defecimus.
3) Codex: ambiguitas.
4) Celtes: perturbandum.
5) Celtes: resuscitandum.

A. Recte reris, ne ultra laedatur morsu serpentis.

J. Discede [1]) ab hoc, crudelis bestia, quia serviturus est Christo.

A. Licet irrationale sit animal, haud surda tamen aure, quod iussisti obaudivit. [2])

J. Non mea, sed Christi virtute páruit.

A. Ideo citius dicto evanuit.

J. Deus incircumscriptus et incomprehensibilis, — simplex et inestimabilis, — qui solus es id quod es, — qui diversa duo socians — ex hoc et hoc hominem fingis -- eademque dissocians — unum quod constabat resolvis, — iube ut reducto halitu — disiunctaque compagine rursus conliminata, Callimachus resurgat, — plenus, ut fuit homo, — quo ab omnibus magnificeris, — qui solus miranda operaris.

A. Amen. — Ecce, vitales auras [3]) carpit, — sed prae stupore adhuc quiescit.

J. Callimache, surge in Christi nomine, — et utcunque se res habeat confitere; — quantislibet obnoxius sis vitiis proferas — ne nos vel [4]) in modico lateat veritas.

Callimachus. Negare nequeo, quin patrandi causa facinoris accesserim, quia infelici languore tabescebam, — nec illiciti aestum amoris compescere poteram.

1) Codex: discedite, emendatio Conr. Celtis.
2) Sic codex, non, ut Magnin opinatur, *obaudiunt*.
3) Sic codex, non *aures*, ut Magnin opinatur.
4) Celtes omisit hoc compendio scriptum verbum.

J. Quae dementia, — quae insania te decepit, — ut castis praesumeres fragmentis alicuius iniuriam conferre dehonestatis?

Call. Propria stultitia — huiusque Fortunati fraudulenta deceptio.

J. Num triplici infortunio adeo infelix effectus es, — ut nefas, quod voluisti perficere posses?

C. Nullatenus. Licet non defuisset velle — possibilitas, tamen omnino defuit posse.

J. Quo pacto impediebaris?

C. Ut primum distracto tegmine — conviciis tentavi lacessere corpus exanime, — iste Fortunatus, qui fomes mali et incentor[1]) extitit, — serpentinis perfusus venenis periit.

A. O factum bene!

C. Mihi autem apparuit iuvenis aspectu terribilis, qui detectum corpus honorifice texit, ex cuius flammea facie candentes in bustum scintillae transiliebant, quarum una resiliens mihi in faciem ferebatur, simulque vox facta est dicens: *Callimache morere, ut vivas!* His dictis expiravi.[2])

J. Opus coelestis gratiae, qui[3]) non delectatur in impiorum perditione.

---

1) Codicis prior lectio *incensor*, ipsius librarii manu, non Celtis coniectura, ut Magnin putat, conversa in incentor.

2) Sic codex, perantiquis litterarum ductibus emendationis loco additum ipsius librarii portentum: *expsiravi*.

3) Sic codex; fortasse, ut editiones hoc verbum exhibent, mutandum in: *quae*.

C. Audisti miseriam meae perditionis, — noli elongare medelam tuae miserationis.

J. Non elongabo.

C. Nam nimium confundor, — cordetenus contristor, — anxio, — gemo, — doleo, — super gravi impietate mea.

J. Nec immerito, quippe grave delictum — haud leve poenitudinis expectat remedium.

C. O utinam reserarentur secreta meorum viscerum latibula, quo interim amaritudinem quam patior doloris perspiceres, et dolenti condoleres.

J. Congaudeo huiusmodi dolori, — quia sentio te salubriter contristari.

C. Taedet me prioris vitae, — taedet delectationis iniquae.

J. Nec iniuria.

C. Poenitetque deliquii.

J. Et merito.

C. Displicet omne, quod feci, in tantum, ut nullus amor, nulla voluptas sit vivendi, nisi renatus in Christo merear in melius transmutari.

J. Non dubito, quin superna gratia in te appareat.

C. Ideo ne moreris, — ne pigriteris, — lassum erigere, — moerentem consolationibus attollere, — quo tuo monitu, — tuo magisterio, — a gentili in christianum, — a nugace in castum — transmutatus virum, — tuoque ducatu semitam arripiens veritatis, — vivam iuxta divinae praeconium promissionis.

J. Benedicta sit unica progenies divinitatis, — idemque particeps nostrae fragilitatis, — qui te, fili Callimache, parcendo occidit, — et occidendo vivificavit, — quo suum plasma mortis specie — ab interitu liberaret animae.

A. Res insolita -- omnique admiratione digna.

J. O Christe, mundi redemtio et peccatorum propitiatio,[1]) qualibus laudum praeconiis te talem celebrem ignoro. Expaveo tui benignam clementiam, — et clementem patientiam, — qui peccantes nunc paterno more — tolerando blandiris, — nunc iusta severitate castigando ad poenitentiam cogis.

A. Laus eius divinae pietati.

J. Quis auderet credere, — quisve praesumeret sperare, — ut hunc, quem criminosis intentum vitiis mors invenit, — et inventum abstulit — tui miseratio ad vitam exitare, — ad veniam dignaretur reparare? Sit nomen tuum sanctum benedictum in secla, — qui solus facis stupenda mirabilia.

A. Eia, sancte Joannes, — et me consolari ne tardes. Nam coniugalis amor Drusianae meam haud patitur mentem consistere, — nisi et ipsam quantocius videam resurrectum ire.

J. Drusiana, resuscitet te dominus Jesus Christus.

Drusiana. Laus et honor tibi, Christe, — qui me fecisti reviviscere.

---

1) Sic ipse codex, non, ut Magnin docet, propinatio, itaque Celtis emendatione non opus fuit.

C. Sospitatis auctori grates, qui te, mea Drusiana, resurgere dedit in laetitia, quae gravi cum tristitia die[1]) fungebaris extrema.

Drus. Decet tui sanctitatem, venerande pater Joannes, ut resuscitato Callimacho, qui me inlicite amavit, et hunc resuscites, qui mei proditor funeris extitit.

C. Ne dignum ducas, — Christi apostole, — hunc proditorem, — hunc malefactorem a vinculis mortis absolvere, — qui me decepit, — me seduxit, — meque ad audendum horribile facinus provocavit.

J. Non debes illi invidere gratiam divinae clementiae.

C. Non est enim dignus resurrectione, — qui auctor extitit perditionis alienae.

J. Lex nostrae religionis docet, — ut homo homini dimittat, — si ipse a deo dimitti ambiat.

A. Iustum.

J. Quando etiam dei unigenitus, idemque virginis primogenitus, — qui solus innocens, solus immaculatus, — solus sine veterni sorde[2]) delicti in mundum venit; — omnes sub gravi onere peccati depressos invenit.

1) Diiudicare controversiam non ausim, utrum littera *i* priori codicis scriptioni (defungebaris) manu Conr. Celtis superscripta sit, quae est opinio Magnini, an ipsius librarii manu.

2) Verbum *fuit*, quod in codice hoc loco legebatur, a librario expunctum, non, quod Magnin docet, a Celte primum omissum.

A. Verum.

J. Sed licet[1]) nullum iustum, — nullum misericordia inveniret dignum, — neminem tamen sprevit, — neminem suae gratia pietatis privavit, — sed se ipsum omnibus[2]) tradidit, — suique dilectam animam pro omnibus posuit.

A. Si innocens non occideretur, nemo iuste liberaretur.

J. Ideo in hominum non delectatur perditione, — quos suos emptos meminit pretioso sanguine.

A. Gratias illi.

J. Unde aliis dei gratiam non debemus invidere, quam ex nullis praecedentibus meritis in nobis gaudemus abundare.

C. Terruisti me monitu.

J. Ne autem tuis videar reniti votis, non suscitetur per me, sed per Drusianam, quia ad hoc implendum a deo accepit gratiam.

Drusian. Divina substantia, quae vere et singulariter es sine materia forma, [3]) quae hominem ad tui imaginem plasmasti, et plasmato spiraculum vitae inspirasti, iube materiale corpus Fortunati, redacto calore in viventem animam iterum reformari, quo

1) Sic codex, editiones: scilicet.

2) Celtes omisit, omnibus.

3) Sic codex. Celtes recte, Magnin: sine materiae forma. Schurzfleisch miram doctrinae Aristoteleae emendationem hoc loco in lucem protraxit: *sine materia et forma*.

trina nostri resuscitatio tibi in laudem vertatur, trinitas veneranda.

J. Amen.

Drus. Expergiscere, Fortunate, — et iussu Christi retinacula mortis disrumpe.

Fortunatus. Quis me apprehensa manu erexit? Quis vocem, ut resurgerem dedit?

J. Drusiana.

Fortun. Num me suscitavit Drusiana?

J. Ipsa.

Fort. Nonne ante aliquot dies improvisa morte fuerat consumta?

J. At vivit in Christo.

Fort. Et cur manet Callimachus gravi vultu modestus, nec perfurit solito more in amore Drusianae?

J. Quia a nequam intentione transmutatus, — vere est Christi discipulus.

Fort. Non.

J. Etiam.

Fort. Si ut asseris, Drusiana me suscitavit et Callimachus Christo credidit, vitam repudio, mortemque eligo sponte, quia malo non esse, quam in his tantarum abundantium virtutum gratiam[1]) sentiscere.

J. O admiranda diaboli invidia, — o malitia serpentis antiqui, — qui et protoplastis mortem propi-

1) Sic, ni fallor, in codice. Magnin: tantum abundanter virtutum gratiam. Schurzfleisch: tantam abundanter virtutum gratiam.

navit, — et super iustorum gloria semper gemit. Iste infelicissimus Fortunatus diabolicae amaritudinis felle plenissimus, comparatur malae arbori, — amaros fructus facienti. — Unde excisus a collegio iustorum, — et abiectus a consortio deum timentium, — mittatur in aeterni ignem supplicii, — cruciandus sine alicuius intermixtione refrigerii.

A. Ecce, turgentibus serpentinis morsibus ad occasum rursus vergitur et citius dicto morietur.

J. Moriatur, sitque incola gehennae, qui propter alieni invidiam profectus recusavit vivere.

A. Terribile.

J. Nihil terribilius invido, — nihil scelestius superbo.

A. Uterque miserabilis.

J.[1]) Una eademque persona utroque semper laborat vitio, quia neutrum sine altero.

A.[1]) Expone enucleatius.

J.[1]) Nam qui superbit invidet, et qui invidet superbit; quia mens invida, dum alienam laudem nec patitur audire, et in sui comparatione perfectiores ambit vilescere, dedignatur subiici dignioribus, — et superbe conatur praeferri comparibus.

A. Patet.

J. Unde iste miserrimus vulnerabatur mente, quia

---

1) Hoc loco nomina: *Jo.* et *An.*, omissa in codice, in margine manu Conr. Celtis adscripta sunt.

se his inferiorem aestimari non sustinuit, in quis ampliorem dei gratiam lucere non nescivit.

A. Nunc tandem intellego quod inter surgentes minime est computatus, quia ocius erat moriturus.

J. Dignus est enim utraque morte, quia et commendatum funus afficiebat iniuria, et resurgentes iniusto insectabatur odio.

A. Infelix est mortuus.

J. Recedamus, suumque diabolo filium relinquamus. Nos autem diem istum et pro miranda Callimachi mutatione, et pro utriusque resuscitatione[1]) cum laetitia agamus, gratias ferentes deo, aequo iudici secretorumque discretissimo cognitori, qui solus omnia subtiliter examinans, — omnia recte disponens, — unumquemque, iuxta quod dignum, praenoscit, — praemiis, suppliciisve aptabit. Ipsi soli honor, — virtus, — fortitudo, — et victoria, laus et iubilatio per infinita saeculorum saecula. Amen.

1) Litterae: re: ab ipso librario scriptioni: suscitationi superscriptae.

IV.

Abraham.

Lapsus et conversio Mariae, neptis Abrahae, eremicolae, quae ubi XX annos solitariam vitam elegit, corrupta virginitate saeculum repetiit, et contubernio meretricum admisceri non metuit, sed post biennium praefati Abrahae monitis, illam sub amatoris specie quaerentis, reducta larga effusione lacrimarum continuaque exercitatione ieiuniorum, vigiliarum atque orationum per vicenos annos emundavit maculas criminum.

FABULAE PERSONAE.

Abraham. — Ephrem. — Maria.

SCENA I.

Abraham. Tune frater et coeremita Ephrem, commodum ducis meae adhuc confabulationi vacare, — an quoadusque divinas expleas laudes me vis praestolari?

Ephrem. Nostrorum confabulatio — eius debet esse laudatio — qui se congregatis in suo nomine medium spopondit interesse.

A. Nihil aliud locuturus accessi, — nisi quod divinae voluntati non nescio concordari.[1])

1) Commodari: Celtes.

Eph. Quare nec ad momentum quidem me subtraho, — sed tuo affectui totum dedo.

A. Quiddam agendum mihi aestuat mente, — in quo tuum velle meis votis exopto respondere.

Eph. Si unum cor — unaque nobis [1]) anima iubetur esse, — idem velle, idemque cogimur nolle.

A. Est mihi neptis tenella — utriusque parentis solamine destituta, — in quam pro compassione orbitatis nimio affectu ducor, — cuiusque causa continua sollicitudine fatigor.

E. Et quid tibi triumphator saeculi, — cum curis mundi?

A. Id scilicet curo, ne immensa eius serenitas pulchritudinis — alicuius obfuscetur sorde coinquinationis.

E. Huius modi cura si[2]) est vituperanda.

A. Spero.

E. Cuius est aetatis? [3])

A. Si unius rotatus mensurni [4]) apponeretur, duas olympiades vitali aura vesceretur.

E. Immatura pupilla.

A. Ideo mihi non deest cura.

E. Ubi degit?

---

1) Celtes omisit: *que nobis.*

2) Ad marginem adscriptum: *non*, fortasse manu Celtis, qui eandem lectionem in editionem principem recepit.

3) Codex: aestatis.

4) Apud Hrotsvitham haec vox *annum* significat.

A. In meis mansiunculis. Nam rogatu propinquorum nutriendam eam suscepi; — sed eius gazas pauperibus erogare decrevi.

E. Despectio temporalium condecet animum, coelo intentum.

A. Exaestuo mente gestiens illam Christo desponsare,[1]) eiusque tirocinio mancipatum ire.

E. Laudabile.

A. Cogor nomine.

E. Quid vocatur?

A. Maria.

E. Ita est; tanti excellentiam nominis decet stemma virginitatis.

A. Non diffido, quin si nostris suaviter hortamentis provocetur, ad cedendum[2]) facilis experiatur.

E. Accedamus, eiusque cogitationi caelibis securitatem vitae instillemus.

SCENA II.

Abraham. O adoptitia[3]) filia, o meae pars animae, Maria, — cede meis paternis monitionibus meique comparis Ephrem saluberrimis institutionibus; — enitere, ut auctricem virginitatis, quam aequivoco aequiparas nomine, imiteris et castitate.

---

1) Codex: dispensari. Emendatio est Conradi Celtis.
2) Codex: edendum. Littera *C* manu librarii superscripta.
3) Sic codex. Celtes: adoptiva. Magnin adoptatitia.

Ephrem. Multum disconvenit filia, ut quae cum dei genetrice Maria per mysterium nominis praeemines in axe inter sidera numquam casura, inferior meritis in terrae volutes infimis.

Maria. Mysterium nominis ignoro, — unde quid circuitione verborum significes, — haud intellego.

E. Maria interpretatur *stella maris*, — circa quam videlicet fertur mundus et vocatur populus.

M. Cur maris stella dicitur?

E. Quia numquam occidit, — sed navigantibus recti semitam itineris dirigit.

M. Et qui posset fieri, — ut ego tantilla ex lutea materia confecta — eo attingerem meritis — quo mysterium rutilat nominis!

E. Illibata corporis integritate, — puraque mentis sanctitate.

M. Grandis est honoris — hominem aequari astrorum radiis.

E. Nam si incorrupta et virgo permanebis, — angelis dei fies aequalis, — quibus tandem stipata, — gravi corporis onere abiecta, — pertransies [1]) aera, supergradieris aethera, — zodiacum percurres circulum, — nec subsistendo temperabis gressum, — donec amplexaris amplexibus filii virginis — in lucifluo thalamo sui genetricis.

M. Qui haec parvi pendet — asinum vivit. Unde

1) Sic codex. Editiones: pertransiens.

praesentia despicio, — memet ipsam denego, — quo merear ascribi gaudiis tantae felicitatis.

E. Ecce nanciscimur in pectore infantili — senilis maturitatem ingenii.

A. Gratia dei est, — id quod est.

E. Negari [1]) nequit.

A. Sed licet dei gratia sit illustrata, — imbecillem tamen aetatem — suo uti non prodest arbitrio.

E. Verum.

A. Ideo faciam illi exiguam ab introitu cellulam meis mansiunculis contiguam, — per cuius fenestram psalterium — ceterasque divinae legis paginas, illam crebrius visitando instruam.

E. Convenit.

M. Tuo, pater Ephrem, interventui me committo.

E. Coelestis sponsus, — cuius affectu in tenella aetate inhaesisti — tueatur te, filia, ab omni fraude diaboli.

SCENA III.

A. Frater Ephrem si quid mihi utriusque casu fortunae ingeritur, — te primum adeo, — te solum prosequor. Unde ne sis adversus querimoniae, quam prosequor, — sed fer opem dolori, quem patior.

E. Abraham, Abraham, quid pateris? — Cur plus licito contristaris? — Numquam fuit fas eremicolae conturbari saecularium more.

1) Codex: negare.

A. Incomparabilis luctus mihi contigit, — intolerabilis dolor me afficit.

E. Ne fatiga me longa verborum circuitione, — sed quid patiaris expone.

A. Maria mis optiva filia, — quam per bis bina lustra, — summa diligentia nutrivi, — summa solertia instruxi.

E. Quid illa?

A. Hei mihi! periit.

E. Qualiter?

A. Miserabiliter; — deinde evasit latenter.

E. Quibus insidiis circumvenit eam fraus antiqui serpentis?

A. Per inlicitum cuiusdam simulatoris affectum, — qui monachico adveniens habitu simulata eam visitatione frequentabat, — donec indocile iuvenilis ingenium pectoris ad sui amorem inflexit, — adeo ut per fenestram ad patrandum facinus exilivit.[1])

E. Contremisco auditu.

A. At ubi ipsa infelix se corruptam sensit, — pectus pulsavit, — faciem manu laceravit, — vestes scidit, — capillos eruit — voces in altum eiulando dedit.

E. Nec iniuria, — huiusmodi namque ruina, — toto lacrimarum fonte est lugenda.

A. Lamentabatur namque se quod fuerat non esse.

---

1) Librarii manu correctio: *exiliret* addita, non, ut Magnin putat, calamo Celtis.

E. Vae illi miserae.

A. Lugebat se nostris contraria monitis egisse.

E. Ac valde.

A. Deflevit se vigiliarum, — orationum, — ieiuniique sudores evacuasse.

E. Si in tali compunctione perseveraret, — salva fieret.

A. Haud perseveravit, — sed peiora prioribus apposuit.

E. Viscera tenus conturbor, — totisque membris resolvor.

A. Postquam enim hisce lamentis[1]) se punivit, nimietate victa doloris, — praeceps ferebatur in foveam desperationis.

E. Eh heu quam gravis perditio.

A. Et quia veniam desperavit posse promereri, — saeculum repetere — vanitatique elegit deservire.

E. Hem, par victoria spiritalibus in sorte erimicolarum nequitiis antea fuit insolita.

A. Sed nunc daemonum sumus praeda.

E. Mirum qui fieri posset, — ut te ignorante evaderet.

A. Interim fueram consternatus mente — ex ostensae visionis terrore, — qua si[2]) mens non fuisset laeva, — mihi praefigurabatur eius ruina.

---

1) Sic codex, Freytag: De Hrosvitha poetria. Vratsl. 1839, et Magnin. Celtes et Schurzfleisch: his celamentis.

2) Codex et Celtes: quasi. Emendatio Gustavi Freytag l. l.,

E. Vellem modum visionis audire.

A. Putabam me ante fores[1]) cellulae stetisse, — et ecce draco mirae magnitudinis nimiique foetoris, rapido impetu adveniens, — candidulam secus me columbam repperiens, — cepit, — devoravit, — subitoque non comparuit.

E. Evidens visio.

A. At ego, ubi expergiscens mente quae videbam tractavi, — verebar aliquam ecclesiae imminere persecutionem, — quae fideles quosdam attraheret in errorem.

E. Verendum erat.

A. Unde prostratus in orationem praecognitori futurorum supplicavi, — ut mihi detegeret solutionem somnii.

E. Recte egisti.

A. Tertia demum nocte, cum lassa sopori — membra dedissem, — putabam eumdem draconem meis vestigiis disruptum volutasse, — ipsamque columbam absque laesione emicuisse.

E. Laetificor auditu, — nec ambigo quin tua quandoque ad te revertatur Maria.

A. Postquam evigilans huius solamine visionis —

---

recepta a Magnin. Praeterea hoc loco errore librarii in codice: interim fueram mente consternatus mente — ut bis legatur vox: mente, perperam iterata.

1) Codex foras. Littera *e* antiquis ductibus a librario superscripta, littera *a* expuncta; non, ut Magnin docet, a Celte.

temperabam tristitiam prioris, — mentem recepi ut reminiscerer[1]) alumnae. Illud quoque si sine tristitia memini, quod ipsam in duorum intervallo dierum divinae iunitentem laudi solito non sensi.

E. Sero meministi.

A. Fateor. Accessi, — manu fenestram pulsavi, — filiam saepius nominando vocavi.

E. Ah, frustra vocasti.

A. Hoc adhuc non sensi, — sed cur neglegenter in divinis ageret rogavi, — sed nec levis tinnitum responsi recepi.

E.[2]) Et quid[3]) tunc fecisti?

A.[2]) Ubi abesse quam quaerebam deprehendi, — viscera discutiebantur timore, — membra contremuerunt pavore.

E. Nec mirum. Certe et ego — id ipsum nunc patior audiendo.

A. Deinde flebilibus sonis auras pollui, — cogitans quis lupus meam agnam raperet, — quis latro meam filiam captivaret?

E. Iure conquestus fuisti eius perditionem, quam nutristi.[4])

A. Tandem accesserunt, qui veritatem scientes res[5])

1) Codex: reminiscer.

2) Hoc loco personarum nomina desunt in codice.

3) Codex: quod.

4) Sic codex, non, ut Magnin, nutrivisti.

5) Celtes: rem.

sese, ita ut tibi nunc exposui, habere ipsamque vanitati dixerunt deservire.

E. Ubi moratur?

A. Ignoratur.

E. Quid fiet?

A. Est mihi fidelis amicus, qui civitates, villasque peragrans, — non quiescet, — donec quae illam terra susceperit, — agnoscet.

E. Quid si experietur?

A. Habitum mutabo, ipsamque sub amatoris specie adibo, — si forte meo monitu post grave naufragium revertatur – ad pristinae quietis portum.

E. Et iam [1]) quid fiet, si carnium esus vinique haustus apponetur?

A. Haud abrogabo, ne agnoscar.

E. Recta prorsus laudabilique discretione uteris, si artioris frenos [2]) observantiae aliquantisper laxabis, quo errantem Christo lucreris.

A. Eo magis ad audendum incitor, quo te mihi in hac [3]) concordari re experior.

E. Qui clancula cordium cognoscit — qua intentione unaquaeque res geratur intellegit, nec in discretissimo eius examine reus praevaricationis habetur, qui a [4]) strictioris rigore conversationis ad

1) Sic codex; editiones: etiam.

2) Codex frenas. Celtes frena.

3) Codex fortasse rectius *in hoc*.

4) Codex: quia, expuncta littera *a*. Celtes, Schurzfl. quia. Magnin, Freytag: qui a.

tempus descendendo[1]) — imbecillioribus assimilari non respuit — quo efficacius animam revocet quae erravit.

A. Tuum est interim me precibus adiuvare — ne impediar diabolica fraude.

E. Ipsum summum bonum, sine quo nihil fit boni, — faciat tuum velle in bono consummari.

SCENA IV.

Abraham. Num ille est meus amicus, quem ante hoc biennium pro inquisitu direxi Mariae? Ipse est.

Amicus. Ave venerande pater.

Abr. Ave, affabilis amice; diu te sustinui, — sed nunc advenire desperavi.

Am. Ideo moram feci, — quia te ambigua re sollicitari[2]) non praesumpsi. At ubi veritatem investigavi, — reditum maturavi.

Ab. Vidistin' Mariam?

Am. Vidi.

Ab. Ubi?

Am. Qua dictu miserabile.[3])

Ab. Dic, obsecro.

Am. In domo cuiusdam lenonis habitationem elegit, — qui tenello amore illam colit; — nec frustra: —

1) Codex: descendo: superscriptae voci manu librarii litterae: *den*.

2) Celtes: sollicitare.

3) Sic codex, Magnin: quam.

nam omni die non modica illi pecunia ab eius amatoribus adducitur.

Ab. A Mariae amatoribus?

Am. Ab ipsis.

Ab. Qui sunt eius amatores?

Am. Perplures.

Ab. Hei mihi, o bone Jesu! Quid hoc monstri est, — quod hanc quam tibi ipsi sponsam nutrivi, — alienos amatores audio sequi?

Am. Hoc meretricibus antiquitus fuit in more, — ut alieno delectarentur in amore.[1])

Ab. Affer mihi sonipedem delicatum et militarem habitum, quo deposito tegmine religionis ipsam adeam sub specie[2]) amatoris.

Am. Ecce omnia.

Ab. Obsecro, affer et pileum, quo coronam velem capitis.

Am. Hoc maxime opus est, ne agnoscaris.

Ab. Quid si unum solidum quem habeo mecum afferam, — quo stabulario pro mercede tribuam?

Am. Aliter ad colloquium Mariae non potes pervenire.

SCENA V.

Abr. Salve, bone stabularie.[3])

Stabularius. Quis loquitur? Hospes salve.

1) Celtes omisit: in.

2) Celtes: sub spem.

3) Codex stabularie, Magnin: stabulari.

Ab. Estne apud te locus viatori ad pernoctandum aptus?

Stab. Est plane; nostra hospitiola — nulli sunt neganda.

Ab. Laudabile.

Stab. Intra, — ut tibi praeparetur coena.

Abr. Magna[1]) tibi pro hilari susceptione debeo, sed adhuc maiora a te expeto.

Stab. Quae voles ut concessurum efflagita.

Ab. Accipe vile munus, quod defero, — et fac ut perpulchra, quam tecum observari[2]) experiebar puella — nostro intersit convivio.

Stab. Cur illam desideras videre?

Ab. Quia nimium delector in eius agnitione, — cuius pulchritudinem a pluribus laudari audiebam saepissime.

Stab. Quisquis laudator eius formae extitit, nihil fefellit. Nam praenitet venusta vultu prae ceteris mulieribus.

Ab. Ideo ardeo in eius amore.

Stab. Miror te in decrepita senectute iuvenculae mulieris amorem spirare.

A. Percerte nullius alius rei causa accessi, nisi eam videndi.

---

1) Codex magnas, in ipso codice Celtes restituisse *magna* videtur.

2) Contra lectionem codicis Magnin: *obversari*.

SCENA VI.

Stabularius. Procede, procede,[1]) Maria, tuique pulchritudinem nostro neophyto ostende.

Maria. Ecce venio.

Ab. Quae fiducia, quae constantia mentis mihi posthaec, cum hanc, quam nutrivi in eremi latibulis, meretricio vultu ornatam conspicio? Sed non est tempus ut praefiguretur in facie, — quod tenetur in corde. Erumpentes lacrimas viriliter stringo, — et simulata vultus hilaritate internae amaritudinem moestitudinis contego.

Stab. Fortunata Maria laetare, — quia non solum, ut hactenus tui coaevi, — sed etiam senio — iam confecti te adeunt, — te ad amandum confluunt.

Maria. Quicunque me diligunt, — aequalem amoris vicem a me recipiunt.

Ab. Accede, Maria, — et da mihi osculum.

Mar. Non solum dulcia oscula libabo, — sed etiam crebris senile collum amplexibus mulcebo.

Ab. Hoc volo.

M. Quid sentio? — Quid stupendae novitatis gustando haurio? — Ecce, odor istius fragrantiae — praetendit fragrantiam mihi quondam usitatae abstinentiae.

Ab. Nunc, nunc simulandum, — nunc lascivientis more pueri iocis instandum, — ne et ego agnoscar

1) Celtes semel tantum: *procede*.

prae gravitate, — et ipsa se reddat latibulis prae pudore.

M. Vae mihi infelici! — Unde cecidi, et in quam perditionis foveam corrui?

A. Hic non est aptus querelae locus, — ubi convivarum confluit conventus.

Stab. Domna Maria, cur suspiria trahis? — Cur mades lacrimis? — Nonne per biennium hic conversabaris, — et numquam ex te gemitus prorupit, — numquam tristior sermo prodiit.

M. O utinam fuissem ante trium annorum spatia[1]) morte absumpta, — ne ad tanta devenirem flagitia.

A. Non ut tua tecum[2]) peccata plangerem adveni, — sed ut tuo iungerer amori.

M. Levi compunctione permovebar, — ideo talia fabar. Sed epulemur et laetemur, quia, ut monuisti, — hic non est tempus peccata plangendi.

A. Affatim refecti, affatim sumus ebriati — tua largitate administrante, o bone stabulari; da licentiam a coena surgendi, quo lassum corpus in stratum componam, dulcique quiete recreem.

Stab. Ut libet.

M. Surge, domne mi, surge; tecum pariter tendam ad cubile.

---

1) *Annorum spatia:* a librario omissa, exiguis litterarum ductibus et pallidiore atramento superscripta.

2) Hanc vocem omisit Celtes.

A. Placet. — Nullatenus cogi possem, ut te non comitante [1]) exirem.

SCENA VII.

Maria. Ecce triclinium ad inhabitandum nobis aptum; ecce lectus haud vilibus stramentis compositus. Sede ut tibi detraham calciamenta, ne tu ipse fatigeris discalciando. [2])

A. Muni prius seris ostium, ne quis introeundi inveniat aditum.

M. Super hoc ne sollicitėris; faciam ut nulli ad nos tribuatur accessus facilis.

A. Tempus ablato capitis velamine quis sim aperire. — O adoptiva filia, o meae pars animae, Maria, agnoscisne me senem, qui te paterno amore nutrivi, qui te coelestis regis unigenito desponsavi?

M. Hei mihi! Pater et magister meus Abraham est qui loquitur.

A. Quid contigit tibi, filia?

M. Gravis miseria.

A. Quis te decepit? Quis te seduxit?

M. Qui protoplastos prostravit.

A. Ubi est angelica illa, quam in terris egisti, conversatio?

---

1) In codice: te comitante non. Litterarum a. b. superscriptarum signis iusta continuatio verborum indicatur.

2) Codex: discalciendo.

M. Prorsus perdita.

A. Ubi est verecundia tua virginalis? Ubi continentia admirabilis?

M. Evacuata.

A. Quam mercedem, nisi resipiscas, pro ieiuniorum, orationum, vigiliarum sudore ultra potes sperare, cum velut lapsa ab altitudine coeli dimersa es in profundum inferni?

M. Eh heu!

A. Qua re me despexisti? Quare deseruisti? Quare eventum tuae perditionis mihi non indicasti? quo ego cum dilecto meo Ephrem, dignam pro te poenitentiam agerem?

M. Postquam lapsa in peccatis corrui, tuae sanctitati polluta proximare non praesumpsi.

A. Quis unquam a peccato exstitit immunis, nisi solus filius virginis?

M. Nullus.

A. Humanum est peccare, — diabolicum in peccatis durare, — nec iure reprehenditur qui subito cadit, — sed qui citius surgere neglegit.

M. Hei mihi infelici!

A. Cur decidis? cur in terra iaces immobilis? — Erigere et quae dicam percipe.

M. Pavore concussa corrui, quia vim paternae monitionis ferre nequivi.

A. Attende mei in te dilectionem, et depone timorem —

M. Nequeo.

A. Nonne tui causa desiderabilem eremi habitationem reliqui — omnemque[1]) regularis observantiam conversationis pene evacuavi, — in tantum ut ego verus eremicola, — factus sum lascivientium conviva, — et qui diu silentio studebam, iocularia verba, — ne agnoscerer, proferebam? — Cur demisso vultu[2]) terram inspicis? — Cur respondendo mecum verba miscere dedignaris?

M. Proprii conscientia reatus confundor. Ideo nec oculos ad coelum levare, — nec sermonem tecum praesumo conserere.

A. Noli diffidere, filia, — noli desperare, — sed emerge de abysso desperationis — et fige in deo spem mentis.

M. Enormitas peccatorum prostravit me in desperationis profundum.

A. Peccata quidem tua sunt gravia, — fateor,[3]) sed superna pietas maior est omni creatura. Unde tristitias[4]) rumpue, datumque poenitendi spatiolum pigritando noli neglegere, quatinus superabundet divina gratia, — ubi superabundavit facinorum abominatio.

---

1) Celtes omisit: *que.*

2) *Vultu:* hoc verbum in codice a librario omissum, deinde ab eodem superscriptum.

3) *Fateor:* omisit Celtes.

4) Codex: *trisas:* litterae: *tici* manu librarii superscriptae.

M. Si ulla promerendae spes suae veniae inesset, studium poenitendi minime deesset.

A. Miserere meae quam pro te subii lassitudinis, et depone perniciosam desperationem, — quam omnibus commissis non nescimus esse graviorem. Qui enim peccantibus deum misereri velle desperat, — inremediabiliter peccat, — quia sicut scintilla silicis pelagus nequit inflammare, — ita nostrorum acerbitas peccaminum divinae dulcedinem benignitatis non valet immutare.

M. Non enim supernae magnificentiam pietatis nego, — sed proprii enormitatem sceleris considerando, ad dignae satisfactionem[1], poenitentiae vereor non sufficere.

A. In me sit iniquitas tua; — tantummodo revertere ad locum unde existi, — et ini secundo conversationem, quam deseruisti.

M. In nullo unquam tui renitor — votis, sed quae iubes, obtemperanter amplector.[2])

A. Nunc fateor te vere meam[3]) quam nutrivi filiam, — nunc censeo te prae omnibus diligendam.

M. Aliquantulum auri vestiumque possideo, — quod tua de his auctoritas decreverit expecto.

A. Quae acquisivisti peccando — cum ipsis peccatis sunt abiicienda.

1) Codex: fatisfactionem.
2) Celtes: amplectar.
3) *Meam:* omisit Celtes.

M. Rebar pauperibus eroganda, seu sacris esse altaribus offerenda.

A. Non satis acceptabile munus deo esse comprobatur, — quod criminibus acquiritur.

M. Nulla super his ultra sollicitudine fatigar.

A. Matuta nitescit, — lucescit, — abeamus.

M. Tuum est pater amande, ut ad instar boni pastoris praecedas repertam ovem, — et ego paribus incedens vestigiis subsequor praecedentem.

A. Haud ita; sed ego pedibus incedam, — te autem equo superponam, — ne itineris asperitas, — secet teneras plantas.

M. O quem te memorem, — quam tibi gratiarum impendam recompensationem, — qui me indignam miseratione non terrore cogis, — sed miti condescensione ad poenitentiam hortaris?

A. Nihil aliud a te expeto, — nisi ut reliquum vitae inhaerendo insistas dei obsequio.

M. Spontanea mente inhaeream, — pro viribus insistam, — et si facultas desit posse, — numquam tamen deerit velle.

A. Convenit ut quo studio deserviebas vanitati, — famuleris divinae voluntati.

M. Fiat precor tuis meritis, — ut in me perficiatur voluntas divinitatis.

A. Maturemus reditum.

M. Maturemus; nam me taedet morarum.

SCENA VIII.

A. Quanta celeritate asperi difficultatem itineris transcurrimus.

M. Quod devote agitur, facile perficitur.

A. Ecce tua deserta cellula.

M. Hei mihi! Ipsa mei sceleris est conscia, — ideo ingredi formido.

A. Et merito; fugiendus est quippe locus, in quo hostem sequitur triumphus.[1])

M. Et ubi me — decernis compunctioni vacare?

A. Ingredere in cellulam[2]) interiorem, — ne vetustus serpens diripiendi — ultra inveniat occasionem.

M. Non contra luctor, — sed quae iubes amplector.

SCENA IX.

Abraham. Familiarem meum Ephrem accedam, quo ipse qui solus mecum tuae condoluit perditioni, congaudeat inventioni.

Maria. Competit.

SCENA X.

Ephrem. Num aliquid affers gaudii?

Abraham. Ac magni.

E. Placet, — nec dubito quin Mariam nanciscereris.

A. Nanciscebar plane, — et gaudens reduxi ad ovile.

---

1) Celtes: fugiendum — — triumphis.

2) Celtes: cellam

E. Divinae gratia visitationis factum credo.

A. Procul dubio.

E. Vellem scire, qualiter iuxta id temporis vitam, moresque ordinaverit.

A. Juxta meum velle.

E. Hoc illi expedit vel maxime.

A. Quidquid ipsi agendum proposui, — quamvis grave, — haud abrogavit subire.

E. Laudabile.

A. Nam induta cilicio continuaque vigiliaram et ieiunii exercitatione macerata, artissimae legis observatione corpus tenerum animae cogit[1]) pati imperium.

E. Aequum est ut iniquae sordes delectationis — eliminentur acerbitate castigationis.

A. Quisquis eius lamenta intellegit, — mente vulneratur, — quisquis compunctionem sentit — et ipse compungitur.

E. Solet fieri.

A. Elaborat pro viribus, ut quibus causa fuit perditionis — fiat exemplum conversionis.

E. Consequens est.

A. Nititur ut quanto extitit foedior, — tanto appareat nitidior.

E. Jucundor audiendo, praecordialique[2]) laetor gaudimonio.

---

1) Celtes: coegit.

2) Sic codex et Magnin. Celtes, Schurzfleisch, Freytag: Jucundior audiéndo precor, dialique laetor gaudimonio.

A. Et merito, nam phalanges angelicae gaudentes dominum laudant super peccatoris conversione.

E. Nec mirum; nullius namque iusti magis delectatur perseverantia, — quam impii poenitentia.

A. Unde in illa tanto iustius laudatur, — quanto ultra resipisci posse desperabatur.

E. Gratulantes laudemus, — laudantes glorificemus — unigenitum et venerabilem, dilectum — et clementem dei filium, — qui non vult perire, — quos sui sacro redemit sanguine.

A. Ipsi honor, gloria, laus [1]) et iubilatio per infinita saecula. Amen.

1) Haec vox a Celte omittitur.

V.

Paphnutius.

Argumentum in Paphnutium.[1])

Conversio Thaidis meretricis, quam Paphnutius eremita, aeque ut Abraham, sub specie adiens amatoris convertit, et data poenitentia per quinquennium in angusta cellula conclusit, donec digna satisfactionc deo reconciliata, quinta decima peractae poenitentiae die, obdormivit in Christo.

FABULAE PERSONAE.

Paphnutius. — Discipuli. — Thais.

SCENA I.

Discipuli. Cur obscurum, pater, vultum, nec solito geris, Paphnuti, serenum?

Paphnutius. Cuius cor contristatur,[2]) eius et vultus obscuratur.

Disc. Pro qua re contristaris?[3])

---

1) Magnin recte monere videtur, in hac argumenti inscriptione, quam Celtes addidit, Pafnuntium scriptum esse.

2) Codex: constristatur.

3) Codex: constristaris, sed a librario emendatum.

Paphn. Pro iniuria factoris.

D. Quae haec iniuria?

P. Ipsam quam a propria patitur creatura ad sui imaginem condita.

D. Terruisti nos dictu.

P. Licet illa impassibilis maiestas affici non possit iniuriis tamen ut suum[1]) nostrae fragilitatis metaphorice transferam in deum, quae maior iniuria dici potest, quam quod eius imperio, cuius gubernaculis maior mundus obtemperanter subditur, solus minor contra luctetur?

D. Quis est minor mundus?

P. Homo.

D. Homo?

P. Porro.

D. Qui homo?[2])

P. Omnis.

D. Qui potest fieri.

P. Ut placuit creatori.

D. Non sapimus.

P. Non obvium est perpluribus.

D. Expone.

P. Intendite.

D. Ac prompta mente.

P. Sicut enim maior mundus ex quatuor con-

---

1) Sic vel *sensum:* Codex; Celtes: affectus.

2) Magnin: quis homo?

trariis clementis, — sed ad votum creatoris secundum harmonicam moderationem concordantibus, — perficitur, — ita et homo non solum ab eisdem elementis, sed etiam ex magis contrariis partibus coaptatur.

D. Et quid magis contrarium, quam elementa?

P. Corpus et anima, quia licet illa sint contraria, — tamen sunt corporalia; anima autem [1]) nec mortalis, ut corpus, nec corpus spiritale, [2]) ut anima.

D. Ita.

P. Si tamen dialecticos sequimur, [3]) nec illa contraria esse fatemur.

D. Et quis potest negare?

P. Qui dialectice scit disputare, quia *usiae* nihil est contrarium, sed receptatrix est contrariorum.

D. Quid sibi vult, quod dixisti, secundum harmonicam moderationem?

P. Id scilicet, quod sicut pressi excellentesque soni harmonice coniuncti quiddam perficiunt musicum, ita dissona elementa convenienter concordantia unum perficiunt mundum.

D. Mirum quomodo dissona concordari vel concordantia possint dissona [4]) dici.

P. Quia nihil ex similibus componi videtur, nec

1) *Autem* omissum in editione Celtis.

2) Codex: spiritalis.

3) Post *sequimur* in codice non, ut Magnin docet, exstat unius verbi lacuna, sed vestigia unius vocis erasae.

4) Verbum: *dissona:* calamo librarii superscriptum.

ex his, quae nulla rationis proportione iunguntur, et a se omni substantia naturaque discreta sunt.

D. Quid est musica?

P. Disciplina una de philosophiae quadruvio.

D. Quid est hoc quod dicis quadruvium?

P. Arithmetica, geometrica, musica, astronomica.

D. Cur quadruvium?

P. Quia sicut a quadruvio semitae, ita ab uno philosophiae principio harum disciplinarum prodeunt progressiones rectae.

D. Veremur quiddam investigando rogitare de tribus, quia coeptae scrupulum disputationis 1) capedine mentis vix penetrare quimus.

P. Difficile captu.

D. Dic nobis de ea superficie tenus, — cuius mentionem in praesenti fecimus.

P. Perparum dicere scio, quia eremicolis est incognita.

D. Quid agit.

P. Musica?

D. Ipsa.

P. Disputat de sonis.

D. Utrum est una, an plures?

P. Tres esse dicuntur; sed una quaeque ratione

---

1) Codex: *disputa*, ceterae verbi litterae pallido atramento superscriptae.

proportionis [1]) alteri ita coniungitur, ut idem quod accidit uni non deest alteri.

D. Et quae distantia inter tres?

P. Prima dicitur mundana sive coelestis, secunda humana, [2]) tertia quae instrumentis exercetur.

D. In quo constat coelestis?

P. In septem planetis et in coelesti sphaera. [3])

D. Quomodo?

P. Eo videlicet quo illa quae in instrumentis; quia tot spatia, pares productiones, eaedem symphoniae repperiuntur in his quae et in chordis.

D. Quid sunt spatia?

P. Dimensiones, quae numerantur inter planetas sive inter chordas.

D. Et quid productiones?

P. Idem quod toni.

D. Nec horum notitia nos tangit.

P. Tonus fit ex duobus sonis et possidet rationem epothoi [4]) numeri sive sesquioctavi.

D. Quanto velocius praeposita investigando satagimus transire, tanto difficiliora nobis non desinis apponere.

P. Hoc exigit eiusmodi disputatio.

1) Codex: proportationis. Celtes: proportionationis. Magnin: proportionis.

2) Celtes hoc quoque loco: mundana.

3) Codex semper: *spera*.

4) Sic codex pro usitata forma: epogdoi.

D. Edissere summotenus aliquantulum de symphoniis, quo saltem sciamus significationem nominis.

P. Symphonia dicitur modulationis temperamentum.

D. Qua re?

P. Quia nunc quatuor, nunc quinque, nunc octo sonis perficitur.

D. Quia tres esse cognoscimus, singularum vocabula dinoscere cupimus.

P. Prima dicitur diatessaron, quasi ex quatuor, et possidet proportionem epitritam, sive sesquitertiam;[1] secunda diapente, quae constat ex[2] quinque et est in ratione hemiolii sive sesquialteri;[3] tertia diapason;[4] haec fit in duplo, perficiturque sonitibus octo.

D. Num sphaera et planetae proferunt sonum, ut mereantur comparationem chordarum?

P. Ac maximum.

D. Cur non auditur?

P. Multifariam exponunt. Alii autumant non audiri posse propter assiduitatem; alii propter aëris spissitudinem. Quidam autem ferunt, quod tanti enormitas sonitus artos aurium nequeat intrare mea-

---

1) Codex: *siquitertiam.*

2) Hoc loco non, ut Magnin docet, parva lacuna in codice inest, sed exstant in eo vestigia vocis unius erasae, in cuius locum: *ex* orationi interpositum est.

3) Codex: sesqualteri.

4) Codex: diaposon et diateseron.

tus. Sunt etiam qui dicunt quod sphaera tam iucundum, tam dulcem efferat sonum, ut si audiretur omnes in commune homines semet ipsis neglectis omnibusque postpositis studiis ducentem sonum ab oriente sequerentur in occidentem.

D. Praestat ut non audiatur.

P. Hoc a creatore praesciebatur.

D. Sit satis de ista, prosequere de humana.

P. Quid de illa?

D. In quo percipiatur.

P. Non solum, ut dixi, in compagine corporis et animae, nec non in emissione nunc gravis, nunc clarae vocis, sed etiam in pulsibus[1]) venarum, atque in quorumdam mensura membrorum, sicut in articulis digitorum, in quibus easdem proportiones mensurando repperimus, quas in symphoniis praemisimus, quia musica dicitur convenientia non solum vocum, sed etiam aliarum dissimilium rerum.

D. Si praesciremus[2]) quod huiusmodi nodus quaestionis tam difficilis ad solvendum[3]) esset insciis, — maluissemus minorem mundum nescire, — quam tantum difficultatis subire.

P. Nil officit, quod elaborastis, — cum ante ignorata experti estis.

D. Verum; sed taedet nos philosophicae dispu-

1) Sic codex, non, ut Magnin opinatur, *impulsibus*.
2) Celtes: praescissemus.
3) Codex: *salvendum;* correxit ipse librarius.

tationis, — quia nequimus [1]) sensu emetiri — scrupulum tuae rationis.

P. Cur me illuditis, qui plane sum nescius, non philosophus?

D. Et unde tibi haec, quae nos fatigando protulisti?

P. Tenuem scientiae guttulam, quam de plenis sciorum pateris [2]) effluentem, — non ad colligendum residens, — sed casu praeteriens, — repertam elambi, vobiscum communicare studui.

D. Gratulamur tuae benignitati, — sed terremur sententia apostoli dicentis: — Nam stulta mundi elegit deus, — ut confunderet sophistica.

P. Sive stultus, sive sophista perversa operantur, — confusionem a deo merentur. [3])

D. Ita.

P. Nec scientia scibilis deum offendit — sed iniustitia scientis.

D. Verum.

P. Et in cuius laudem dignius iustiusque scientia artium retorquetur, quam in eius qui scibile fecit et scientiam dedit?

D. In nullius.

P. Quanto enim mirabiliori lege deum omnia in numero et mensura et pondere posuisse quis agnoscit, — tanto in eius amore ardescit.

1) Celtes: *nescimus*.

2) Celtes: *puteis*.

3) Codex: meretur.

D. Nec iniuria.

P. Sed quid moror in istis, quae nobis minimum afferunt delectationis?

D. Enuclea nobis causam tui moeroris, — ne diutius frangamur pondere curiositatis.

P. Si quando experiemini, auditu non delectabimini.

D. Haud raro contristatur qui curiositatem sectatur, — sed tamen hanc nequimus superare, — quia familiaris est fragilitati nostrae.

P. Quaedam impudens femina moratur in hac patria.

D. Res civibus periculosa.

P. Haec miranda praenitet pulchritudine, — et horrenda sordet turpitudine.

D. Miserabile! Quid vocatur?

P. Thais.

D. Illa meretrix?

P. Ipsa.

D. Eius infamia nulli est incognita.

P. Nec mirum, quia non dignatur cum paucis ad interitum tendere, — sed prompta est omnes lenociniis suae formae illicere, — secumque ad interitum trahere.

D. Lugubre.

P. Nec solum nugaces vilitatem suae familiaris rei dissipant illam colendo, — sed etiam praepotentes viri pretiosae varietatem supellectilis pessum dant, non absque sui damno hanc ditando.

D. Horrescimus auditu.

P. Greges amatorum ad illam confluunt.

D. Se ipsos perdunt.

P. Qui amentes, dum caeco corde quis illam adeat contendunt, — convicia congerunt.

D. Unum vitium parat aliud.

P. Deinde inito certamine nunc ora naresque pugnis frangendo, — nunc armis vicissim eiiciendo, — decurrentis illuvie sanguinis madefaciunt limina lupanaris.

D. O nefas detestabile.

P. Haec iniuria quam deflevi factoris, — haec est causa mei doloris.

D. Merito super hoc contristaris, — nec dubitamus quin tecum contristentur cives patriae coelestis.

P. Quid si illam adeam sub specie amatoris, — si forte revocari possit ab intentione nugacitatis?

D. Qui tuae cogitationi instillavit velle, — ipse praestet efficaciam posse.

P. Fulcite me interim precibus assiduis, — ne superer insidiis vitiosi serpentis.

D. Qui regem prostravit tenebricolarum, — largiatur tibi contra hostem triumphum.

SCENA II.

Paphnutius. Ecce iuvenes in foro, — illos primum adibo — et ubi hanc, quam quaero, inveniam rogabo.

Juvenes. En ignotus quidam nos adit, — experiemur quid velit

P. Heus, iuvenes, qui[1]) estis?

Juv. Urbicolae huius civitatis.

P. Avete.

J. Et tu salve, sive sis huius patriae indigena, sive advena.

P. Advena nunc advenio.

J. Cur advenis? quid quaeris?

P. Non est dicendum.

J. Qua re?

P. Quia mihi secretum.

J. Melius ut proferas, — quia si non es nostras, — difficile poteris aliquod[2]) inter nos negotium — absque concilio peragere incolarum.

P. Quid si dixero, — et dicendo aliquod mihi[3]) impedimentum excitavero?

J. Non a nobis.

P. Laetis promissionibus cedo, — vestraeque fidei confidens secretum enucleo.

J. Nil nostra de parte infidelitatis,[4]) — nihil tibi obviabit contrarietatis.

P. Quorumdam relatu comperi mulierem secus vos commorari — omnibus amabilem, omnibus affabilem.

J. Nosti eius nomen?

P. Novi.

---

1) Codex: quid —

2) Codex: aliquid.

3) Deest hoc verbum in editione Celtis.

4) Codicis priorem lectionem: *infidelitas* ipse librarius correxisse videtur.

J. Quid vocatur?

P. Thais.

J. Ipsa nostratium est ignis.

P. Ferunt illam mulierem pulcherrimam — omnium esse delicatissimam.

J. Qui retulere,[1] — nihil fefellere.

P. Ipsius causa difficilis prolixitatem viae surripui, — ipsamque ut viderem adveni.

J. Nullum tibi obstat impedimentum eam videndi.

P. Ubi moratur?

J. Ecce mansio in proximo.

P. Haec, quam indice proditis?

J. Ipsa.

P. Illo pergam.

J. Si placet, tecum pergemus.

P. Malo ire solus.

J. Ut libet.

SCENA III.

Paphnutius. Tu istaec intro, Thais, quam quaero?

Thais. Quis hic qui loquitur ignotus?

P. Amator tuus.

Th. Quicunque me amore[2]) colit, — aequam vicem amoris a me recipit.

P. O Thais, Thais, quanta gravissimi itineris currebam spatia, quo mihi daretur copia tecum fandi, — tuique faciem contemplandi.

1) Codex: *tulere;* syllaba: *re* manu librarii superscripta.

2) Celtes: amare.

Th. Nec aspectum subtraho, — nec colloquium denego.

P. Secretum nostrae confabulationis — desiderat solitudinem loci secretioris.

Th. Ecce cubile bene stratum, — et delectabile ad inhabitandum.

P. Estne hic aliud penitius, — in quo possimus colloqui secretius?

Th. Est etenim aliud occultum — tam secretum, ut eius penetral nulli praeter me, nisi deo, est[1]) cognitum.

P. Cui deo?

Th. Vero.

P. Credis illum aliquid scire?

Th. Non nescio illum nihil latere.

P. Utrumne reris[2]) illum facta pravorum[3]) neglegere, — an sui aequitatem servare?

Th. Aestimo ipsius aequitatis lance singulorum merita pensari, — et unicuique prout gessit, sive supplicium, sive praemium servari.

---

1) Hoc loco Magnin: „Sic codex optime. Celtes: sit." Quae si recte ei videntur disputata, miror, cur vir doctus aliis locis satis multis indicativum verborum modum, quem codex exhibet, in coniunctivum mutaverit. Hoc praeterea loco non a Celte illa emendatio ducenda; inest in ipso codice, haud scio an ab ipso librario addita sit.

2) Codex: utrum nereris. — Interposita lineola syllaba *ne* a verbo dirimitur.

3) Prior codicis lectio: *pravarum* manu librarii superscripta littera *o* emendata.

P. O Christe, quam miranda tuae circa nos benignitatis patientia, — qui te scientes vides peccare, — et tamen tardas perdere!

Th. Cur contremiscis mutato colore? [1]) cur fluunt lacrimae?

P. Tui praesumtionem horresco, — tui perditionem defleo, — quia haec nosti, et tantas animas perdidisti.

Th. Vae, vae mihi infelici!

P. Tanto iustius damnaberis, — quanto praesumptuosius scienter offendisti maiestatem divinitatis.

Th. Heu, heu quid agis? — Quid infelici minitaris?

P. Supplicium tibi imminet gehennae, si permanebis in scelere.

Th. Severitas tuae correptionis concussit penetral pavidi cordis.

P. O utinam esses viscera tenus concussa timore, ne ultra praesumeres periculosae delectationi assensum praebere.

Th. Et quis post haec locus pestiferae delectationi in meo corde potest relinqui, ubi solum intestini moeroris amaritudo, — consciique reatus nova dominatur formido?

P. Hoc opto, — quo resectis vitiorum spinis, emergere possit lacrima [2]) compunctionis.

---

1) Eodem modo hic: *calore* in *colore* permutatum.

2) Sic codex. Magnin: flumen.

Th. O si crederes, — o si sperares — me sordidulam, millies millenis sordium oblitam obfuscationibus ullatenus posse expiari, seu ullo compunctionis[1]) modo veniam promereri...

P. Nullum enim grave peccatum, — nullum tam immane est delictum, — quod nequeat expiari poenitentiae lacrimis, — si effectus sequetur operis.

Th. Ostende, quaeso, mi pâter, quo effectu operis promereri queam munus reconciliationis.

P. Contemne saeculum, — fuge lascivorum consortia amasionum.

Th. Et quid mihi tunc erit agendum?

P. In secretum locum secedendum, in quo te ipsam discutiendo possis lamentari enormitatem tui delicti. —

Th. Si hoc speras proficere, — non addo momentum morulae.

P. Non dubito, quin prosit.

Th. Da mihi aliquantuli spatium tempusculi, — ut proferam mammonam, quam male collectam diu servavi.

P. Ne sollicitaris[2]) pro ea. — Non desunt, qui utentur inventa.

Th. Non ob id sollicitor, — ut vel mihi servare, — vel amicis vellem dare; — sed nec egenis conor

1) Mira litterarum varietas in hac voce scribenda a librario codicis adhibetur: modo *compugtionis*, modo *compuncionis*, aliis locis *compunctionis*.

2) Sic codex. Editiones: solliciteris.

dispensare, — quia non arbitror pretium piaculi[1] aptum esse ad opus beneficii.

P. Recte arbitraris, — et quid de congestis actum ire meditaris?

Th. Igni tradere et in favillam redigere.

P. Quam ob rem?

Th. Ne retineantur in mundo, — quae male acquisivi non absque mundi factoris iniuria.

P. O quam[2]) mutata es ab illa, quae prius eras, — quando inlicito amore flagrabas, — avaritiae calore aestuabas.

Th. Fortasse mutabor in melius, — si annuerit deus.

P. Non est difficile immutabili eius substantiae — res ut libet mutare.

Th. Ibo et quae cogitavi opere complebo.

P. Vade in pace, — citiusque ad me revertere.

SCENA IV.

Thais. Convenite, properamini, — nequam amatores mei.

Amatores.[3]) Vox Thaidis, nos vocantis. — Adventum maturemus, — ne illam tardando offendamus.

---

1) Codex non, ut Magnin docet, *piaculii*, sed quae librarius peccaverat (piaclilum) ipse correxit, et formam: *piacli* retinuit.

2) Celtes: Quantum.

3) Codex: A. Celtes interpretatus est: Amantes. Magnin Amatores.

Th. Accelerate, accedite, — ut queam vobiscum verba commiscere.

A. O Thais, Thais, — quid sibi vult rogus, quem construis? — Cur pretiosarum varietatem, — divitiarum iuxta rogum congeris?

Th. Rogatis?

A. Admiramur satis.

Th. Exponam citius.

A. Hoc optamus.

Th. Adspicite.

A. Quiesce, quiesce, Thais. — Quid agis? Num insanis?

Th. Non insanio, sed sanum sapio.

A. Ut quid haec perditio quadringentarum auri librarum, — cum aliarum diversitate gazarum?

Th. Omne quod iniuste a vobis extorsi, — igne volo cremari, — ne ullus fomes vobis relinquatur sperandi, — me ultra vestro amori cedendi.

A. Subsiste paulisper, subsiste, — et materiam tuae perturbationis detege.

Th. Non subsisto, — nec sermonem vobiscum confero.

A. Cur dedignando nos fastidis? — Num alicuius infidelitatis nos arguis? Nonne semper satisfecimus tuis votis? Et tu iniquo odio nos gratis insectaris.

Th. Dimittite, nolite vestem meam adtrahendo scindere. — Sit satis, quod huc usque peccando vobis consensi. — Finis instat peccandi, tempusque nostri discidii.

A. Quo tendit? [1]

Th. Ubi nemo vestrum posthac me videbit.

A. Papae! Quid hoc monstri est, quod nostri deliciae [2] Thais, quae divitiis effluere [3] semper laboravit, — quae mentem a lascivia numquam retraxit, — et se voluptati penitus dedit, tanta auri, gemmarumque insignia — absque retractatione perdidit, — et nos sui amasiones dedignando sprevit, subitoque non comparuit?

SCENA V.

Thais. En pater Paphnuti, venio ad obsequendum tibi promptissima.

P. Quia moram in veniendo fecisti, coartabar nimis verendo te iterum implicitam esse saecularibus negotiis.

Th. Ne id vereare, quia multo aliud mihi versatur [4] in mente. Nam res familiares iuxta meum velle disposui, — meisque amasionibus publice abrenuntiavi.

P. Quia his abrenuntiasti, superno amatori iam nunc poteris copulari.

Th. Tuum est mihi velut radio praescribere, quid me oporteat factum ire.

P. Sequere me.

1) Celtes: tendis.
2) Codex: delicias.
3) Magnin: affluere.
4) Codex: versetur.

Th. Sequar enim ambulatione. — O utinam sequar [1]) et actione.

SCENA VI.

Paphnutius. Ecce coenobium, in quo sacrarum virginum nobile commoratur collegium. Eo loci gestio te mansum ire agendae spatium poenitentiae.

Th. Non contra luctor.

P. Intrabo et abbatissam, ductricem virginum pro tui susceptione placabo.

Th. Quid iubes me interim agere?

P. Mecum pergere.

Th. Ut iubes.

P. Ecce, abbatissa occurrit. — Admiror quis illi nos adesse tam cito retulerit.

Th. Fama, quae nulla stringitur mora.

SCENA VII.

Paphnutius. Opportuna occurris, illustris abbatissa, [2]) — te ipsam quaero.

Abbatissa. Gratanter advenis, venerande pater Paphnuti; benedictus tui adventus, dilecte dei.

P. Beatitudinem aeternae benedictionis infundat tibi gratia omniparentis.

---

1) Codex: sequer. Editiones: sequerer.

2) Non post: abbatissa, ut monet Magnin in codice signum parvae lacunae, sed in ipsa voce una littera erasa, ut nunc scriptum exstet: *abbatiss—a.*

Abbat. Unde hoc mihi, ut sanctitas tua dignaretur invisere exiguitatem habitationis meae?

P. Opus est tuo iuvamine in aliqua sollicitanda necessitate.

Abbat. Iube [1]) solummodo levi famine quid me velis agere, et ego tui iussa complere tuisque votis studebo pro viribus satisfacere.

P. Attuli capellam semivivam, — dentibus luporum nuper abstractam, — quam tui miseratione foveri, — tui sollicitudine gestio mederi, quoadusque abiecta haedinae pellis austeritate, — ovini velleris induatur mollitie.

Abbat. Exprime [2]) rem enucleatius.

P. Istaec, quam vides, meretricio more vitam instituit.

Abbat. Miserabile.

P. Seseque totam lasciviae dedit.

Abbat. Semet ipsam perdidit.

P. At nunc, me hortante, Christoque cooperante, frivola, quae sectabatur odiendo [3]) refugit, — et castum sapit.

Abb. Mutationis auctori grates.

P. Quia enim aegritudo animarum, — aeque ut

1) Codex: *Ju*, altera syllaba antiquis litterarum ductibus superscripta.

2) Codex: exprimere. Celtes: exprime. Optime Magnin exprime rem.

3) Celtes: obediendo.

corporum, — contrariis[1]) curanda est medelis, consequens est ut haec a solita saecularium[2]) inquietudine sequestrata, — sola in angusta retrudatur cellula, — quo liberius possit discutere sui crimina.

Abb. Hoc potissimum prodest.

P. Manda ut quantocius cellula construatur.

Abb. Parvo spatio perficiatur.[3])

P. Nullus introitus, — nullus relinquatur aditus, — sed solummodo exigua fenestra, — per quam modicum possit victum accipere, — quem statutis diebus et horis illi debebis[4]) parce praebitum ire.

Abb. Vereor, quod delicatae teneritudo mentis aegre patiatur difficultatem tanti laboris.

P. Ne id vereare: nam grave delictum forte desiderat sperare remedium.

Abb. Verum.

P. Taedet me magis morarum, — quia timeo illam corrumpi visitatione hominum.

Abb. Cur taedium pateris? — Cur illam non includis? — Ecce cellula, quam desiderasti, est perfecta.

P. Placet. Ingredere Thais habitaculum, — tuis facinoribus deflendis satis congruum.

Th. Quam breve, quam obscurum, et quam incommodum tenellae mulieri ad inhabitandum.

---

1) Celtes omisit: contrariis.

2) Celtes: a solito seculariumque.

3) Celtes: perficietur.

4) Celtes: debes.

P. Cur habitaculum execraris? Cur ingredi horrescis? Decet, ut quae hactenus fuisti indomite vaga, — nunc tandem in solitario refreneris loco.

Th. Mens assueta lasciviae haud raro impatiens est austerioris vitae.

P. Ideo debet habenis disciplinae stringi, quoadusque desinat contra luctari.

Th. Quod iubet tua paternitas — non recusat subitum ire mea vilitas, — sed quaedam inopportunitas inest huic habitationi, — difficilis ad sufferendum meae fragilitati.

P. Quae haec importunitas?

Th. Erubesco dicere.

P. Ne erubescas, sed penitus detege.

Th. Quid inopportunius,[1]) quidve poterit esse incommodius, quam quod in uno eodemque loco diversa corporis necessaria supplere debebo? Nec dubium, quin ocius fiat inhabitabilis[2]) prae nimietate foetoris.

P. Formida perpetis crudelitatem gehennae et desine transitoria pertimescere.

Th. Fragilitas mei cogit me terreri.

P. Convenit ut malae blandimentorum[3]) dulcedinem delectationis luas molestia nimii foetoris.

---

1) Celtes: importunius.

2) Codex non, ut Magnin putat, *inhabitaculum*, sed *in habitaculis*. Emendatio manu Conr. Celtis margini codicis adposita.

3) Codex: *blandimentis*. Manu Conradi Celtis in margine codicis: *torum*.

Th. Non recuso, non nego me sordidam non iniuria foedo, sordidoque habitatum ire [1]) in tugurio, sed hoc dolet [2]) vehementius, quod nullus est relictus locus, in quo apte et caste possim tremendae nomen maiestatis invocare.

P. Et unde tibi tanta fiducia, ut pollutis labiis praesumas proferre nomen impollutae divinitatis?

Th. Et a quo veniam sperare, cuiusve salvari possum miseratione, si ipsum prohibeor invocare, cui soli deliqui, — et cui uni devotio orationum debet offerri. [3])

P. Debes plane orare non verbis, sed lacrimis, non sonoritate tinnulae vocis, sed compuncti rugitu cordis.

Th. Et si vetar deum verbis orare, — quomodo possum veniam sperare?

P. Tanto celerius mereberis, — quanto perfectius humiliaberis. Dic tantum: [4]) qui me plasmasti, miserere mei. —

Th. Opus est eius miseratione, ne — frangar [5]) in dubio certamine.

P. Certa viriliter, — ut possis triumphum obtinere feliciter.

---

1) Codex: habitum ire. In margine Celtes scripsit: habitatum.

2) Editio princeps: doleo.

3) Sic codex, non ut Magnin censet, *offerre*.

4) Codex: *dictantium*. Emendatio legitur in margine, fortasse Celte apposita.

5) Codex: frangor.

Th. Tuum est pro me orare, ut merear palmam victoriae.

P. Non opus est monitu.

Th. Spero.

P. Tempus est optatas solitudinis repetam latebras,[1] et caros visitem discipulos. Tuae igitur sollicitudini, tuae pietati, venerabilis abbatissa, hanc captivam committo, — ut et corpus delicatum mediocriter foveas necessariis, — et animam sufficienter reficias saluberrimis monitis.

Abb. Ne solliciteris pro ea, — quia eam materno affectu fovebo.

P. Vadam.

Abb. In pace.

SCENA VIII.

Discipuli. Quis pulsat portam?

Paphnutius. Eia![2])

Discip. Vox Paphnutii, patris nostri.

P. Amovete pessulum.

D. O pater, salve.

P. Avete.

D. Coartabamur nimium pro diutina absentia tui.

P. Iuvat quod abfui.

---

1) Codex: latabras.

2) Codex, ni fallor: eie! Magnin suspicatur: Eh, eh! retinui lectionem Celtis: ego.

D. Quid actum est de Thaide?

P. Iuxta meum velle.

D. Ubi moratur?

P. In exigua cellula — deflet sui commissa.

D. Laus sit summae trinitati.

P. Et benedictum nomen eius tremendum nunc et per aevum.

D. Amen.

SCENA IX.

Paphnutius. Ecce tres mensurni poenitentiae Thaidis transiere, et ego ignoro, utrumne deo acceptabilis sit eius compunctio. Surgam et vadam ad fratrem meum Antonium, quo mihi manifestetur per eius interventum.

SCENA X.

Antonius. Quid insperatae iucunditatis accidit? Quid novi gaudii mihi contigit? Num hic est frater et coeremita meus Paphnutius? Ipse est.

P. Sum etenim.

Antonius. Bene frater venisti, bene me adveniendo laetificasti.

P. Haud minus tripudio tui visu, quam tu mei adventu.

A. Quae haec causa tam acceptabilis, tam grata nobis, quae te huc duxit de tuis latibulis?

P. Enucleo. 1)

1) Celtes: En valeo.

A. Hoc desidero.

P. Ante hoc triennium morabatur secus nos quaedam meretrix nomine Thais, quae non solum sese perditioni dedit, sed etiam perplures secum ad interitum trahere consuevit.

A. Heu, gemenda consuetudo.

P. Hanc sub specie amatoris adii, et lascivientem animum nunc suavibus hortamentis blandiendo mulcebam, nunc acrioribus monitis minitando terrebam.

A. Hoc temperamentum eius lasciviae fuit necessarium.

P. Tandem cessit et spreta reprehensibili consuetudine castitatem elegit, — seseque in angustissima cellula concludi consensit.

A. Delectór audiendo in tantum, ut omnes praecordiorum[1]) venae intrinsecus exiliant gaudendo.

P. Decet tui sanctitatem; et ego quidem licet supra modum gaudeo de conversione, si levi tamen conturbor sollicitudine, eo quod vereor eius teneritatem aegre ferre diutinum laborem.

A. Ubi adest vera dilectio, — non deest pia compassio.

P. Unde tui dilectionem efflagito, — ut tu tuique discipuli mecum in orationibus concordando velitis persistere, quoadusque coelitus demonstretur, utrumne

1) Praecordiarum.

benignitas divinae miserationis — ad indulgentiam mollita sit poenitentis lacrimis.

A. Consentimus tuae petitioni libenter.

P. Nec dubito vos a deo exauditum iri clementer.

SCENA XI.

Antonius. Ecce, evangelica promissio in nobis est impleta.

Paphnutius. Quae haec promissio?

A. Ea videlicet, quae consentientes in oratione promisit omnia impetrare posse.

P. Quid est?

A. Paulo meo discipulo, — ostensa est quaedam visio.

P. Voca illum.

A. Paule accede, — et quae vidisti Paphnutio expone.

SCENA XII.

Paulus. Videbam in visione lectulum candidulis palliolis in coelo magnifice stratum, — cui quatuor splendidulae[1]) virgines praeerant, — et quasi custodiendo astabant, — at ubi iucunditatem mirae claritatis aspiciebam, intra me dicebam: haec gloria némini magis congruit, quam patri et domino meo Antonio.

A. Tali me non dignor beatitudine.

Paulus. Quo dicto intonuit vox divina dicens:

1) Celtes: splendidae.

non, ut speras, Antonio, — sed Thaidi meretrici servanda est haec gloria.

P. Laus dulcedini tuae miserationis;[1]) Christe, unice dei, quod meam tristitiam tam pie dignatus es consolari.

A. Dignus est laudari.

P. Ibo et mei captivam visitabo.

A. Tempus est, — ut illi et spem veniae — et solamen promittas beatitudinis aeternae.

SCENA XIII.

Paphnutius. Thais, mea adoptiva filia, aperi fenestram, ut te videam.

Thais. Quis loquitur?

P. Paphnutius pater tuus.

Th. Unde mihi iucunditas tantae laetitiae, — ut tu me peccatricem dignaris[2]) visitare?

P. Licet per hoc triennium absens essem corpore, — haud modicum tamen sollicitus sum[3]) pro tui salute.

Th. Non dubito.

P. Expone mihi historiam tuae conversationis, — modumque compunctionis.

Th. Hoc possum exponere, — quod non nescio me — nihil dignum deo egisse.

1) Hoc verbum in editione principe omissum.

2) Sic codex, Celtes: dignareris. Magnin: digneris.

3) Celtes: fui.

P. Si deus iniquitates observabit, nemo sustinebit.

Th. Si tamen quid fecerim vis scire, numerositatem meorum scelerum intra conscientiam, quasi in fasciculum collegi, — et pertractando mente semper inspexi, — quo sicut naribus numquam[1]) molestia foetoris, — ita formido gehennae non abesset visibus cordis.

P. Quia te compunctione punisti, — ideo veniam meruisti.

Th. O utinam.

P. Da manum, ut te educam.

Th. Noli pater venerande, — noli me sordidulam his immunditiis abstrahere, — sed sine in loco meis meritis condigno mansum ire.

P. Tempus est, ut levigato timore incipias vitam sperare, quia tui poenitentia acceptabilis est deo.

Th. Eius pietati laudem ferant omnes angeli, quia non sprevit humilitatem cordis contriti.

P. Esto stabilis in dei timore, et permane in eius dilectione; post quindecim namque dies hominem exues, et tandem felici cursu peracto, superna favente gratia transmigrabis ad astra.

Th. O utinam mererer poenas evadere, — vel saltem clementius exuri mitiori igne! Non est enim hoc mei meriti, — ut doner beatitudine interminabili.

P. Gratuitum dei donum non pensat humanum

1) Non post *nunquam* in codice inest lacuna, ut docet Magnin, sed litterae erasae vestigium, maius continuo in verbo: foetori—s.

meritum, — quia si meritis tribueretur, — gratia non diceretur.

Th. Unde laudet illum coeli concentus, — omnisque terrae surculus, — nec non universae animalis species, atque confusae aquarum gurgites; — qui non solum peccantes patitur, — sed etiam poenitentibus praemia gratis largitur.

P. Hoc illi antiquitus fuit in more, ut mallet misereri, quam ferire.

SCENA XIV.

Thais. Noli [1]) abire, pater venerabilis, — sed adesto mihi pro solatio — in hora meae dissolutionis.

Paphnutius. Non abeo, non [2]) discedo, donec anima super aethera plaudente — corpus tradam sepulturae.

Th. En incipio mori.

P. Nunc est tempus orandi.

Th. Qui plasmasti me, miserere mei et fac felici reditu ad te reverti animam quam inspirasti.

P. Qui factus a nullo, — vere es sine materia forma — cuius simplex esse, — hominem qui non est id quod est — ex hoc et hoc fecit consistere, da diversas partes huius solvendae [3]) hominis prospere

1) Codex: nolo.
2) Celtes: sed.
3) Celtes: solvendi.

repetere principium sui originis, quo et anima coelitus indita coelestibus gaudiis intermisceatur — et corpus in molli gremio terrae suae materiae pacifice foveatur, — quoadusque pulverea favilla coeunte — et vivaci flatu redivivos artus iterum intrante, — haec eadem Thais resurgat perfecta ut fuit homo — inter candidulas oves collocanda — et in gaudium aeternitatis inducenda, — tu, qui solus es[1]) id quod es, in unitate trinitatis regnas et gloriaris per infinita saecula saeculorum.[2])

1) Deest hoc verbum in codice.

2) Quod Celtes addidit, Amen deest in codice.

VI.

Sapientia.

Argumentum in Sapientiam.

Passio sanctarum virginum Fidei, Spei et Caritatis,[1]) quas earumdem veneranda genetrice Sapientia praesente et maternis admonitionibus ad tolerandas passiones hortante, Diocletianus[2]) imperator diversis suppliciis interfecit; quarum etiam corpora martyrio consummata[3]) sancta mater Sapientia collegit, et aromatibus condita quinto ab urbe Roma milliario honorifice sepelivit. Ipsa quoque quadragesima die iuxta earum sepulchra finita oratione sacra spiritum praemisit coelo.

FABULAE PERSONAE.

Antiochus. Hadrianus. Sapientia. — Fides. — Spes. — Caritas.

SCENA I.

Antiochus.[4]) Tuum igitur esse, o imperator Hadriane, — prosperis ad vota successionibus pollere, —

1) Codex semper: Karitatis.

2) In ipsa comoedia: imperator Hadrianus.

3) Codex: consummati.

4) Antiochi nomen hoc loco non omnino deest, ut docet Magnin, in codice. Litterae *An:* pallido atramento primis eius verbis praemissae.

tuique statum imperii feliciter absque perturbatione exoptans vigere, — quidquid rempublicam confundere, — quidquid tranquillum mentis reor vulnerare posse, — quantocius divelli, — penitusque cupio labefactari.

Hadrianus. Nec iniuria, — nam nostri prosperitas — tui est felicitas — cum summos dignitatis gradus in dies tibi augere non desistimus.

Antiochus. Congratulor tuae almitati; unde si quid experior emergere — quod tuo potentatui videtur contra luctari, — non occulo, sed impatiens morae profero.

Had. Et merito, ne reus maiestatis esse arguaris, — si non celanda celaveris.

Ant. Huiusmodi commisso reatus – numquam fui obnoxius.

Had. Memini, — sed profer si quid scias novi.

Ant. Quaedam advena mulier hanc urbem Romam[1]) nuper intravit, — comitata proprii foetus pusiolis tribus.

Had. Cuius sexus sunt puseoli?

Ant. Omnes feminei.

Had. Numquid tantillarum adventus muliercularum aliquod[2]) — rei publicae adducere poterit detrimentum?

Ant. Permagnum.

Had. Quod?

Ant. Pacis defectum.

Had. Quo pacto?

1) Nomen urbis omisit Celtes.

2) Celtes: *aliquid.*

Ant. Et quid[1]) magis potest rumpere civilis concordiam pacis quam dissonantia observationis?

Had. Nihil gravius — nihil deterius, — quod testatur orbis Romanus, — qui undique secus christianae caedis sorde est infectus.

Ant. Haec igitur femina, cuius mentionem facio, hortatur nostrates avitos ritus deserere, et christianae religioni se dedere.

Had. Num praevalet hortamentum?

Ant. Nimium. Nam nostrae[2]) coniuges fastidiendo nos contemnunt adeo, ut dedignantur[3]) nobiscum comedere, quanto minus dormire.

Had. Fateor, periculum.

Ant. Decet tui personam praecavere.

Had. Consequens. Advocetur, et in nostri praesentia an velit cedere discutiatur.

Ant. Vin' me illam advocare?

Had. Volo percerte.

SCENA II.

Antiochus. Quid vocaris, o mulier advena?

Sapientia. Sapientia.

Ant. Imperator Hadrianus iussit te in palatio praesentari suis conspectibus.

Sap. Palatium cum nobili filiarum comitatu in-

1) Codex: quod.
2) Celtes: nostri.
3) Magnin: *dedignentur.*

trare non trepido, — et minacem imperatoris vultum cominus aspicere non formido.

Ant. Invisum genus christocolarum semper promptum est principibus ad resistendum.

Sap. Princeps universitatis, qui nescit vinci, non patitur — suos ab hoste superari.

Ant. Mitiga effluentiam verborum, — et perge ad palatium.

Sap. Monstra viam praeeundo, — nos subsequimur accelerando.

SCENA III.

Antiochus. Hic ipse est imperator, quem in solio residentem conspicis, — praecogita quid loquaris.

Sapientia. Hoc prohibet Christi sententia, — promittens nobis insuperabilis sapientiae dona.

Hadrianus. Huc ades, Antioche.

Ant. Praesto sum, domine.

Had. Numquid hae sunt mulierculae, — quas deferebas pro christiana religione?

Ant. Sunt plane.

Had. Unius cuiusque pulchritudinem obstupesco, — sed et honestatem habitus satis admirari nequeo.

Ant. Desine, o mi senior, admirari, — et coge illas deos venerari.

Had. Quid si illas primule aggrediar blanda alloquutione,, — si forte velint cedere?

Ant. Melius est. Nam fragilitas sexus feminei — facilius potest blandimentis molliri.

Had. Illustris matrona, blande et quiete ad culturam deorum te invito, — quo nostra perfrui possis amicitia.

Sap. Nec in cultura deorum tuis votis satisfacere, — nec amicitiam tecum[1]) gestio inire.

Had. Adhuc mitigato furore — nulla in te moveor indignatione, sed pró tua tuique filiarum salute paterno[2]) sollicitor amore.

Sap. Nolite meae filiae serpentinis huius satanae lenociniis cor apponere, -- sed meatim fastidite.

Fides. Fastidimus et animo contemnimus frivola.

Had. Quid murmurando loqueris?

Sap. Filias affabar paucis.

Had. Videris esse summis natalibus orta, — sed tamen patriam, — genus, nomenque tuum ex te plenius cupio ediscere.

Sap. Licet sanguinis superbia nobis sit parvi pendenda, tamen clara ex stirpe me originem non nego trahere.

Had. Credibile.

Sap. Nam eminentiores Graeciae[3]) principes fuere mei parentes, — et vocor Sapientia.

Had. Claritas ingenuitatis rutilat in facie, — et sapientia nominis fulget in ore.

Sap. Frustra blandiris, — non flectimur tuis suadelis.

---

1) *Tecum* deest in editione Celtis.

2) Codex: paterna, emendatio a librario addita esse videtur.

3) Hic alia vox erasa, in cuius locum *Graeciae* suffecta.

Had. Dic cur advenires vel quare nostrates adires. [1])

Sap. Nullius alius rei nisi agnoscendae veritatis causa, — quo fidem, quam expugnatis, plenius ediscerem, — filiasque meas Christo consecrarem.

Had. Expone vocabula singularum.

Sap. Una vocatur Fides, altera Spes, tertia Caritas.

Had. Quot annos aetatis volverunt?

Sap. Placetne vobis o filiae, ut hunc stultum arithmetica fatigem disputatione?

Fides. Placet mater, — nosque auditum praebemus libenter.

Sap. O imperator, si aetatem inquiris parvularum, Caritas imminutum pariter parem mensurnorum complevit numerum; Spes autem aeque imminutum, sed pariter imparem; Fides vero superfluum impariter parem.

Had. Tali responsione fecisti me quae interrogabam minime agnoscere.

Sap. Nec mirum, quia sub huius definitionis specie non unus cadit numerus, sed plures.

Had. Expone enucleatius, — alioquin non capit meus animus.

Sap. Caritas duas Olympiades iam volvit, Spes duo lustra, Fides tres Olympiades.

---

1) Sic codex; Celtes = adveneris — adires. Magnin: adveneris — adiveris.

Had. Et cur octonarius numerus, qui duabus constat Olympiadibus, et denarius, qui duobus lustris perficitur, imminutus dicitur? Vel quare duodenarius, qui tribus Olympiadibus[1]) impletur superfluus esse asseritur?

Sap. Omnis namque numerus imminutus[2]) dicitur, cuius partes coniunctae — minorem illo numero, cuius partes sunt, summae quantitatem reddunt, ut VIII. Est autem Octonarii medietas IV, pars quarta II, pars octava I, quae in unum redactae VII reddunt. Similiter denarius habet dimidiam partem V, quintam autem II, decimam vero I, quae simul copulatae VIII colligunt. E contrario autem superfluus dicitur, cuius partes augendo crescunt, ut XII. Est enim duodenarii medietas VI, pars tertia IV, pars quarta III, pars sexta II, pars duodecima I; hic cumulus redundat in sedecim. Ut autem principalem non praeteream, qui inter inaequales intemperantias medii temperamentum limitis sortitus est, ille numerus perfectus dicitur, qui suis aequus[3]) partibus nec augetur, nec minuitur,[4]) ut VI, cuius partes, id est III. II. I, eumdem senarium restituunt. Simili quoque ratione XXVIII, CCCCXCVI, VIII millia CXXVIII perfecti dicuntur.

Had. Et quid reliqui?

1) Codex: lustris. Emendatio ab ipso librario addita.
2) Cod. inminutus.
3) Celtes: aequis.
4) Codex: auget nec minuit.

Sap. Omnes superflui, sive imminuti.

Had. Quis numerus pariter par?

Sap. Qui potest in duo aequalia dividi, — eiusque pars in duo aequalia, — partisque pars in duo aequalia, — ac deinceps per ordinem, — donec in [1]) insecabilem incurrat unitatem, — ut VIII et XVI, omnesque qui ab his in duplo fiunt.

Had. Et quis est pariter impar?

Sap. Qui in partes aequales recipit sectionem, — eiusque partes mox indivisibiles permanebunt, — ut X et omnes qui ab imparibus in duplo fiunt. Hic namque numerus superiori est contrarius, — quia in illo minor terminus divisione est solutus; in isto autem solus [2]) maior terminus divisioni est aptus; — in illo quoque omnes eius partes nomine et quantitate sunt pariter pares; — in isto autem si denominatio fuerit par, — quantitas [3]) impar, si quantitas par, denominatio impar.

Had. Nec terminum, quem dixisti, agnosco, nec denominationem seu quantitatem scio.

Sap. Quando quantilibet numeri digestim disponuntur, — primus minor terminus — et postremus maior dicitur; quando autem divisionem faciendo, — quota pars sit numeri dicimus, — denominationem

1) Celtes omisit: *in*.
2) Magnin verbum: *solus* delendum putat.
3) Codex: *quantas*.

facimus; — cum autem quot[1]) in una quaque parte sint enumeramus quantitatem exponimus.

Had. Et quis est impariter par?

Sap. Qui non solum unam recipit sectionem, sicut pariter par, — sed etiam et secundam, — aliquoties autem et tertiam, vel plures, — sed tamen usque ad indivisibilem non perveniet unitatem.

Had. O quam scrupulosa et plectilis[2]) quaestio ex istarum aetate infantularum est orta.

Sap. In hoc laudanda est supereminens factoris sapientia, — et mira mundi artificis sientia, — qui non solum in principio mundum creans ex nihilo omnia in numero, — et mensura et pondere posuit — sed etiam in succedentium serie temporum et in aetatibus hominum miram dedit inveniri posse scientiam artium.

Had. Diu te sustinui ratiocinantem, — quo te mihi efficerem obtemperantem.

Sap. In quo?

Had. In cultura deorum.

Sap. In hoc utique non consentio.

Had. Si reniteris, — tormentis afficieris.

Sap. Corpus quidem suppliciis lacessere poteris, — sed animum ad cedendum compellere non praevalebis.

1) Magnin putat hoc loco verbum: *unitates* addendum esse, et addidit.

2) Sic Magnin. Codex: plexilis. Celtes: plexibilis.

A. Dies abiit, — nox incumbit, – non est tempus altercandi, — quia instat hora coenandi.

Had. In custodiam iuxta palatium ponantur, — et triduanae induciae illis ad tractandum praestentur.

Ant. Observate istas, o milites, omni sollicitudine, — nullamque illis occasionem evadendi relinquite.

SCENA IV.

Sapientia. O dulces filiolae — et carae pusiolae, — nolite super carceralis angustia custodiae contristari, — nolite imminentium minis poenarum terreri.

Fides. Licet corpora pavescant — ad tormenta, mens tamen gliscit ad praemia.

Sap. Vincite infantilis teneritudinem aetatulae — maturi sensus fortitudine.

Spes. Tuum est nos precibus adiuvare, – ut possimus vincere.

Sap. Hoc indesinenter exoro, — hoc efflagito, ut perseveretis in fide — quam inter ipsa crepundia vestris sensibus non desistebam instillasse.[1])

Caritas. Quod sugentes ubera in cunabulis didicimus — nullatenus oblivisci quibimus.

Sap. Ad hoc vos materno lacte affluenter alui, — ad hoc delicate nutrivi, — ut vos coelesti, non terreno sponso traderem, — quo vestri causa socrus aeterni regis dici meruissem.

---

1) Sic codex, editiones: *instillare*.

Fid. Pro ipsius amore sponsi — promptae sumus mori.

Sap. Delector ex vestra ratione[1]) — magis quam nectareae dulcedinis gustamine.

Spes. Praemitte nos ante tribunal iudicis — et experieris quantum eius amor nobis attulerit temeritatis.

Sap. Hoc exopto ut vestra virginitate coroner, — ut vestro martyrio glorificer.

Car. Consertis palmulis incedamus, — et vultum tyranni confundamus.

Sap. Expectate donec instet hora vocationis nostrae.

Fid. Taedet nos morarum, tamen est expectandum.

SCENA V.

Had. Antioche, iube illas Graeculas[2]) nobis repraesentari captivas.

Ant. Procede Sapientia, — teque cum filiabus imperatori repraesenta.

Sap. Pergite mecum filiae constanter, — et perseverate in fide unanimiter, — ut possitis palmam percipere feliciter.

Spes. Pergimus, ipseque nobiscum comitetur, — pro cuius amore ad mortem ducemur.

Had. Triduanas vobis inducias praestabat nostri serenitas, — unde si quid tractaretis utilitatis, cedite iussionibus nostris.

1) Celtes interposuit: o filiae.
2) Haec vox suffecta in codice in locum alius verbi erasi.

Sap. Summum igitur utile tractavimus, — id scilicet ut non cedamus.

Ant. Cur dignaris cum hac[1]) contumace verba miscere, — quae te insolenti fatigat praesumptione?

Had. Debeone illam dimittere impunitam?

Ant. Nequaquam.

Had. Et quid?

Ant. Hortare puellulas, — et si renitantur infantiae ne parcas, — sed fac ut illae necentur, — quo rebellis mater funeribus natarum acrius torqueatur.

Had. Faciam quae hortaris.

Ant. Ita demum praevalebis.

Had. Fides intuere venerabilem magnae Dianae imaginem et fer sacrae deae libamina, quo possis uti eius gratia.

Fides. O stultum imperatoris praeceptum, — omni contemptu dignum.

Had. Quid murmuras subsannando? Quem irrides fronte rugosa?

Fides. Tui stultitiam irrideo, tui insipientiam subsanno.

Had. Mei?

Fides. Tui.

Ant. Imperatoris?

Fides. Ipsius.

Ant. O nefas.

---

1) Codicis prior lectio: *hanc* a librario emendata.

Fides. Quid enim stultius, — quid insipientius videri potest, — quam quod hortatur nos contempto creatore universitatis — venerationem inferre metallis?

Ant. [1]) Fides insanis.

Fides. [1]) Antioche mentiris.

Ant. Nonne haec summa insania — et magna est dementia — quod [2]) rerum principem dixisti insipientem?

Fides. Dixi et dico, — dicamque quoad vixero.

Ant. Breve tempus vivere, et cito debes consumi morte.

Fides. Hoc opto ut moriar in Christo.

Had. Duodecim centuriones — alternando — scindant flagris eius membra.

Ant. Nec iniuria.

Had. O fortissimi centuriones, accedite — meique iuiuriam vindicàte.

Ant. Iustum.

Had. Perquire Antioche, — anne velit cedere.

Ant. Vin' adhuc, Fides, solita conviciorum obiectione imperatorem dehonestare?

Fides. Cur solito minus?

Ant. Quia prohiberis verberibus.

Fides. Verbera non compellunt me tacere, — quia nullo afficior dolore.

---

1) Cur Celtes haec Antiochi et Fidei verba uncis in editione principe incluserit, nescio; utique in codice sic leguntur.

2) Prior codicis lectio: *ut;* a librario superscriptum: *quod.*

Ant. O infelix pertinacia, — o contumax audacia!

Had. Corpus fatiscit per supplicia, — et mens tumet superbia.

Fides. Erras, Hadriane, — si reris me fatigari suppliciis. — Non ego quidem, — sed infirmi tortores deficiunt, — et sudore ob lassitudinem fluunt.

Had. Fac Antioche, — ut gemellae pectoris particulae abscidantur,[1]) — quo saltim rubore coerceatur.

Ant. O utinam possit ullo coerceri modo.

Had. Forsan coercebitur.

Ant. Inviolatum pectus vulnerasti, — sed me non laesisti. — En pro fonte sanguinis — unda[2]) erumpit lactis.

Had. In craticulam substratis ignibus assanda ponatur, — quo vi vaporis enecetur.

Ant. Digna est, ut miserabiliter pereat, — quae tuae iussioni contra luctari non trepidat.

Fides. Omne quod paras ad dolorem, — mihi vertitur in quietem; unde commode pauso in craticula, — seu in tranquilla navicula.

Had. Sartago plena pice et cera ardentibus rogis superponatur, — et in ferventem liquorem haec rebellis mittatur.

Fides. Sponte insilio.

Had. Consentio.

---

1) Celtes: abscindantur.

2) In ipso codice, non, ut Magnin docet, apud Celtem primum legitur: *unda.* Itaque non erat, quod hoc loco suppleret: *fons.*

Fides. Ubi sunt minae tuae! Ecce, illaesa inter ferventem liquorem ludens nato, et pro vi caumatis — sentio matutini refrigerium roris.

Had. Antioche, quid ad haec est agendum?

Ant. Ne evadat providendum.

Had. Capite truncetur.

Ant. Alioquin non vincetur.

Fides. Nunc est gaudendum, — nunc in domino exultandum.

Sap. Christe, triumphator diaboli invictissime, — da tolerantiam Fidei, meae filiae.

Fides. O mater veneranda, — dic vale ultimum tuae filiae, liba osculum tuae primogenitae, — nec afficiare ullo moerore cordis, — quia tendo ad bravium aeternitatis.

Sap. O filia, filia, non confundor, — non contristor, — sed valedico tibi exultando, — et osculor os oculosque prae gaudio lacrimando, — orans ut sub ictu percussoris, — inviolatum serves mysterium tui nominis.

Fides. O uterinae sorores, libate mihi osculum pacis, — et parate vos ad tolerantiam futuri certaminis.

Spes. Adiuva nos oratione assidua, — ut mereamur sequi tua vestigia.

Fides. Este obtemperantes monitis nostrae sanctae parentis, — quae nos hortabatur praesentia fastidire, — quo meruissemus aeterna percipere.

Caritas. Maternis libenter obtemperamus monitis, — quo perfrui mereamur aeternis bonis.

Fides. Percussor accede, — et iniunctum tibi officium me necando imple.

Sapient. Abscisum morientis filiae caput amplectendo,[1] — impressisque labris crebrius deosculando, — congratulor tibi, Christe, qui tantillulae victoriam prastitisti puellae.

Had. Spes cede meis hortamentis — paterno affectu tibi consulentis.

Spes. Quid hortaris? — quid consulis?

Had. Ut caveas pertinaciam imitari sororis, — ne similibus intereas poenis.

Spes. O utinam admeruissem illam imitari patiendo, — quo illi assimilarer in praemio.

Had. Depone callum pectoris, — et conquinisce turificando magnae Dianae, — et ego te propriae prolis vice excolo, — atque extollo omni dilectione.

Spes. Paternitatem tuam repudio, — tua beneficia minime desidero. — Quapropter vacua spe deciperis, — si me tibi cedere reris.

Had. Loquere parcius, ne irascar.

Spes. Irascere, nec sollicitor.

Ant. Miror, Auguste, quod ab hac vili puellula tamdiu calumniari pateris. — Ego quidem disrumpor prae furore, — quia illum audio tam temere in te latrare.

---

1) Scriptio codicis: *amplectando* manu ipsius librarii emendata.

Had. Hactenus infantiae parcebam, — ultra non parcam; sed meritam ultionem inferam.

Ant. O utinam.

Had. O lictores adite, — et hanc rebellem usque ad internecionem crudis nervis caedite.

Ant. Decet ut severitatem sentiat tui furoris; quia lenitatem parvi pendit pietatis.

Spes. Hanc pietatem exopto, — hanc lenitatem desidero.

Ant. O Sapientia, quid murmurando loqueris — stans sublevatis oculis iuxta cadaver extinctae prolis?

Sapientia. Invoco omniparentem, — quo eamdem tolerantiae perseverantiam, quam praestitit Fidei, — praestet et Spei.

Spes. O mater, mater, — quam efficaces, — quam exaudibiles experior tui esse preces! — Ecce te orante — anheli tortores — levatis dextris librant ictum, et ego nullum doloris sentio tactum.

Had. Si flagra parvi pendis, — acrioribus poenis coartaberis.

Spes. Infer, infer quicquid crudele, — quicquid excogites letale. Quanto plus saevis, — tanto magis victus confunderis.

Had. In aëra suspendatur, — et ungulis laceretur, — quoadusque evulsis visceribus et nudatis ossibus deficiat,[1]) et membratim crepat.

1) Celtes: deficiet.

Ant. Imperialis iussio, — et congrua satis ultio.

Spes. Vulpina fraude loqueris, — et versipelli astutia, Antioche, adularis.

Ant. Quiesce infelix, — verbositas tua nunc est finienda.

Spes. Non ut speras evenerit, — sed tibi, tuoque principi nunc etiam confusio aderit.

Had. Quid sentio novae dulcedinis? — Quid odoror[1]) stupendae suavitatis?

Spes. Decidentia frusta mei lacerati corporis — dant fragrantiam paradisiaci aromatis, quo nolens cogeris fateri, — me non posse suppliciis laedi.

Had. Antioche, — quid enim mihi est agendum?

Ant. Novis cruciatibus incumbendum.

Had. Aeneum vas plenum oleo et adipe, — cera atque pice, — ignibus superponatur, — in quod ligata proiiciatur.

Ant. Si in ius Vulcani tradetur, — forsitan evadendi aditum non nanciscetur.

Spes. Haec virtus Christo non est insolita, — ut ignem faciat mitescere mutata natura.

Had. Quid? Audio Antioche, — velut sonitum inundantis aquae.

Ant. Heu, heu, domine.

Had. Quid contigit nobis?

Ant. Ebulliens fervor confracto vase ministros combussit, — et illa malefica illaesa comparuit.

1) Celtes: odoro.

Had. Fateor, victi sumus.

Ant. Penitus.

Had. Caput abscidatur.

Ant. Alias non absumetur.

Spes. O Caritas dilecta, — o soror unica! — Ne formides tyranni minas, — ne trepides ad poenas, — nitere constanti fide imitari sorores — ad coeli palatium praecedentes.

Caritas. Taedet me vitae praesentis, — taedet terrenae habitationis, — quod saltim ad modicum temporis separor a vobis.

Spes. Depone taedium, — et tende ad praemium. Non enim diu separabimur, — sed ocius in coelo coniungemur.

Caritas. Fiat, fiat.

Spes. Euge, mater illustris, gaude, — nec tangaris de mei passione materni affectus dolore, — sed praefer *spem* moerori, cum me videas pro Christo mori.

Sap. Nunc quidem gaudeo, — sed tunc tandem perfecte exultans gaudebo, — quando tui sororculam pari conditione extinctam coelo praemisero, — et ego subsequar postrema.

Spes. Perennis trinitas, — restituet tibi in aevum — plenum absque deminutione filiarum numerum.

Sap. Confortare filia; — percussor invadit nos evaginato gladio.

Spes. Libens excipio gladium. — Tu Christe

suscipe spiritum pro tui confessione nominis — eiectum de habitaculo corporis.

Sap. O Caritas, soboles inclita, — spes uteri mei unica, ne contristes matrem bonam tui certaminis consummationem expectantem; sed sperne praesens utile, — quo pervenias ad gaudium interminabile, quo tui germanae fulgent coronis illibatae virginitatis.

Caritas. Fulci me, mater, precibus sacris, — quatinus merear interesse illarum[1]) gaudiis.

Sap. Exoro te finetenus in fide solidatum iri, — nec dubito tibi perenne tripudium donatum iri.

Had. Caritas, saturatus conviciis tui sororum, nimiumque exacerbatus sum prolixa ratione earum. Unde diu tecum non contendo, sed vel obtemperantem mei votis ditabo omnibus bonis, — vel contra luctantem afficiam malis.

Caritas. Bonum cordetenus amplector, — et malum omnino detestor.

Had. Hoc tibi potissimum salubre — mihique est placabile, — ideoque leve quiddam tibi propono meae pietatis gratia.

Caritas. Quid?

Had. Dic tantum: magna Diana! — et ego ultra ad sacrificandum te non compello.

Caritas. Percerte non dico.

Had. Quare?

1) Celtes: aliarum.

Caritas. Quia mentiri nolo. — Ego quidem et sorores meae eisdem parentibus genitae, eisdem sacramentis — imbutae sumus, — una eademque fidei constantia roboratae. Quapropter scito nostrum velle, nostrum consentire, nostrum sapere, — unum idemque esse, — nec me in ullo umquam illis dissidere.

Had. O iniuria, quod a tantilla etiam contemnor homullula.

Carit. Licet tenella sim aetate, tamen gnara sum te argumentose confundere.

Had. Abstrahe illam, Antioche, — et fac, ut suspensa in equuleo — atrociter verberetur.

Ant. Vereor, quod verbera non praevaleant.

Had. Si non praevaleant, iube tribus continuis diebus ac noctibus fornacem succendi, — et illam inter bacchantes flammas proiici.

Carit. O iudicem impotentem qui diffidit se absque armis ignium octennem[1]) — infantem superare posse.

Had. Abi Antioche, et iniunctum officium perfice.

Car. Saevitiae quidem tuae satisfaciendo parebit, — sed me minime nocebit, — quia nec verbera mei corpusculum lacerare nec flammae comam vel vestes poterunt obfuscare.

Had. Experietur.

Carit. Experiatur.

---

1) Codex: octuennem.

SCENA VI.

Had. Antioche, quid pateris? — Cur tristior solito regrederis?

Ant. Quando causam tristitiae experieris, — haud minus contristeris.[1])

Had. Dic, ne celes.

Ant. Illa lasciva, quam mihi cruciandam[2]) tradidisti, puellula — me praesente flagellabatur, — sed ne[3]) tenuis quidem cutis summotenus disrumpebatur. — Deinde proieci illam in fornacem, — igneum colorem prae nimio ardore exprimentem.

Had. Cur dissimulas loqui? — Expone exitum rei.

Ant. Flamma erupit, — et quinque millia hominum combussit.

Had. Et quid contigit illi?

Ant. Caritati?

Had. Ipsi.

Ant. Ludens inter flammivomos vapores vagabat, — et illa laudes deo suo pangebat; illi etiam, qui diligenter inspexere, — ferebant tres candidulos viros cum illa deambulasse.

Had. Erubesco illam ultra videre, — quia nequeo illam laedere.

---

1) Codex: contristaris.

2) Codex: cruciendam. Pallido atramento littera *e* expuncta.

3) Haec vox omissa in codice, pallido atramento, exilibus litterarum ductibus fortasse ab ipso librario superscripta.

Ant. Restat ut perimatur gladio.

Had. Hoc fiat absque mora.

SCENA VII.

Ant. Detege duram, Caritas, cervicem, — et sustine percussoris ensem.

Carit. In hoc non renitor tuis votis, — sed libens pareo iussis.

Sapient. Nunc, nunc, filia, gratulandum, nunc in Christo est gaudendum, — nec est, quae me [1]) mordeat cura, — quia secura sum de tua victoria.

Carit. Imprime mihi, mater, osculum, — et commenda iterum Christo spiritum.

Sapient. Qui te in meo utero vivificavit, — ipse suscipiat animam, quam coelitus inspiravit.

Carit. Tibi Christe, gloria, qui me ad te vocasti — cum martyrii palma.

Sapient. Vale, proles dulcissima, — et cum Christo iungeris in coelo — memento matris iam matronae effetae [2]) te parientis.

SCENA VIII.

Sap. Convenite, illustres matronae, et mearum cadavera filiarum mecum sepelite.

Matronae. Corpuscula aromatibus condimus, et exequias honorifice celebramus.

1) *Me* omisit Celtes.
2) Emendatio Schurzfleischii. Codex et Celtes: effectae.

Sap. Grandis benignitas — et mira pietas, — quam mihi impenditis, — meique mortuis.

Matronae. Quae tibi sunt commoda exequimur mente devota.

Sap. Non dubito.

Matronae. Ubi vis eligere locum sepulturae?

Sap. Tertio milliario ab urbe, si vobis non displicet prolixitas.

Matronae. Non displicet, — sed elata [1]) funera sequi placet.

SCENA IX.

Sap. Ecce locus.

Matronae. Hic nempe servandis reliquiis est aptus.

Sap. Flosculos uteri mei — tibi terra servandos committo, — quos tu materiali sinu foveto,[2]) — donec in resurrectione maiori reviridescant gloria. Et tu, Christe, animas interim imple splendoribus, dans pacificam requiem ossibus.

Matronae. Amen.

Sap. Grates vestrae humanitati, — pro solamine quod contulistis meae orbitati.

Matronae. Utrumne vis nos hic tecum morari?

Sap. Non.

Matronae. Cur non?

---

1) Non solum Celtes, sed ipse codex: *elata*, neque, ut Magnin docet, *electa*.

2) Codex: faveto.

Sap. Ne ex meo commodo vobis ingeratur molestia. Sit satis quod — tres noctes mecum permansistis. — Abite in pace, revertimini cum salute.

Matr. Vis nobiscum abire?

Sap. Minime.

Matr. Et quid meditaris agere?

Sap. Hic remanere, si forte veniat mea petitio — et impleatur quod desidero.

Matr. Quid petis? — quid desideras?

Sap. Id solummodo, ut oratione completa moriar in Christo.

Matr. Restat ut expectemus donec et te supulturae tradamus.

Sap. Ut libet. — Adonai Emmanuel, — quem retro tempora divinitas edidit omniparentis, — et in tempore virginitas [1]) genuit matris, — qui ex duabus naturis unus Christus — mirifice consistis, nec diversitate naturarum — unitatem personae dividens, — nec unitate personae diversitatem naturarum confundens, — tibi iubilet iucunda serenitas — angelorum — dulcisque harmonia — siderum; — te quoque collaudet — totius scibilis rei scientia, — omneque quod ex elementorum formatur materia; — quia tu, qui solus cum patre et spiritu sancto es, — forma sine materia, ex patris voluntate et spiritus sancti cooperatione non respuisti fieri homo — passibilis huma-

1) Sic codex, non, ut Magnin docet, virginitatis.

nitate, — salva divinitatis impassibilitate; — et ut nullus credentium in te periret, — sed omnis fidelis aeternaliter viveret, — mortem nostram non dedignatus es gustare, — tuaque resurrectione consumere. — Te etiam perfectum deum, hominemque verum — recolo promisisse omnibus qui pro tui nominis veneratione, vel terrenae usum possessionis relinquerent, — vel carnalium affectum propinquorum postponerent, centenae vicissitudine mercedis recompensari et aeternae bravio[1]) vitae debere donari; — huius spe animata promissi — feci quod iussisti, — sponte omittens[2]) soboles, quas peperi. — Unde tu pie promissa solvere ne moreris, — sed fac me quantocius absolutam corporeis vinculis ex receptione filiarum laetificari, — quas pro te mactandas obtulisse non distuli, — quo te illis agnum virginis sequentibus et novum canticum modulantibus ego iucunder audiendo, — illarumque laetificer gloria, — et quamvis non possim canticum virginitatis dicere, — te tamen cum illis merear aeternaliter laudare; — qui non ipse qui pater, — sed idem es quod pater, — cum quo et spiritu sancto unus dominus universitatis, — unusque rex summae et mediae atque imae rationis — regnas et dominaris — per interminabilia immortalis aevi saecula!

Matronae. Suscipe domine! Amen.

1) Codex: bravium.
2) Celtes: amittens.

Versus quidam Hrostvithae, qui in codice comoedias excipiunt, nondum editi.

I. Versiculi de laudibus virginitatis.[1])

Quicunque viam cupit inire salutis
D
I
C
A
T
Aspice nupta deo, quae sit tibi gloria terris,
Quae maneant coelis, aspice nupta deo.
Munera laeta capis, festiva, fulgida taedis,
Ecce venit sponsus, munera laeta capis.
Et nova dulcisono modularis carmina plectro,
Sponsa hymno exsultans, et nova dulcisono.
Nullus ab altithrono comitatu segregat agni,
Quam affectu tulerat, nullus ab altithrono.

1) Haec inscriptio deest in codice. Utrum vero hi sint versiculi, quos H. Bodo citare videtur: *ad virgines sacratas*, necne, penes alios sit iudicium. Cf. Freytag de Hrotsvitha poetria p. 15. Utique Hrotsvitha puellari quasi lusu hos versiculos ita in schedulas coniecisse videtur, ut lecturis simul offerrentur et abscon-derentur. Ex infima enim schedula secundum interiorem marginem porriguntur litterae primi illius enuntiati, (Quicunque — salutis), deinde e superiore schedulae loco singulae verbi (dicat) litterae sibi, ut descripsimus, supponuntur, tum sequuntur octo illi versus.

II. Visiones quaedam apostoli Johannis. [1])

Johannes coelum virgo [2]) vidit patefactum,
Et nitido rerum patrem solio residentem,
Ordine bis duodenorum pulchro seniorum
Stipatum, claris qui praefulsere coronis,
Omnes induti vestes candoris opimi.
Vidit et in dextra regis librum residentis,
Secretum cuius potis est vir cernere nullus.
Angelus hic dignum quaerens non repperit ullum
Solvere qui clausi posset signacula libri.
Iste Johannem consolatur lacrimantem,
Agnum solvendis [3]) aptum testando sigillis.
Ecce patent agno libri secreta peremto,
Cui mox coelicolae laudem proni cecinere.
En testes, clara clamantes voce sub ara,
Accipiunt vestes nitido candore micantes;
Angelus a solis veniens ortu rutilantis
Designat regis servos in fronte perennis,
Post haec candidulas aspexit stare catervas
Agnum laudantes, palmas manibusque ferentes,
Ecce silent! — media coeli aves velut hora. —
Hic iuxta sacram cum turibulo stetit aram,

1) Neque haec inscriptio in codice legitur.

2) Cf. Hrotsvitha: Historia ascensionis domini. p. 101 edit. Schurzfleisch:

At nunc Joannem tecum remanere fidelem — Impero qui gemmis fulget bene virgiditatis.

3) Cod. solventis.

Et tulit incensum, signans sacra vota piorum!
En mulier pulchre fulget circumdata sole
Bis senum nitida stellarum compta corona,
Cuius vult natum serpens sorbere tenellum,
Sed draco proteritur, puer ad deumque levatur,
Et draco de coelo cecidit proiectus in arva.
Hic agnum stantem supra Sion aspice montem,
Et nova virgineum modulantem cantica coetum.
Haec fera congreditur senis virtute draconis
Quam prostravit equo verax egressus in albo,
Iste ligat veterem sub tartara saeva draconem.
En vitae libri, mortisque tenentur aperti,
Et surgent vivi, fuerunt qui morte soluti,
Quis sua pro meritis dantur mox praemia cunctis.

Corrigenda.

p. 87 l. 20 lege: rumpe pro: rumpue..
p. 116 annot. 2 l.: retinuit pro: retinui.
p. 118 annot. 1 adde: codex.
p. 136 annot. 1 lege: omiserit pro: uncis incluserit.

Typis H. G. Rahtgensii Lubecae.


Cornell University Library
PA 8340.A122
Comoedias sex,
3 1924 026 589 741

